Слово-Декламатор.

Уложив Зеров.

ДЕКЛАМАТОР

уложив М. Зеров

в—тво „СЛОВО" київ.

1923

Заставки й обкладинка
художн. Н. Алексеева.

Друковано чотирі тисячі примірн.
Держав Трест „Київ-Друк". Друга
Держ. Друкарня. Пушкинська № 4.
Д. У. Д. Київ—1923.

Цю книжку призначено головним чином для читання з естради і витримано в дусі звичайних „декламаторів“, починаючи з „Розваги“ і кінчаючи „Ясною Зброєю“ та „Барвистими квітами“. Де-які зміни довелося внести в розподіл матеріялу, одкинувши старі рубрики (Declamatorium, Лірика, Гумористика) і подавши нові, більш детальні і витримані логично. Вибір п'єс в значній мірі поновлено: в основу збірника, крім Шевченківських поем та елегій, покладено Франка, Лесю Українку і П. Тичину— поетів, що давали тон, утворювали напрями, накладали свою печать на сучасників або нащадків; належну увагу уділено перекладам з ново-европейських митців і новій революційній творчості українській. В трьох-чотирьох випадках читач знайде по кілька поезій на одну і ту саму тему,—це для тих аматорів поезії, яким цікаво буде сопоставити приклади ліричного та епичного розроблення теми або простежити повільний розвій нашого поетичного вислову. Можливо, це не входить в задачі „декламатора“, але це може знайти своє оправдання в відсутності в нас грунтовної історичної антології, яка-б оцінила здобутки, визначила традиції напрямки в розвої українського поетичного слова.

М. Зеров.

Київ, 8/х 1922.

ПОЕМИ

НА ОЛІМПІ.

З Гомерової „Іліяди“.

Так він сказав. Волоокая Гера богиня вжахнулась;
Сіла й замовкла, серце своє невгомонне скріпивши.
Сумно зітхали небесні боги у Зевесовім домі.
Тут їм почав говорити Гефест, митець олімпійський,
Матері любій своїй догоджаючи Гері білявій:
„Гидкі такії діла і навіть зовсім нестерпимі.
Тільки подумати: ви з-за людей ворогуєте люто
І між богами заводите сварку: з бенкета бучно́го
Згине утіха, коли вже взяло перевагу злочинство.
Матері щиро я раджу, хоча і сама вона мудра,
Щоб учинила слухняність Зевесові, а то він знову
Як розгнівиться, то нам скаламутить веселий наш бе́нкет
От тільки схоче гремлячий з Олімпу богодержавець,
Всіх поскидає з престолів богів: він сильніший між нами
Мамо, озвися до нього словами ласкавими, й знову
Стане державець прихильним до нас, як бував і давніше“
Так він сказавщи устав і, кухоль двоястий піднявши,
Матері любій до рук подає і їй так промовляє:
„Рідная мамо! стерпи і знеси, як ні тяжко те буде,
Щоб не прийшлося мені тебе, любую, бачить під гнівом
Зевсовим; бо хоч і жаль мені буде великий, та тільки
Помочі дать я не зможу тобі проти Зевса-державця

Адже було вже давно, що як я рятувати сунýвся,
Він мене, взявши за ногу, з порога небесного кинув.
Цілий день я летів і тоді вже, як сонце сідало,
Впав на Лемнóсі і тільки-тільки що душу додержав.
Там мене, впалого, любо Синтійські мужі привітали“
Так він промовив, і Гера білява богиня всміхнулась;
З усміхом ясним од сина взяла вона кухоль у руки.
Він-же, з правóї руки починаючи, й другим безсмертним
Нектар солодкий розносити став, насипаючи з глека.
Регіт великий щасливі боги підняли проміж себе,
Дивлючись, як по будинку Гефест управляється з
кухлем.
Так увесь день, поки сонце зайшло, боги олімпійські
Бенкетували, втішаючи душі на бучній гулянці
Голосом гарної тихої ліри в руках Аполлона;
А як пірнуло у море світло блискучого сонця,
Всі, одпочити бажаючи, разом пішли до господи,
Де на високім Олімпі їм кожному бучний будинок
Мудрий Гефест збудував по митецьких своїх мудру-
ваннях.
Зевс, олімпійський державець, пішов до своєї одрини,
Де й повсякчас спочивав, як одвідував сон його тихий;
Там він сном опочив і з ним білорукая Гера.

В. Самійленко.

ГЕКТОР і АНДРОМАХА.

З Гомерової „Іліяди“

Гектор пішов геть з будинків.
Тою-ж дорогою, все по буркованих вулицях Трої,
Місто велике проходячи хутко, дістався він до брами
Скейської,—бо, бач, тудою мав вийти у поле;
Там йому багатовінна зустрілася жінка, біжучи,

Великодушного Еетіона дочка Андромаха,
Держачи в лоні маленького сина, зовсім немовлятко,
Втішного всім Гекторенка та гарного, мов зоря ясна.
Гектор Скамандрієм іменував його, а усі инші
Астіанаксом, бо Гектор один боронив Іліона.
Тут він, люб'язно на сина поглянувши, мовчки всміх-
нувся,
А Андромаха підбігла до нього, роняючи сльози,
Стиснула міцно рукою, немов в нього врбсла й сказала:
„Ох, необачний! твій запал знічить тебе: не жалієш
Сина малого й мене, безталанної, що удовою
Стане небавом, бо скоро тебе зженуть з світа ахейці,
Всі враз накинувшись; а за-для мене було-б хосен-
ніше
У землю пірнути, коли тебе втрачу, бо вже ніякої
Втіхи для мене не буде, як ти свою долю настигнеш...
Ти тепер, Гекторе, тато у мене і неня шановна,
Ти мені брат рідний, ти і подружжя моє пожадане;
Ну, пожалій-же мене і тепер зоставайсь тут на башті,
Та не зроби сиротою ти сина й жону—удовою"
Ій знов великий на це відповів шлемоблискавний Гектор:
„Та і мене, бач, оце все турбує, але дуже стидно
Перед троянцями й перед троянками в сукнях додільних,
Що я отут полохливцем одвилювать буду од січі.
Та не велить мені й серце, бо звик я завш бути хо-
робрим,
В первих рядах між троянськими лавами з ворогом
битись,
Славу велику отцю добуваючи та і самому.
Бо постигаю і розумом, чую і серцем я от що:
Прийде той день, як святий Іліон пропаде і погине,
Як і Пріам і його, списобора хороброго, люде.
Але мене бере жаль і турбота не так за троянців,
Ні за Гекабу саму, навіть не за Пріама владику,
Ні за братів моїх рідних, котрих хоробріших та славних

Безліч повалиться в прах під руками людей осоружних,—
Скільки за тебе, коли тебе хто з міднобронних ахейців,
День відібравши свободи, з плачем поведе у неволю:
Ти там десь в Аргосі будеш для другої ткати верстата,
Будеш і воду носить з Мессе́їди та Гіперії,
Ремствувать будеш не раз, як ненависна нужда пригнобить;
І колись всяк говоритиме, вздрівши, як ти сльози рониш:
Гекторова оце жінка, котрий раз-у-раз видавався
З-межи троян конеборних, як ті Іліон боронили.
Так говоритиме всяк, і нова тобі буде скорбота
З браку свого чоловіка, котрий одвернув-би день рабства;
Але мене вже помершого в землю сиру закопають,
Раньш, чим твої при уводі в полон голосіння почую.“
Так от сказавши, він сина хотів був узяти на руки,
Але дитина назад подалася до неньчиних грудей
З криком, ховаючись з страху від постаті любого батька:
Міді воно сполоха́лося й гребіня з кінської гриви,
Вздрівши, як той майталався страшенно поверху шолома,—
І осміхнулись люб'язно обоє, і батько і мати.
Зараз таки з голови скинув шо́лома Гектор величний
Та й положив блискотливе убрання своє на долівку;
Взявши на руки Скамандрія, поцілував та пого́йдав
І почав Зевса благати і инших богів молитвенно:
„Зевсе і инші безсмертні! молю, щоби син мій та вийшов
За-для троянців таким, як і я, знаменито-величним
Та кріпкодушним, щоб вмів володарити в Трої мостиво,
Щоб всі про нього казали, побачивши йдучого з битви:
Цей куди лучче від батька; щоб ніс покрівавлену броню,
Згубного ворога вбивши, і матері радував серце.“

Так помолившись, оддав жінці в руки жаданого сина,
Чуло рукою погладив її й слово ла́скаве мовив:
„Люба! ти серця собі не в'яли неомірно журбою,
Бо мимо Долі мене з людей жа́ден в Аїд не спровадить,
Але від Долі, скажу знов, ніхто не втіче з чоловіків,
Ні полохливий, ні надто відважний, раз він народився.
Йди-ж, моя люба, додому, свої там роботи справовуй,
Ткання й прядіння доглянь та й жінкам-челядинкам
загадуй
Діла свого пильнувати, війна-ж—чоловіків турбота,
Всіх, хто в святім Іліоні родився, мені-ж особливо."
Так от сказавши, вдягнув знов на себе гривастого
шлема
Гектор величний, і мовчки додому пішла Андромаха,
Часто назад позираючи й чулі роняючи сльози.

П. Ніщинський.

НА МОРІ.

З Гомерової „Одиссеі".

Плив Одиссей вже сімнадцятий день по широкому
морю,
А як настав вісімнадцятий день, то замріли тіняві
Гори землі Феакійської, бо вже були недалеко,
Наче-б то шкура широка, яка розп'ялась по-над морем.
Тою порою могучий труситель землі повертався
Од етіопів і вздрів Одиссея з далеких Солімських
Гір, і лиш тільки побачив, розсердивсь на нього ще
гірше;
Грізно мотнув головою і в гніві великім промовив:
„Он як! мабуть Одиссею безсмертні судили инако
Тутки без мене, як я проживав у землі Етіопській,
І він прямує тепера собі до феаків, де мислить

Певної халепи збутись, що́ йому здавна судилась.
Ні, ще багато таки я нашлю йому лиха й нещастя.“
Це от сказавши, він хмари нагнав і трезубцем розбурхав
Море сердите; схопилася буря над морем велика
З вітрів усяких та мокрими чорними хмарами вкрила
Землю і море, і темная ніч понависла із неба.
Разом подули і Еврос і Нотос з Зефіром бурхливим.
Та і холодний Борей почав хвилі сердиті збивати.
Тьохнуло у Одиссея тут серце й коліна стремтіли
І, засмутившися, він з' жалю сказав сам до себе:
„О я нещасний, що буде зо мною отсе на останку?
Дуже боюсь, чи не правду богиня Каліпсо сказала,
Як говорила, що перш ніж у рідную землю заїду,
Бід натерплюся на морі,—і от все збувається певно!
Ух! Та якими-ж страшенними тучами небо широке
Зевс заволік! Усе море розбурхав, піднявши велику
Бурю з усяких вітрів; отсе певно моя вже загибель!
Тричі, сто раз ви, данайці, щасливіші, ви, що погибли
В Трої, воюючи палко, на смерть, Атрієнкам в догоду.
Так-би повинен і я був загинуть і влучити долю
В той самий день, як на мене тьму-тьмущу накидали списів
Мідних троянці над трупом бездушним царя Полієнка.
Я-б і почесні влучив собі там похоро́ни і славу
Межи ахейцями; се-ж ото мушу загинути марно!“...
З цими словами надбігла страшенная хвиля й об камінь
Трахнула всім плавником; затрусився плавник, завертівся,
Випало з рук Одиссея трепло, й Одиссей сам шубовснув
В воду геть-геть таки од плавника́; засвистіли, завили
Вітри бурхливі і бурею щоглу на двоє зламало,
Парус порвало і зне́сло у море з дрючком поперечним.
Довго пробув Одиссей під водою, тремтячи усім тілом,

Виринуть знову назад не давали страшеннії хвилі...
Все-ж таки, хоч не до соли було, плавника́ не забув він,
А через силу по хвилях метнувшись, вчепився за нього,
Вирнув і сів на самій середині, тікаючи смерти.
А плавником то сюди, то туди так і кидали хвилі,
Мов як у полі суворий Борей виграє будяками,
Що в-осени засихають і густо збиваються в купу;
Так ото й тим плавником вигравали і вітри по морю:
То оце Нотос підхопить його та й шпурне до Борея,
То знов підхоплює Еврос і гонить у бік до Зефіра.
Тут його вздріла Кадмівна, пригожа Іно́, Левкотея;
І пожаліла вона Одиссея, що в морі тинявся
Та бідував: вона вирнула з мора нурком-риболовом,
Сіла з ним вряд на плавник і от-так почала говорити:
„Бідний! чого-ж се труситель землі Посейдон так на тебе
Розлютувавсь, що видумує ха́лепи всякі на тебе?
Дармо-даремно увесь його гнів, і тебе він не стратить.
Ти тепер от що зроби, бо як бачу ти ще не збезглуздів:
Зараз отсе роздягнися, нехай плавнико́м твоїм грають
Вітри, а ти здобувайся руками собі возвороту;
В землю феаків простуй, де і певної збудешся смерти.
На от, візьми сю чудовну намітку; під груди підв'яжеш,
То вже нічого не бійсь—ні біди претерпіть, ні втопиться.“
Так от сказавши, вона подала Одиссею намітку
Та й упірнула нурком-риболовом у море хвилясте:
Чорнії хвилі надбігли й богиню собою накрили;
А Одиссей богорівний зоставсь і почав міркувати:
„Горе мені! чи не но́ву се зраду мені замишляє
Хтось із безсмертних, що каже мені плавника́ покидати:
Отже бо й ні! не послухаюсь, бо ще далеко—я знаю—
Тая земля, де богиня сказала, що смерти я збудусь“...
Поки отак він собі міркував та доходив способу,
Страшно великую хвилю, таку, мов високую гору,

Збив потруситель землі Посейдон і в плавник нею
вдарив.
Як ото вихор бурхливий, зірвавшися часом, підхопить
Скирти сухої соломи і геть їх розвіє по полю,
Так от і бервна міцні плавника̀ рознесло. Одиссей-же
Скочив на бе́рвно та й плавав на нім, мов на огирі, верхи,
Скинувши з себе одежу, що да́ла богиня Каліпсо.
Потім намітку чудовну під груди собі підв'язавши,
Ниць повалився на море і, руки розкинувши на̀вхрест,
Думав плисти так, а тут Посейдон його запримітив;
Грізно мотнув головою і так сам до себе промовив:
„Бід натерпівшись на суші, тепер поблукай ще й по
морю,
Поки не стрінешся з тими людьми, котрим Зевс помагає,
Та і тоді, як я мислю, од ха́лепи — ні! — не втечеш ти"...
Инше тим часом Атена, Зевеса дочка́, загадала:
Всім зав'язала дорогу вітрам та й звеліла усім їм,
Щоб перестали вже дути, щоб всі супокійно заснули:
Хвилі спинила, Борею-ж бурхливому дуть наказала,
Поки Зевеса рідня, Одиссей, до феаків доплине
Веслолюбивих, від ха̀лепи й певної смерти утікши.
Так він по хвилях страшенних носився два дні і дві ночі,
Й серце йому віщувало раз-в-раз неминучу погибель.
А в третій день, лиш на небі зійшла кучерява Зірниця,
Затихомиривсь і вітер бурхливий і море стишіло,
Тиша настала. Піднявшись угору на хвилі шпилястій
Та придивившись пильненько, він близько вже землю
побачив.
Як для дітей бува радість, коли їх отець очуняє,
Що слабував дуже довго і хворий у муках томився, —
Так Одиссей звеселився, побачивши землю й діброви.
Раптом на хвилі наліг, щоб скоріше на землю ступити.
Був він од берега вже недалеко — рукою-б подати! —
Чув уже він, як плюскало море об берег шпилястий, —
Бучная хвиля на березі там раз-у-раз клекотіла

Й білими бризками моря солоного все покривала,
Бо не було там ні пристані, ані затишної саги,
Тільки лиш гори та скелі та роги шпилясті сторчали.
Знов в Одиссея затьохкало серце й коліна стремтіли
І, засмучений, з жалю та жаху сказав він до себе:
„Горе та й годі! отсе-ж як Зевес несподівано землю
Дав мені вздріть після того, як я переплив стільки моря,
Вийти де-небудь на берег із пінного моря не можна.
Скрізь, як от скинути оком, саме тільки гостре каміння,
Та навкруги тільки хвиля сердита, що б'ється о камінь,
А підо мною таке глибоченне розкинулось море.
Страшно! як хвиля підхопить мене, коли стану виходить,
Та об каміння торохне,—пропала тоді уся праця!
Ке-лиш візьму попливу трохи дальше, то може знайду я
Берег де-небудь пологий, або яку пристань чи сагу.
Вп'ять таки боязко, як мене вітер підхопить бурхливий
Та понесе по широкому морю на сльози, на лихо...
Знаю, що дуже сердитий на мене землі потруситель!"
Поки от-так він собі міркував своїм розумом певним,
Хвиля страшенна його потаскала до берега в кручі.
Там-би пірвалась в шматки йому шкура й кістки потрощились,
Якби не встигла його надомислить богиня Атена.
Вирнувши з хвилі, що бучно до берега не́слась на кручі,
Він став плисти все убік, поглядаючи пильно на землю—
Чи не проявиться де низький берег, або яка пристань.
Плив він та й плив, поки в гірлах якоїсь ріки опинився;
Там йому місце одно показалось од всіх найзручніше—
Рівень, ні скелі, ні круч, і од вітру надійний затишок.
От, постеріг він, хто там протікав і почав так молитись:
„Зглянься на мене, владико! З благанням до тебе вдаюся
З моря, тікаючи од Посейдонових пострахів грізних.
Вже-ж пак безсмертні боги прихильні суть завжди до того,

Хто до них странником прийде таким, як теперечки
я от:
Води твої обіймаю й коліна, біди натерпівшись.
Змилуйся-ж і заступися за мене, молюся, благаю!"
Так він сказав, і той плав свій спинив і хвилю задержав,
Тишу зробив за-для нього і спас його в гірлах своєї
Річки, бо в бідного вже заніміли коліна і міцні
Руки заклякли, і ввесь він охляв од сердитого моря.
Тіло розпухло й морськая ропа́ мов те дже́рело била
З рота і з носа, ні слова промовить не міг, а но тільки
Ледве лиш дихав,—от так його хвилі морськії знурили!
Потім, як трошки очумавсь, і сила до нього вернулась
Через намітку,—з-під гру́дей своїх одв'язавши, її він
В биструю річку закинув, що в море безкрає неслася.
Хвилі намітку понесли по плаву, й її Левкотея
З радістю взяла назад; а він, вийшовши з річки, сховався
В очеретах і почав цілувати родючую землю.

П. Ніщинський.

КЛЕОН і ДІОДОТ

Із Тукідіда.

Рух і трівога в Атенах атенці зійшлися на раду.
Буде-ж знать Мітілена! Згадає вона самостійність!
Зрадити нас в таку хвилю, коли наше військо в поході...
Голови втяти і все тут, ще будемо з ними балакать?
Цитьте, мужі, не треба: пора нам урадити раду.
Онде ідуть вже стратеги, за ними й посли мітіленські.
Гамір атенці зчинили, неначе готовили бурю,
Мов на розор узялися, або-ж у похід виряжались,—
Довго кляли-наступали, на два табори поділившись.
Вийшов тут син Клеенетів Клеон, всім відомий нахаба,
Він-же стояв на минулій громаді за смертную кару
Гамір атенці зменшили, а скоро і зовсім затихли.

Кинувши оком навколо, так він почав говорити:
„Кілька разів я казав, а сьогодні скажу ще й удруге:
Демократична держава не здатна у нас панувати.
Якось не вміє гнуздечку надіти на инші народи.
В цім переконаний я. До чого дожили ми? Атенці,
Присуд вчорашній забули? Чи нам мітіленянам вірить?
Знов я нагадую: влада повинна в нас буть тиранія.
Тільки попустим—союзники слухатись нас перестануть;
Встануть на нас тоді й инші за прикладом цих мітіленян.
Краще нехай уже гірші закони, але щоб незмінні,
Краще нехай неосвіченість, ніж ота вченість безвольна!
Що ті закони прекрасні, коли їх виконувать смішно!
Нам тут рішать-перерішувать? Будьмо, атенці, простіші:
Зрадили нас мітіленяне, тяжку образу нанесли,—
Що-ж, покараємо їх, чи сльозу добродійную пустим?
Раджу вам довго не думать. Більш не скажу ані слова."
Тільки зійшов він униз, сколихнулось кругом як на хвилях.
Гомін пробіг мов той вітер і раптом зірвалось зусюди.
Гамір атенці зчинили, на два табори поділившись.
Довго кляли, наступали, аж поки не вийшов промовець.
Це Діодот, син Євкратів, що був і раніш проти кари.
Гамір атенці зменшили, а скоро і зовсім затихли.
Кинувши оком навколо, так він почав говорити:
„Виступив я не для того, щоб тут заперечить Клеону,
Виступив я не для того, щоб з вами судить мітіленян,—
Справа іде не про злочин, лише про розважливість нашу.
Нащо роз'ятрювать збори і присуд поспішний виносить?
Вас засліпило сучасне, а я звик дивитись в майбутнє.
Чи зменши́ться повстань, як скараєм оце мітіленян?
Люде до всього звикають, привикнуть вони і до смерти.
Це тим більше привикнуть, коли їх нужда підганяє.
Що-ж ми—придумаєм кару ще більш жорстоку як смертна?
Ніби суворість законів це все, на що здатна держава?

Ні, не суворість закон нам, а наша мудрість, атенці!
Нащо визискувать тих, що до нас приєднались як рівні?
Зараз в сусідніх державах одна тільки партія в силі —
Демократична це партія, з нами-ж вона у контакті.
Знищити всіх мітіленян? Накликать ненависть на себе?
Раджу про це вам подумать. Більш не скажу ані слова."
Тільки зійшов він униз—сколихнулось кругом як на
хвилях.
Гомін пробіг мов той вітер і раптом зірвалось зусюди.
Гамір атенці зчинили, на два табори поділившись.
Цитьте, мужі, не треба: пора розпочать голосовку.
Цитьте!—гукнули й стратеги, і зблідли посли мітіленські.
Так переливами море ще довго по бурі одходить,
Довго кругом колихає і блідне, й за серце береться...
Гамір атенці зменшили, а скоро і зовсім затихли,
Більшість пішла проти кари. Радість була Діодоту.

П. Тичина.

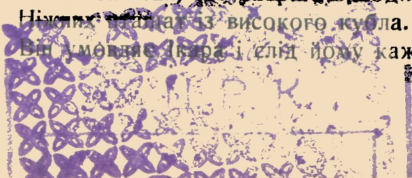

ДЕДАЛ ТА ІКАР

З Овідія.

Бідний Дедал на засланні конає,
Журиться тяжко за рідним він краєм,—
Там, на тому остогидлому Криті,
Море від рідного краю його одрізняє.
Раз він промовив до рідного сина:
„Що-ж, хоч мій ворог мені заступає
Шлях до морів і земель,—та до неба
Шлях не заступить нам: вільнеє небо.
Тож ми й полинем тим шляхом небесним!
Ворог Мінос, хоч орудує всім,
Та не владає повітрям небесним!"
Так він промовив і став міркувати,
Думав змінити закони природи.
Пера поставив одно край одного,

Спершу—найдовше, а потім—все менші,
Наче сопілка з скількох очерѐтин.
Далі нитками зв'язав тії пера,
Воском зліпив унизу й нахилив їх,
Мов-би правдивії крила пташині.
Хлопчик Ікар все стоя́в біля нього,
Лиха свого не гадавши, він грався
Весело так! Він ловив тії пера,
Що розвівав вітерець, і торкав їх,
Мняв жовтий віск, заважаючи грою
Батьківській праці отій дивовижній.
Майстер Дедал, як скінчив свою працю,
Тіло своє розгойдав і на крилах
Геть у повітря полинув. Навчав він
Теж свого сина, говорячи хлопцю:
„Сину Ікаре, прошу тебе, любий,
Шляху середнього все ти держися,
Бо як опустишся низько занадто,
Крила замочить вода,—обважніють,
А як підіб'єшся дуже висо́ко,
Спалить вогонь. Ти середнього шляху,
Сину мій любий, держатися маєш.
Не задивляйсь ні на що́, тільки слухай,
Як я тебе научатиму пильно."
Взяв-же Дедал, причепив йому крила
Дивні для нього. Під час тії праці
Сльози лились по старому обличчю
В батька і батьківські руки тремтіли.
І цілував свого сина Дедал на дорогу
(Ті поцілунки останні були за-для нього)
І розмахнувши крильми у повітрі,
Батько летить; та боїться за сина.
Наче той птах, що уперше виводить
Ніжних пташат із високого кубла.
Він умовляє Ікара і слід йому каже,

Учить все хисту дивно́го; сам крильми ворушить.
Разом пильнує за крилами сина.
Бачить їх инший рибалка, що ловить
Удкою рибу, або пастушок із кієчком,
Чи той орач, ідучи біля плуга,—
Дивом дивуються всі і гадають,
Може, якісь-то боги пролітають,
Бо у повітрі летіти боги тільки можуть.
Ось вже і острів Само́с, що Юнона кохає,
Вліво зостався, минули Делоса й Пароса,
Справа-ж у них був Лебінт і Калімн медянистий.
Тільки-ж Ікар все стає одважнішим,
Горде літання його пориває,
Батька позаду зоставив, а сам усе далі
Вгору береться, бо прагне душею
Небо прекрасне, роскішне розглянуть.
Леле! палючеє сонце було уже близько!
Віск запашний, що державтії пера,
Геть розтопило, і крила розпались.
Дарма Ікар простягав свої голії руки,
Крил вже позбувся, літати не може!
Швидко він падає в море шумливе,
Що його іменем потім назвали.
Синяя хвиля уста покриває,
Ті, що у батька рятунку прохають.
Батько-ж нещасний (вже більше не батько)
Плаче-гукає: „Ікаре! Ікаре!
Де тебе маю шукати, мій сину,
В краю якому?"... „Ікаре! Ікаре!"
Кликав усе він, а потім у морі,
Зверху на хвилях побачивши пера,
Тіло знайшов і, літання кленучи,
Сина свого поховав. А ту землю
Ім'ям Ікаровим люде назвали.

 О. Пчілка.

ФІЛЕМОН і БАВКИДА.

З Овідія.

Так закінчив Ахелой, і та повість його незвичайно
Всіх здивувала. Один лиш сміятися з неї наваживсь
Впертий отой богоборець, Іксіонів син невгамовний:
„Це-ж небилиці плетеш, Ахелою, ти. Надто могучі
В тебе боги олімпійські, як можуть всі речі зміняти.“
Всі остовпіли, жахнулися слів нерозважних. І тільки
Старший літами, розсудний Лелег на ту річ відгукнувся:
„Ні! не кажи, Піритою! Безмірна небесная влада,
Краю нема і кінця їй. Схотіли безсмертні, і сталось.
Сумніви тут не до речі. Ось слухай: на згіррях Фри-
гійських
Десь і понині стоїть стіною обнесена липа.
Дуб многолітній росте біля неї, а вколо—болото.
(Я побував там, як Піттей мене посилав у дідичне
Батькове царство). Куток той родючий, заселений
здавна.
Нині багнищем лежить, тільки чайка й живе там на куп'ї.
В людському вигляді раз завітав сюди батько Юпітер
З сином своїм Атлантенком, звістовником неба кри-
латим.
Сотні осель обійшли олімпійці—благали спочинку,
В сотнях осель олімпійців не пущено. Радо зустріла
Їх тільки хижа одна, очеретом болотяним крита.
Жив там старий Філемон і бабуся старенька Бавкида.
Там оселились вони, ще за літ молодих поєднавшись,
Там і постарілись, в тій таки хаті. Жили-бідували,
Але на те не дивились, і вбожество їх не гнітило.
Слуг-би у них не знайшов ти: їх двоє жило на господі,
Хазяйнували самі і самі-ж собі вірно служили.
Ледве безсмертні боги завітали до вбогих пенатів
Й, голови низько схиливши, в тісненькі просунулись
двері,—

Тут їх старий Філемон запрошає сідать на ослоні,
А працьовита Бавкида рядном той ослін укриває.
Потім до огнища йде і в попелі ще нехолоднім
Жар вигрібає, кори докидає і листу сухого,
Трудно та пильно старечим диханням огонь здобуває.
Зносить потому з горища трісок та всілякого хмизу,
Дрібно ламає його, під казан мідяний підкладає,
Й ту, що з грядок поприносив господарь, городину
чистить.
А Філемон бере вила двузубі тим часом у руки,
І хребтовину задимілу з чорної балки скидає.
З тої свинини, що довго під дахом про свята держалась,
Він невеличкий шматок одрізає і варить в окропі.
Щоб не занудились гості, щоб час їм минав веселіше,
Розпочинають старенькі розмову.
Прип'яте за вушко,
Висіло в хаті корито; його наливають водою,
Вишнім богам присувають – обмити натомлені ноги.
Ліжко було в них старе, із вербового дерева збите,
Був і сінник з осоки, на вербовій простелений рамі.
Ковдрою вкрила сінник господиня. Так тільки у свята
Ліжко вона застеляла, хоч ковдра стара і дешева
Тільки й годилась на те, щоби ліжко вербове вкривати.
Вже й возлягли олімпійці. Приносить тоді господиня
Стіл, але стіл припадає на ногу. Малий черепочок
Вирівняв ногу старому служаці, а м'ята зелена
Зверху старанно його для почесної учти натерла.
Ставить тоді господиня двохкольорові маслини,
Терен осінній смашний, прозорим розсолом залитий,
Редьку, цикорій і сир, а з сиром одціженим поруч –
Яйця, що в попелі злегка спекла для гостей-подорожніх.
Все те на глиняній, простій посуді. Вино розмішали
В глинянім чистім кратері, поставили букові кубки,
Пильно й старанно натерті пахучим з середини воском.

Хутко потому на стіл і гаряча з'являється страва,
З нею й вино молоде. Потім трохи все те одсувають,
Щоб переміну нову на тісному столі розмістити.
Тут і горіхи, і смоква, і дактилі сушені, в зморшках,—
Сливи солодкі пахучі, у кошику яблука спілі,
А посередині меду стільник... Та миліші від страви—
Щира і щедра гостинність і ясні обличчя старечі.
От примічають старі, що як стане кратéр порожніти,
То вже й не знать, звідкіля самохіттю вино прибуває.
Вражені дивом таким, затремтіли дідки богобійні;
Просять дивочних гостей пробачить їм страву убогу.
Був на господі у них гусак, що за сторожа правив,
Сторожа того вони й прирікають на жертву безсмерт-
ним.
Довго він крилами бив, все з-під рук виривався старечих,
Поки не вдавсь до гостей та й під ноги до них не за-
бився.
Гості йому врятували життя. І підвівшись з-за столу'
„Так, ми безсмертні боги"—прорекли—„ми йдемо по-
карати
Селища ваші за гріх і блюзнірство. Та ви не страшіться:
Кара на вас не впаде. Тільки ваші оселі лишіте
Й разом за нами ідіть на шпилі й полонини нагірні."
Божому слову коряться старі і, що-сили обпершись
На подорожні ціпки, помаленьку здіймаються вгору.
Вже недалечко були й од вершини гірської,—так певно
Пущена з лука стріла пролетіла-б, оглянулись—леле!—
Все, що в долині було, потопає в болоті і тільки
Іхня хатина зосталась. Та поки дивуються диву,
Поки недолю сусідську оплакують, видко старенькім,
Як та хатина мала, що й для них затісною здавалась,
Храмом величним стає: замісць сох піднеслися колони,
Замісць гнилої соломи блищить непідроблене злото,
Двері різьблені, важкі і мармуром висланий ґанок.
Чують ласкаві слова син Сатурнів до них промовляє:

„Праведний старче, і ти, достойна та праведна жено!
Що-б ви хотіли од нас?“ В дружини спитавшися ради,
Спільне бажання відтак Філемон виявляє безсмертним:
„Хочемо бути жерцями і храму святого глядіти;
А як у згоді дійдем до кінця свого віку земного,
Дайте і вмерти одразу обом, щоб мені не прийшлося
Бачить дружину в огні, та і їй—щоб мене не ховати.“
Так по їх волі і сталось. І храму вони доглядали,
Поки точилось життя. Раз, знеможені віком і кволі,
Вийшли із храму на ґанок вони. Обступили їм пам'ять
Давні події. Стоять, розмовляють, аж бачить Бавкида:
Зазеленів Філемон. Придивився старий: його жінка
Криється листом. І от—шумить верховіття над ними.
Поки ще можна було, розмовляли обоє, а потім:
„Друже, прощай!“ проказали та й одночасно корою
Іхні уста поросли. І досі ще люде тамтешні
Вказують двоє дерев, що старе заступили подружжя.
Так повідали мені старі та й пова́жані люде.
Правду святу говорили. Я бачив вінки там на вітті,
І покладаючи свіжу свою плетеницю, промовив:
„Люде! шануйте богів, то й вам тоді шана до віку.“

М. Зеров.

ІЗОЛЬДА БІЛОРУКА.

І.

Трістан блукав по лісі,
Ловив зелений шум,
Хотів йому віддати
Своє кохання й сум.

Та ледве де береза
Лагідно зашумить,
Ізольдин голос любий
Він згадує в ту мить.

Крізь віття синє небо
Прогляне в вишині,—
Ізольдині він очі
Спогадує ясні.

З одчаю на узлісся
Іде сумний Трістан,
А там злотистим житом
Лиснить розлогий лан.

Ізольду Злотокосу
Трістан і тут згадав,
Упав у борозенку
І тяжко заридав.

Прийшла дівчина жати
І постать зайняла,
Почула те ридання
І ближче надійшла.

Мов доля, необорна
Була її краса.
І чорна, мов те горе,
Була її коса.

Хороші в неї очі
І темні мов одчай,—
Хто гляне в теє пекло,
Той забуває рай.

А голос у дівчини,
Мов тої скрипки спів,
Що викликає мертвих
На танець із гробів.

І вивела Трістана
Вона з одчаю тьми

Лілейними руками
І спільними слізьми.

Спитав він: „Як ти звешся,
Дівчино таємна́?“
Ізольда Білорука,
Відмовила вона.

„Це йменння найсвятіше
В сім світі і в раю!
Ізольдо! Ох, Ізольдо!
Прийми любов мою!“

II.

„Ти пестив так ніжно мене,
Коханий Трістане,
А в очі так сумно дививсь,
Аж серденько в'яне.

„Мені ти уста цілував
І руки біленькі,
А сльози на коси мої
Котились дрібненькі.

„Мені ти слова промовляв
Палкої любови,
Чому-ж вислухати не хтів
Моєї розмови?“

Ізольдо, Ізольдо моя,
В очах твоїх темних
Хотів-би я бачить блакить
Країв понадземних!

— Ізольдо, Ізольдо моя,
Коли-б твої коси

Мінилися золотом так,
Як житні покоси!

— Твій голос, Ізольдо моя,
Рвачкий та жагливий,
Коли-б він як шелест берез
Був тихий, пестливий!..

„Не варто журитися тим,
Коханий Трістане!
Хрещеная мати моя
Мені те достане.

„Бо мати хрещена моя,
То фея Морґана“...
— Біжи-ж ти до неї мерщій,
Ізольдо кохана!

III.

„Ой матінко, феє Морґано,
Зміни мені вроду мою!
Хай буду білява та ясна,
Мов ангел у божім раю.“

– Ох, донечко люба Ізольдо,
Се-ж я тобі вроду дала,
В колиску дарунок принéсла,
Як ти там лежала мала.

— Красі твоїй, доню Ізольдо,
Ніхто ще догани не дав...
„Журлива ця темная врода,
Мій милий від неї ридав.

„Дай, матінко, злота й блакиту,
Нехай-же я буду ясна,

Хай милий мені усміхнеться,
Як сяє весела весна!“

—Гаразд, моя доню Ізольдо,
Я золота в сонця візьму,
Блакиту морського позичить
Попросим русалку саму.

„Навчи мене, матінко-феє,
Розмови берез у гаю,
Хай буде мій милий щасливий,
Як дрібна пташина в маю.“

—Ще краще, ніж тії берези,
Шумлять веретеночка фей,
Бо все наймиліше вчуває
В тім гомоні кожен з людей.

—Що схочеш, коханая доню,
Тобі я зміню в одну мить;
Одного не зноже Морґана—
Твоєї душі одмінить.

IV

У темнім лісі знов Трістан
Самотну терпить муку,
І жде до себе і не жде
Ізольду Білоруку.

Коли щось пурхнуло, мов птах,
З кущів струсило росу,
І враз Трістан побачив там
Ізольду Злотокосу.

Ті самі очі і коса,
Та сама тиха мова,

Душа Трістана в небеса
  Полинути готова!

„Це ти, єдиная моя,
  Це ти, моя царице?
Сюди з-за моря припливла,
  Кохана чарівнице?

„Та як-же випустив тебе
  Король той недоріка?
Чи ти для лицаря свого
  Убила чоловіка?

„А де-ж твій кубок золотий
  І те дання уроче?
Тепер свідомо я до дна
  Його доп'ю охоче!

„Напій кохання нам заллє
  І згадку про розлуку"..
—Трістане! ти хіба забув
  Ізольду Білоруку?

„Вона забудеться тепер,
  Як ночі тінь минула!"
  Трістане! щб коли вона
  Про тебе не забула?

„Нехай вона в Єрусалим
  Іде на прощу боса.
Тепер до мене прибула
  Ізольда Злотокоса!"

—Трістане! в тебе є гріхи,
  Великі непростимі,
На їх навряд чи прбща є
  В святім Єрусалимі.

„З тобою, люба, я готов
Іти на вічні муки!“
Трістане! Годі вже розмов.
Поглянь мені на руки.

—Згадай, кого ти посилав
Сьогодні до Морґани!
Куди-ж тепер мене пошлеш
Загоїть в серці рани?

—Хоч зникла тьма з очей моїх,
Зате лягла на душу,
Ти чорний камінь там поклав,
Повік його не зрушу.

—Нехай-же знов моя коса
Чорніє мов жалоба,
Я сеї барви не зміню
Від нині вже до гроба.

V.

Трістан у недузі лежить,
Ослаб мов дитина,
Не служать нічого йому
Всі чари Мерліна.

А фея Урґанда з-за гір
Сказала лукава:
„Тут може одна помогти—
Ізольда Білява.

„При тій Злотокосій тебе
І смерть не поборе.“—
І вірного друга послав
Трістан аж за море.

І другові так наказав:
„Як згодиться мила,
Ти свій корабель наряди
У білі вітрила.

„Як ні, то напни лиш одно,
Велике та чорне,
Хай потім у нього мій труп
Чорнява угорне“...

VI.

„Піди, піди на берег, Білорука,
Прошу тебе, молю тебе, піди!
Там є гора висока та стрімчаста,
На неї злізь і подивись туди,
Де море хвилю гонить із півночі
Вертайся вмить і розкажи мені,
Чи не леліють білії вітрила
На виноколі в сизій далині.“

І мовчки йде Ізольда Білорука
На берег моря, на високий шпиль...
Ох, щось біліє здалека на морі!
Вітрила то, чи тільки піна хвиль?..

Вернулася Ізольда Білорука.
Трістан питає: „Що? яка яса?“
Щось мріє там далеко на просторі.
„Щось біле?“—Чорне, як моя коса.

І враз душа Трістанова порвала
Ждання шнурок, що здержував її,
І злинула, мов пташка вільнокрила,
Далеко у незнанії краї...

———

*

„Ходи, ходи, Ізольдо Злотокоса,
Тебе давно Трістан твій вірний жде,
Між скелями не бійся заблудитись,
Ізольда Білорука проведе.

„Іменнями посестри ми з тобою
Так, як вечірня й ранішня зорі.
Чи тож не диво, що тепер судилось
Розлить нам за́граву в одній порі?

„Колись і я була на час-годину
Такою ясною, як ти тепер...“
— Посе́стро, голос твій мене лякає,
Скажи по правді: мій Трістан умер?

„Ізольдо Злотокоса, Бог розсудить,
Чий був Трістан, чи твій чи, може, мій,
Та бути з ним аж до його сконання
Судилося таки мені самій.

„Ти не приве́зла чорного вітрила,
Не жалібна ясна твоя краса.
Та милий в гріб не ляже непокритий,
Його покриє чорная коса.“

Л. Українка.

ГАМАЛІЯ.

„Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі
Із нашої України!
Чи там раду радять, як на турка стати?
Не чуємо на чужині.
„Ой повій, повій, вітре, через море
Та з Великого Лугу,
Суши наші сльози, заглуши кайдани.

Розвій нашу тугу!
„Ой заграй, заграй, синесенькe море,
Та під тими байдаками,
Що пливуть козаки, тілько мріють шапки,
Та на сей бік за нами!
„Ой Боже наш, Боже! Хоч і не за нами,
Неси ти їх з України;
Почуємо славу, козацькую славу,—
Почуємо, та й загинем!“

Оттак у Скутарі козаки співали;
Співали, сердеги, а сльози лились,
Лилися козацькі, тугу домовляли.
Босфор аж затрясся, бо зроду не чув
Козацького плачу; застогнав широкий,
І шкурою сірий бугай стрепенув,
І хвилю, ревучи, далеко-далеко
У синеє море на ребрах послав.
І море ревнуло Босфорову мову,
У Лиман погнало, а Лиман Дніпрові
Тую журбу-мову на хвилі подав.

Зареготався дід наш дужий,
Аж піна з уса потекла.
„Чи спиш, чи чуєш, брате-Луже?
Хортице-сестро?“ Загула
Хортиця з Лугом: „Чую, чую!“
І Дніпр укрили байдаки,
І заспівали козаки:
„У туркені, по тім боці,
Хата на помості.
Гай, гай! Море, грай,
Реви, скелі ламай!
Поїдемо в гості.
„У туркені у кишені

Таляри, дукати.
Не кишені трусить,—
Їдем різать, палить,
Братів визволяти!
„У туркені яничари
І баша на лаві.
Гой-ги, вороги!
Ми не маєм ваги!
Наша воля й слава!"

Пливуть собі співаючи;
Море вітер чує.
Попереду Гамалія
Байдаком керує.
Гамаліє! Серце мліє;
Сказилося море.
Не злякає!—І сховались
За хвилі, за гори.

Дрімає в гаремі—в раю Византія,
І Скутар дрімає; Босфор клекотить,
Неначе скажений; то стогне, то виє:
Йому Византію хочеться збудить.
„Не буди, Босфоре, буде тобі горе!
Твої білі ребра піском занесу,
У мул поховаю!" реве синє море.
„Хіба ти не знаєш, яких я несу
Гостей до султана?"

Так море спиняло
(Любило завзятих чубатих слав'ян).
Босфор схаменувся. Туркеня дрімала,
Дрімав у гаремі ледачий султан.
Тілько у Скутарі, в склепу, не дрімають
Козаки-сердеги. Чого вони ждуть?

По-свойому Бога в кайданах благають,
А хвилі на той бік ідуть та ревуть.

„О, милий Боже України!
Не дай пропасти на чужині,
В неволі вольним козакам!
І сором тут, і сором там—
Вставать з чужої домовини,
На суд твій праведний прийти,
В залізі руки принести,
І перед всіми у кайданах
Стать козакові!..."
„Ріж і бий!
Мордуй невіру-бусурмана!"
Кричать за муром. Хто такий?
Гамаліє! Серце мліє:
Скутар скаженіє!
„Ріжте, бийте!" на фортеці
Кричить Гамалія.

Реве гарматами Скутара;
Ревуть, лютують вороги;
Козацтво преться без ваги—
І покотились яничари.
Гамалія по Скутарі—
По пеклу гуляє.
Сам хурдигу розбиває,
Кайдани ламає.
„Вилітайте, сірі птахи,
На базар до паю!"
Стрепенулись соколята,
Бо давно не чули
Хрещеної тії мови...
І ніч стрепенулась:
Не бачила, стара мати,
Козацької плати.

Не лякайся, подивися
На бенкет козачий!
Темно всюди, як у будень, —
А свято чимале!
Не злодії з Гамалієм
Їдять мовчки сало
Без шашлика.
„Засвітимо!“
До самої хмари
З щоглистими кораблями
Палає Скутара.
Византія пробуркалась,
Витріщає очі,
Перепліва на помогу,
Зубами скрегоче.

Реве, лютує Византія,
Руками берег достає;
Достала, зикнула, встає—
І на ножах в крові німіє.
Скутар, мов пекло те, палає;
Через базари кров тече,
Босфор широкий доливає.
Неначе птахи чорні в гаї,
Козацтво сміливе літає:
Ніхто на світі не втече!
Огонь запеклих не пече.
Руйнують мури; срібло-злото
Несуть шапками козаки
І насипають байдаки.
Горить Скутар, стихà робота.
І хлопці сходяться; зійшлись,
Люльки з пожару закурили,
На байдаки –та й потягли,
Рвучи червоні гори-хвилі.

Пливуть собі ніби з дому,
Так буцім гуляють,
Та, звичайне—запорожці,
Пливучи співають:

„Наш отаман Гамалія,
Отаман завзятий,
Забрав хлопців та й поїхав
По морю гуляти,—
По морю гуляти,
Слави добувати,
Із турецької неволі
Братів визволяти.
Ой приїхав Гамалія
Аж у ту Скутару,—
Сидять брати-запорожці,
Дожидають кари.
Ой як крикнув Гамалія:
„Брати, будем жити,
Будем жити, вино пити,
Яничара бити,
А курені килимами,
Оксамитом крити!“
Вилітали запорожці
На лан жито жати;
Жито жали, в копи клали,
Гуртом заспівали:
„Слава тобі, Гамаліє,
На весь світ великий,
На весь світ великий,
На всю Україну,
Що не дав ти товариству
Згинуть на чужині.“

Пливуть співаючи; пливе
По-зад завзятий Гамалія,

Орел орлят мов стереже.
Із Дарданелів вітер віє,
А не женеться Византія:
Вона боїться, щоб Чернець
Не засвітив Галату знову,
Або гетьман Іван Підкова
Не кликнув в море на ралець.
Пливуть собі...
А із-за хвилі
Сонце хвилю червонить;
Перед ними море миле
Гомонить і клекотить.

Гамалієї Вітер віє...
Ось-ось наше море!...
І сховалися за хвилі,
За рожеві гори

ЄРЕТИК АБО ІВАН ГУС.

І

„Кругом неправда і неволя,
Народ замучений мовчить,
А на апостольськім престолі
Чернець годований сидить,
Людською кровію торгує
І рай у найми оддає.
О, Боже! Суд твій правий всує,
І всує царствіє твоє!
„Розбійники, людоїди
Правду побороли.
Осміяли твою славу
І силу і волю!

Люде стогнуть у кайданах,
Немає з ким взятись,
Розкуватись, одностайне,
Односердне стати
За евангеліє правди,
За темниї люди.
Нема кому! Боже, Боже!
Чи тож і не буде?
Чи настане великий час
Небесної кари?
Чи розломим три корони
На гордій тіарі?
Розломимо!.. Благослови
Не на месть і муки,
Благослови мої, Боже,
Нетвердиї руки
Й слово тихеє! О, Боже!
Чи вони-ж почують?..."

Оттак
У келії своїй правдивий
Іван Гус думав розкувать
Народ замучений, і диво,
Святеє диво показать
Очам незрячим.
„Поборюсь!
За правду Бог! Да совершиться!..."
І в Вифлеємськую каплицю
Пішов молиться вірний Гус.

II.

ПАПСЬКА БУЛЛА.

„Во ім'я Господа Христа,
За нас розп'ятого на древі,

І всіх апостолів святих,
Петра і Павла особливо,
Ми розрішаємо гріхи
Святою буллою цією.
Рабині божій,—оттій самій,
Що водили по улицях
В Празі позавчора;
Оттій самій, що хилялась
По шинках, по станах,
По черничих переходах,
По келіях п'яна;
Отта сама заробила
Та буллу купила:
Тепер свята!..“
„Боже, Боже,
Великая сило!
Великая славо! Зглянься на людей!
Одпочинь од кари у святому раї!
За-що пропадають, за-що ти караєш
Своїх і покірних і добрих дітей?
За-що закрив їх добрі очі
І вільний розум окував
Кайданами лихої ночі?!
Прозріте, люди,—день настав!
Просніться, чехи, змийте луду,
Розправте руки, будьте люди,
А не посміщище ченцям!
Розбійники, кати в тіарах,
Все потопили, все взяли,
Мов у Московії татари,
І нам сліпим передали
Свої догмати. Кров, пожари,
Всі зла на світі, войни, чвари,
Пекельних мук безкраїй ряд,
І повен Рим байстрят, -

От їх догмати і їх слава!
То явна слава!.. А тепер
Святим положено конклавом:
Хто без святої булли вмер,—
У пекло просто! Хто-ж заплатить
За буллу вдвоє,—ріж хоч брата,
Окроме папи і ченця,
І в рай іди кінець-кінцям!
У злодія вже злодій краде,
Та ще й у церкві. Гади, гади!
Чи напилися ви, чи ні
Людської крови?!—Не мені,
Великий Господи, простому
Судить великиї діла
Твоєї волі: люті зла
Не дієш без вини нікому!"

І плакав Гус, молитву дія,
І гірко плакав; люд мовчав
І дивувався: що він діяв?
На кого руки піднімав?
„Дивіться, люди! Ось де булла,
Що я читав!"—І показав
Перед народом. Всі здрігнули:
Іван Гус буллу розірвав!

III.

Із Вифлеємської каплиці
Аж до всесвітньої столиці
Луна, гогочучи, неслась;
Ченці ховаються; мов кара,
Луна в конклаві оддалась,—
І похилилася тіара...
    Шепочеться Авіньона
    З римськими ченцями;

Шепочуться антіпапи,
Аж трясуться стани
Од шопоту. Кардинали,
Як гадюки, в'ються
Круг тіари, та нищечком,
Мов коти, гризуться
За мишеня. Та й як таки?
Однієї шкури
Така сила! А м'ясива!
Аж здрігнули мури,
Як зачули, що у Празі
Загелкали г у с и
Та з орлами летять биться...

Конклав схаменувся,
Зібрав раду. Положили:
Одностайне стати
Проти Гуса, і в Констанцу
Всіх ворон скликати,
Та й стерегти, яко мога,
І з-верху і з-долу,
Щоб не втікла тая птаха
На слав'янське поле.

Як та галич поле крила --
Ченці повалили
До Констанци; шляхи, степи,
Мов сарана, вкрили
Барони, герцоги, і дюки,
Псарі, герольди, шинкарі
І трубадури-кобзарі,
І шляхом військо, мов гадюки.
За герцогинями Німота:
Хто з соколами на руках,
Хто пішки, верхи на ослах,—
Так аж кишить! Все на охоту,

Мов гад у ирій, поспіша.
О, чеху! Де твоя душа?
Дивись, що сили повалило,
Мов Сарацина воювать
Або великого А т т і л у.

IV

У Празі глухо гомонять,
І цесаря, і Вячеслава,
І той собор тисячеглавий
У-голос лають,—не хотять
Пускать в Констанц Івана Гуса.
„Жив Бог! Жива душа моя!
Брати, я смерти не боюся!
Я докажу оттим зміям!
Я вирву їх несите жало!..“
І чехи Гуса провожали,
Мов діти батька...

Задзвонили у Констанці
Рано в усі дзвони;
Збіралися кардинали
Гладкі та червоні,
Мов бугаї в загороду,
І прелатів лава;
І три папи, і баронство,
І вінчані глави,
Зібралися, мов Іуди
На суд нечестивий
Проти Христа. Свари, гомін,
Те реве, те виє,
Як та орда у таборі
Або жиди в школі...
І—всім разом заціпило!..

Мов кедр серед поля
Ливанського,—у кайданах
Став Гус перед ними!
І окинув нечестивих
Орліми очима.
Затрусились, побіліли,
Мовчки озирали
Мученика. „Чого мене,—
Чи на прю позвали?
Чи дивиться на кайдани?“
„Мовчи, чеше смілий...“
Гадюкою зашипіли,
Звірем заревіли:
„Ти єретик! Ти єретик!
Ти сієш розколи,
Усобища розвіваєш,
Святійшої волі
Не приймаєш!... Одно слово—
Ти Богом проклятий!
Ти єретик! Ти єретик!...“
Ревіли прелати,—
„Ти усобник!... Одно слово—
Ти всіми проклятий!..“
Подивився Гус на папи,
Та й вийшов з палати!..
„Поборoли! Побороли!..“
Мов обеленіли.
Автодафе! Автодафе!..—
Гуртом заревіли.

V.

І цілу ніч бенкетували
Ченці, барони...—всі пили
І, п'яні, Гуса проклинали,

Аж поки дзвони загули.
І світ настав... Ідуть молиться
Ченці за Гуса. З-за гори
Червоне сонце аж горить,—
І сонце хоче подивиться,
Що будуть з праведним творить?...

Задзвонили в усі дзвони,
І повели Гуса
На Голгофу у кайданах...
І не стрепенувся
Перед огнем, став на йому
І молитву діє:
—О, Господи милосердний!
Що я заподіяв
Оттим людям—твоїм людям?
За-що мене судять?
За-що мене розпинають?
Люде! Добрі люде!
Молітеся, неповинні:
І з вами те буде!
Молітеся! Люті звірі
Прийшли в овніх шкурах
І пазурі розпустили:
Ні гори, ні мури
Не сховають! Розіллється
Червонеє море
Крови, крови з дітей ваших...
О, горе! о, горе!
Он-де вони,—в ясних ризах...
Їх лютиї очі...
„Пали! Пали!..“
—Уже крови... „пали! пали!..“
—Крови, крови хочуть!
Крови вашої!..—І димом

Праведного вкрило
„Молітеся! Молітеся!
Господи, помилуй,
Прости ти їм, бо не знають...“
Та й не чути стало!
Мов собаки, коло огню
Кругом ченці стали:
Боялися, щоб не виліз
Гадиною з жару
Та не повис на короні
Або на тіарі.

VI.

Погас огонь; дунув вітер
І попіл розвіяв.
І бачили на тіарі
Червоного змія
Прості люди. Пішли ченці
Й Te Deum співали;
Розійшлися по трапезах
І трапезували—
І день, і ніч, аж попухли.
Малою сем'єю
Зійшлись чехи. Взяли землі
З-під костра, і з нею
Пішли в Прагу.
Оттак Гуса
Ченці осудили,
Запалили... та божого
Слова не спалили,—
Не вгадали, що вилетить
Орел із-за хмари,
Замість гуся—і розклює
Високу тіару.

Байдуже їм! Розлетілись,
Мов тії ворони,
З кровавого того свята.
Ченці і барони
Розвернулись у будинках,
І гадки не мають:
Бенкетують, та инколи
Te Deum співають.
Все зробили... Пострівайте,
Он над головою
Старий Жижка з Таборова
Махнув булавою.

Т. Шевченко.

КАВКАЗ.

(Якову Де-Бальмену).

За горами гори, хмарами повиті,
Засіяні горем, кровію политі;
Спокон-віку Прометея
Там орел карає,
Що-день божий довбе ребра,
Й серце розбиває;
Розбиває, та не вип'є
Живущої крови,—
Воно знову оживає,
І сміється знову.
Не вмірає наша правда,
Не вмірає воля:
І неситий не виоре
На дні моря поля,
Не скує душі живої
І слова живого,

Не понесе слави Бога,
Великого Бога.

Не нам на прю з тобою стати,
Не нам діла твої судить:
Нам тілько плакать, плакать, плакать,
І хліб насущний замісить
Кровавим потом і сльозами.
Кати знущаються над нами
А правда наша п'яна спить!
Коли вона прокинеться?
Коли одпочити
Ляжеш, Боже утомлений,
І нам даси жити?
Ми віруєм твоїй силі
І Слову живому:
Встане правда, встане воля,
І тобі одному
Поклоняться всі язики
Во віки і віки.
А поки-що—течуть ріки,
Крівавиї ріки!...

За горами гори, хмарами повиті,
Засіяні горем, кровію политі!
Оттам-то Милостиві Ми,
Ненагодовану і голу,
Застукали сердешну волю
Та й цькуємо. Лягло кістьми
Людей муштрованих чимало.
А сліз? А крови? Напоїть
Всіх імператорів-би стало,
З дітьми й внучатами втопить
В сльозах удових... А дівочих,
Пролитих нишком серед ночи?

А материі гарячих сльоз,
А батьківських, старих, крівавих?
Не ріки,—море розлилось,
Огненне море!..
Слава, слава
Хортам, і гончим, і псарям,
І нашим батюшкам-царям!..
Слава!

І вам слава, сині гори,
Кригою окуті;
І вам, лицарі великі,
Богом не забуті!
Борітеся—поборете:
Вам Бог помагає;
За вас сила, за вас воля
І правда святая!

„Чурек і сакля—все твоє:—
Воно не прошене й не дане,—
Ніхто й не візьме за своє,
Не поведе тебе в кайданах.
У нас... На те письменні ми,
Читаєм божиї глаголи,—
І од глибокої тюрми
Та до високого престола
Усі ми в золоті—і голі.
До нас в науку! Ми навчим,
По чому хліб і сіль по чім...
Ми, крий нас, Боже, не погани,
Ми настоящі християни:
У нас і храми, і ікони
І все добро—сам Бог у нас!
Нам тілько сакля очі коле:
Чого вона стоїть у вас,

Не нами дана? Чом ми вам—
Чурек-же ваш, та так не кинем,
Як тій собаці? Й чом ви нам
Платить за сонце не повинні!
Та й тілько-ж то!...
Ми малим ситі!—А за те,
Якби ви з нами подружились,
Багато-б де-чого навчились.
У нас-же й світа як на те:—
Одна Сибір неісходима!
А тюрм? а люду? Що й лічить!
Од молдаванина до фінна—
На всіх язиках все мовчить...
Бо благоденствує!... У нас
Святую біблію читає
Святий чернець, і научає,
Що царь якийсь-то свині пас
Та дружню жінку взяв до себе,
А друга вбив – тепер на небі!
От бачите, які у нас
Сидять на небі! Ви ще темні,
Догматами не просвіщенні!
У нас навчіться! В нас дери,
        Дери та дай,
        І прямо в рай,
Хоть і рідню всю забери!
У нас—чого то ми не вміем?
І зорі лічим, гречку сієм,
Французів лаєм, продаєм
Або у карти програєм
Людей,—не негрів, а таких
Таки хрещених, та—простих.
Ми не гішпане! Крий нас, Боже,
Щоб крадене перекупать,
Як ті жиди: ми по закону!"...

По закону апостола
Ви любите брата?
Суєслови, лицеміри,
Господом прокляті!
Ви любите на братові
Шкуру, а не душу,
Та й лупите по закону:
Дочці на придане,
Байстрюкові на кожушок,
Жінці на патинки,
Собі-ж на те, що не знають
Ні діти, ні жінка!
За кого-ж ти розпинався,
Христе, Сине Божий?
За нас добрих, чи за слово
Істини? Чи, може,
Щоб ми з тебе посміялись?
Воно-ж так і сталось!
Храми, каплиці і ікони,
І ставники і мірри дим,
І перед образом твоїм
Неутомимиї поклони—
За кражу, за війну, за кров,
Щоб братню кров пролити, просим,
А потім в дар тобі приносим
З пожару вкрадений покров...

Просвітились!.. Та ще хочем
Других просвітити,
Сонце правди показати
Сліпим, бачиш, дітям.
Все покажем, тільки дайте
Себе в руки взяти:
Як і тюрми мурувати,
Кайдани кувати,

Як їх носить і як плести
Кнути узловаті,
Як лягати і як спину
Під них підставляти,—
Всьому навчим! Тілько дайте
Взяти свої гори,—
Останнії, бо взяли вже
І поле, і море!

І тебе загнали, мій друже єдиний,
Мій Якове любий! Не за Україну,
А за її ката довелось пролить
Кров добру,—не чорну; довелось запить
З московської чаші московську отруту
О, друже, мій добрий, друже незабутий!
Живою душою в Украйні вітай,
Літай з козаками по-над берегами,
Розриті могили в степу наглядай,
Заплач з козаками дрібними сльозами,
І мене з неволі в степу виглядай!

А поки-що—мої думи,
Моє люте горе
Сіятиму: нехай ростуть
Та з вітром говорять...
Вітер тихий з України
Понесе з росою
Тії думи аж до тебе.
Братньою сльозою
Ти їх, друже, привітаєш,—
Тихо прочитаєш,
І могили, степи, гори,
І мене згадаєш.

Т. Шевченко.

У ЛІСІ.

(Пролог до поеми „Лісова Ідилія“).

На романтичного коня сідаю.
Крилатий звірю, не пручайсь, не ржи!
Неси мене, куди я загадаю
На фантастичні ті шпилі біжи,
Де вихор грає, стогне гомін гаю,
Де на вузькій як ниточка межі
Фантазія і дійсність, спина в спину,
Глядять у мрій квітчастую країну.

Неси мене у ліс, той ліс казочний,
Високий, темний, що мов море гра,
Що зѐлені вдягає стрій святочний
І широко свій килим простира,
Що пахощами дише, свіжий, сочний,
Де в таємничій тіні б'є нора,
Де між корчів потік біжить до ціли,
Коряві вільхи озерце обсіли.

Той ліс—зразок ще пѐрвісного світа,
Де нікому природу маскувать:
Морозом бита, ярим сонцем гріта,
Вона лиш те живить, що має міць тривать
У всю красу, у весь свій страх одіта,—
Однако їй кормить і руйнувать;
Життя і смерть тут ходять без розлуки,
Крик роскоші й важкі конання муки.

На пнях гнилих зелена брость пишаєсь,
Серед кісток вовчиця кормить плід;
У тіні дуба рій комашок граєсь
І того-ж дуба підгриза їх рід;
Ось гадина на сонці вигріваєсь,

Метелик треплесь, медом дише цвіт,
А по верхів'ях тиха дума ходить,—
Одно тут лоно і вбиває й родить.

В той ліс так часто я літав думками,
Коли було нестерпно між людьми!
Тут дикими втішався я квітками,
Тут віддихав я повними грудьми,
Тут доторкавсь тремтючими руками
Великих тайн: хто ми і по́-що ми?
Тут сіллогізмів сіть думок не ловить,
Природа серцю щиру правду мовить.

І був той ліс мені як рідна мати,
Що вцитькує трівогу навісну.
У спеку клав під тінь роскішну спати,
І свистом дрозда знов будив зі сну...
Я плакав, як прийшлось його лишати
І шлях верстать по груді та терну
Я знав: хоч де кораблик мій приб'ється,—
Найкраще тут минуло й не вернеться.

І я пішов. Літа йшли за літами...
Я сивію, огонь згасає мій...
Чимало сил потратив я без тями,
Чимало я похоронив надій!
Лиш ліс отой пахучими гілками
Махав мені, бренів мов мушок рій,
Що п'є мов сонця блиски золотаві,—
Так він все свіжий був в моїй уяві.

Сьогодні я вернув. Мене до-долу
Зігнуло невідрадних сорок літ;
Пройшов життя тяжку, жорстоку школу
І коштував знання чудовий плід,

І душу з мрій обдерту, наче голу,
З пожежі виніс я в холодний світ,
А в серці вигаслу жагу й охоту,
Й старії рани, що болять під слоту.

І я пішов до ліса. Дивна туга
Мене до нього потягла, немов
Повірника старого здиблю й друга,
І виплачусь і виговорюсь знов,
І вирвусь із утоптаного круга
І відновлюсь душею до основ.
Аж серце билось живо того ранку,
Немов стрічав я давнюю коханку.

Та друг мій був не той вже, що колись!
Пропав і слід колишньої пишноти!
Куди лиш глянь—пеньки й пеньки тяглись,
Сліди огнищ і трацької роботи,
І зломи й виверти й тріски п'ялись
Серед баюр і всякої гидоти;
Де-де лиш дуб та ільма одинока
Дивились на руїну ту звисока.

Я мовив:
От так-то нам зустріться довелося!
В які-ж хижацькі лапи ти попавсь?
Ліс мовив:
З твойого де-де сивого волосся
Пізнать, що й ти в роскошах не купавсь.
Я мовив:
Життя воєнним табором тяглося,
То тут, то там противник прискіпавсь;
Я боронивсь, не раз мав перемоги,
Та часто й падав ворогам під ноги.

Війна! Вона не дасть бач гнить і скніти,
Все гонить до нових стремлінь і змін.
В огонь життя, що гріє, жре і світить,
Усе нових докидує полін.
Здобув успіх – куди там гомоніти,
Щó ран і сліз і праць коштує він!
А впав у бою— люто зціпиш зуби
Й не тямиш обсягу своєї згуби...

І так на серці важко. Дай розраду
І нових сил скарбівню отвори!
Ось тут під дубом сим нестятим сяду
Й сидітиму. Розважуй! Говори!
Увесь свій чар і всю свою принаду
Ще раз яви, мов у букет збери,
І весь свій біль і всю свою надію,—
Нехай я віджию й відмолодію!

Ів. Франко.

БАЛАДИ

ВІЛЬШАНИЙ ЦАРЬ.

З Гете.

Хто їде під вітер нічною добою?
Синка на сідельці везе під полою?
Коня острогами раз-по-раз торкає,
Дитину до себе в тепло пригортає?

„Чого се ти, синку, очиці ховаєш?“
Вільшаний царь, тату, хіба не вбачаєш?
В короні вітластій, кудлатий, патлатий,
Сягає рукою, мов хоче піймати.

„Коханий мій хлоню, ходімо зо мною!
Гулятимем гарно-прегарно з тобою!
Квітками в нас пишно лука процвітає,
Парчею матуся мене зодягає.“

— Хіба твоє ухо, татусю, не чує,
Що царь той вільшаний зо мною жартує?—
„Спокійся, дитино, нічого немає,
Се вітер у листі сухім завиває.“

Вродливий мій хлоню, ходімо зо мною!
Гуляти царівни там будуть з тобою,
З тобою гуляти, в-ночі танцювати,
На вітті гойдати, коточка співати...

„Хіба ти не бачиш, татуню, вільхівен.
Танців і гойдання маленьких царівен?“
— Я бачу, мій синку, в гаю на майдані
Колишуться верби в густому тумані.

„Люблю тебе, хлоню, за личко принадне,
Не хочеш по-волі, неволя притягне!“
Татуню, татуню! Мене він хапає!
Вільшаний царь душу мою пориває...

Що мога став батько коня з ляку гнати,
Маленька дитина—стогнати-конати.
В домівці не радість його зустрічала:
Дитина мовчала, дитина сконала.

П. Куліш.

ЛІСОВИЙ ЦАРЬ.

З Гете.

Хто їде в негоду тим лісом густим?
То батько, спізнившись, і хлопець із ним!
Обнявши малого, в руках він держить,
Його пригортає, його він пестить.

Чом личко сховав ти, мій синку малий?
— Ой, тату! чи бачиш?—он царь лісовий:
У довгій кереї, в короні... дивись!
— То, синку, тумани навкруг простяглись.

„Мій хлопчику любий, до мене сюди
На луки зелені ти гратись іди;
В моєї матусі є пишні квітки,
Гаптовані злотом тобі сорочки.“

Ой, тату, він кличе на луки рясні
І квіти, і злото дає він мені.
Нема там нічого, мій синочку. Цить!
То вітер між листям сухим шелестить.

„До мене, мій хлопче, в дібровах густих
Дочок уродливих побачиш моїх,
Вестимуть таночок і будуть співать,
Співаючи, будуть тебе колихать.“

—Ой тату, мій тату, туди подивись:
В танку королівни за руки взялись.
О ні, усе тихо у темряві там:
То верби старії схилились гіллям.

„Мене, хлопче, вабить урода твоя:
Чи хочеш—не хочеш, візьму тебе я!“
Ой, тату, вже близько!... він нас дожене!
Він давить, він душить, він тягне мене!...—

Наляканий батько не їде—летить...
А хлопець нудьгує, а хлопець кричить.
Добіг він до-дому і дивиться він:
В руках уже мертвий лежить його син.

Б. Грінченко.

ВІЛЬХОВИЙ КОРОЛЬ.

З Гете.

Хто їде так пізно під вітром нічним?
То батько з хворим дитям своїм;
В руках тримає він хлопця свого,
До серця горне і гріє його.

Чом, синку, ховаєш головку свою?
— Он, татку, король у вільховім гаю,
В короні й кереї король лісовий!
Дитинко, то тільки туман низовий.

„Мій хлопчику любий, ходімо в мій дім,—
Прегарні забави в домі моїм,
Багато там квітів пахучих росте,
Тобі там одіння дадуть золоте.“

Ой, батеньку, татку! Ти чуєш, чи ні,
Що з лісу король обіцяє мені?
Не бійся, дитинко, синку мій, цить!
То вітер листям сухим шелестить.

„Не хочеш, мій хлопче, зо мною йти?
Тебе будуть доні мої берегти,
Покажуть забаву північну лісну,
Піснямн тебе заколишуть до сну.“

Ох, татку, он-там, де чорніє земля,
Ти бачиш? дочки вільхово́го царя!
Я бачу їх, синку, - то в сірій імлі
Стоять похилені верби старі.

„Люблю я, мій хлопче, вроду твою;
Не хочеш по-волі,—сили вжию“
Ох, татку! схопив він мене за плече!
І тягне і тисне! І як боляче!

А батько ще швидче—схопив його жах,
І стогне у нього син на руках.
Доїхав до-дому за кілька хвилин;
В руках уже мертвий лежав його син.

Д. Загул.

РОЗДІЛ СВІТУ

З Шіллера.

„Возьміте світ!“ з висот надхмарних неба,
Свою скінчивши працю, Зевс прорік:
„Хай кожен частку, скільки йому треба,
Візьме і нею вла́дає по-вік.“

Сказав! і тільки залунало слово—
Все нарожденнеє, і нищі й дукачі,
Старе й мале—все кинулось раптово,
На паювання світа біжучи!

Хто села взяв, хто тихії долини,
Хто ріки бистрії, де вир кипить;
Поля й байраки, нетрі й крем'янини—
Усе господаря знайшло собі у-мить!

І після всіх, як розділ вже скінчився,
Прийшов поет І погляд свій смутний
На світ той кинув він, у тузі похилився:
У всіх притулок, він лиш самотний!

Де прихилитися? Із серця мимо волі
Зірвався жаль на долі суд тяжкий:
„О, Боже сильний! Всі живуть в роздоллі,
Всім місце єсть, ніхто тут не чужий!

„Лиш я, чужинець всюди безпричальний,
Блукати маю вік, як сирота!
Твій світ велик!—притулок безпечальний
Невже не дасть мені рука свята?“

— Всьому кінець! Порікувати пізно!
Та й що-ж робив ти? Де ти пробував,
Як світ ділили?—Зевс покликнув грізно.
„З тобою був!“—поет йому мовляв.

„Я оком у красі величчя світового,
Я слухом—в гомоні небеснім потопав!
І за хвилину щастя неземного
Земне забув усе і все втеряв!“

Ну що-ж!—мовляв Зевес:—я більше над земльою
Не маю влади; все роздав,—поля, ліса;
Та коли хочеш ти,—іди живи зо мною,
Тобі одверті будуть небеса.

О. Пчілка.

ПРОКЛЯТТЯ СПІВЦЯ.

З Уланда.

Стояв величній замок в колишнії часи,
Виднівсь він аж до моря над гори і ліси.
Росли навколо його укохані сади;
А в парках—водограї погожої води.

Жив там король багатий, натурою твердий;
Сидів він на престолі, понурий та блідий.
Що тільки оком гляне, заблисне гнів з-під бров.
Що тільки крикне—кара, а що напише—кров.

Колись до того замку прибули два співці;
Один юнак, а другий із зморшками в лиці.
В руках старого арфа, він їде на коні;
Юнак ногами твердо ступає по землі.

Старий сказав до нього: „Готуйся, сину мій!
Згадай пісень найглибших про радість і про біль;
Збери всю міць і голос, чи вдасться цього дня
Зворушить камінь-серце страшного короля.“

Вже стали в пишній залі, готові два співці;
Король і королева сідають на стільці;
Король страшний і грізний, в обличчі чорна кров,
Вона-ж ласкава й ніжна, і в погляді любов.

Так гучно, так чарівно старий до струн торкнувсь,
І чистий бренькіт арфи по залях розітнувсь;
За ним юнацький голос з мелодією враз;
Немов-би голос духа, лунав старечий бас.

Співають про кохання прегарні голоси,
Про мужність, волю й віру, про золоті часи,
Про ніжне і солодке, що б'ється до грудей,
Про все святе й високе, що підійма людей.

Зухвала придворна челядь забула сміх і глум,
Вояки королівські поникли, повні дум.
А ніжна королева згадала кращі дні,
Співцям дає троянду в подяку за пісні.

„Звели ви вже народ мій, ще хочете й жону?"
Крикнув король жорстокий в хвилину ту страшну.
І кинув меч, що груди юнацькі проколов,—
Замісць пісень веселих з грудей хлинула кров.

Неначе з-серед бурі розбіглися усі;
Сконав юнак нещасний на майстровій руці;
А цей плащем широким холодного сповив
І з трупом на коня сів, і замок залишив.

І тільки в брамі замку спинився на момент.
Схопив за ручку арфу—найкращий свій струмент,
І з ним у мармурову колону замахнувсь,
Розбив його і скрикнув, аж замок здрігнувсь:

„Горе вам, горді залі,—щоб більше не бренів
У вас ні голос арфи, ні чародійний спів,
Лиш стогони й зітхання і рабський тихий крок,—
Поки вас помста зітре на порох і пісок!“

„Горе вам, пишні парки, і вам судьба така!
Показую вам мертве обличчя юнака.
Засохнуть всі дерева і висхне в вас вода,
Гряне на вас небавом нечувана біда!“

„Горе й тобі, убивче, прокляття всіх співців!
Даремно ти змагаєш до слави і вінців,
Ім'я твоє нікчемне зітруть найближчі дні,
Замре воно як стогін в порожній далині.“

Сказав старий, і вчули це слово небеса,
І зруйнувались мури, притьмáрилась краса.
Одним-одна колона як свідок ще стоїть,
І та вже розкололась, розвалиться за мить.

Замісць пахучих парків пустиня там німа,
Ні тіні деревини, ні джерела нема.
І ім'я королеве забуто до кінця.
Загинуло на-віки! —такий проклін співця.

Д. Загул.

ЛОРЕЛЕЯ.

З Гайне.

І сам я не знаю, від чого
Нудьга обгортає мене,
Для чого я згадую завше
Повір'я колишнє, сумне.

Смеркає... Повітря темніє,
Рейн тихо, журливо біжить.
Над Рейном на кручах ще сонце
Останнім промінням блищить.

На кручі там краля-дівчина
В промінні сидить чарівна:
Блищить її гарне намисто,
Розчісує коси вона.

І гребінем з золота чеше
Вона золотую косу,
І пісню співає, що має
Чудову, могутню красу.

Почувши ту пісню, — рибалка
Про долю свою забува,
Пильнує не камні підводні,
А кручу, де краля співа.

Я знаю, рибалка потоне
У темній річній глибині;
Я знаю, що то наробили
Смутні Лорелеї пісні.

М. Славинський.

БАРВІНКОВА-СТІНКА.

Розлого послалась Барвінкова-Стінка,
Колись запорожське село;
Тепер воно торгом багате і сильне,
А той вік ще бідне було.

Але і тоді в йому малось дві церкви
Й звичая держалися там,

Що можна було доступати повільно
В одну тільки церкву жінкам.

До другої церкви не сміли ходити
Й на цвинтарь дівчата й жінки,
Бо в ній од самого її будування
Молились одні козаки.

Стоять було грізні колись запорожці,
Тепера немічні й старі;
Огнисті їх очі потуплені в землю,
А тепла молитва вгорі.

І тая молитва від щирого серця
До божої милости йшла,
Щоб міццю кипіло старе Запорожжя
І славою Січа жила;

Щоб гнулися ниви під жнивом багатим,
Щоб землю ломили снопи;
Густі табуни й незліченні отари
Топтали зелені снопи.

Було віщування, що тільки в ту церкву
Та вступить жіноцька нога,—
Трава почорніє на Дикому Полі
І Січу покриє туга.

Тим давнього звичая з ремством великим
Вони в слободі стерегли,
Не знаючи, відкіль збіралися борви
І в блискавках хмари пливли.

Раз літо родюче на схід наближалось;
Весела година була;

Минуло Іллі й Палія, а за Спасом
І перва Пречиста прийшла...

І в час, як покірно, прихильно і щиро
Молилась громадська сім'я,
А крилас співав: „на землі і на небі
Хай збудеться воля твоя“,—

Одчинено двері потужно, і в церкву
Заїзжа графиня ввійшла.
Не знала старих запорожських звичаїв,
Чи й знала, та сміла була,—

А тільки ввійшла і святої ікони
Наблизилась прямо вона...
Одлинула раптом далеко од неї,
Жахнулась громада смутна...

Старі шепотілись; а далі в народі
Гучні загуділи слова:
„Нещастя нам буде, бо в церкву святую
Сова залетіла, сова!“

Зирнула графиня, недобре почула,
Ударилась з церкви скоріш
В багату коляску. Метнулися коні
І вже не верталися більш...

Трьох літ від Пречистої ще не минуло,
Як звістка в паланках пішла,
Що житиме слава козацька до віку,
Та Січа вже вік оджила.

Я. Щоголів.

ПАН ТА РАТАЙ.

На горі... послухай, зоре!..
Вбогу ниву ратай оре.
Плугом скиби чорні крає,
Зграї крюків розганяє.

Їде пан... ти-ж слухай, зоре!..
До плугатиря говоре:
„Кидай, хлопе, сивих, плуга -
В мене є тобі послуга.

„Будеш ти... Чи чуєш, зоре?
Жити в мене, пан говоре,
Будеш ласо їсти, пити,
Будеш в золоті ходити.“

Ратай став... Ось слухай, зоре!..
Очі звів скрізь степ, як море..
Глянув панові він в вічі
І такі говоре річі:

— Пане мій... Чи чуєш, зоре?
І в степу мені не горе.
Та й кому-ж той степ орати,
Хлібом-зерном засівати?

— Славен той... Ти-ж слухай, зоре!
Хто сам-на-сам лихо зборе..
Нам діди отак мовляли.
Не піду я в підлипали!

— Гей ви, сиві! — Чула, зоре?
Знов плугатирь землю оре...
Пан стоїть... „Які-ж завзяті,
Каже, хлопи наші кляті!“

М. Чернявський.

ЧУЄ ЛИЦАРЬ...

Чує лицарь серед бою,
Що смертельна рана в грудях,
Стиснув панцира міцніще.
Аби кров затамувати.

Бачить з вежі гарна дама,
Що поблід її коханий,
Що рукою стиснув груди,
Посила до його джуру:

Пане лицарю, вас просять
Залишити бій крівавий
Хоч на ту малу часину,
Поки рану перев'яжуть.

Є у нас м'ягкі завої
І бальзам на рану гойний,
Там на вежі біла постіль
Вже давно для вас готова.

„Любий джуро! щира дяка
Тій, що шле тебе до мене,
Але я прийти не можу
На запросини лагідні.

„Якби я хоч на хвилину
Скинув цей залізний панцир,
Кров-би кинулась потоком,
І життя моє порвала-б.

„Бо й такі бувають рани,
Що нема на їх бальзаму,
Що нема на їх завоїв,
Окрім панциря твердого.“

Л. Українка.

СЕРЦЕ МАТЕРІ.

З Рішпена.

Плохий умом, він духом пав
І, ніби раб, її кохав.
Раз—глузівниця чарівна—
Сказала в жарт йому вона:
„Мій пес голодний. Ти-б достав
І серце неньки псові дав“
Він нагострив блискучий ніж,
Гостріш жала, од зір ясніш,
І ще година не пройшла,
Як мати трупом вже була.
До неї з серцем він біжить.
Спіткнувсь об камінь, впав... і вмить
Він серце випустив із рук.
І стогоном розлігся згук:
„Тверде каміння, сину мій.
Хай Бог хранить тебе святий!“

М. Чернявський.

ОЗІМАНДІЯ.

Із Шеллі.

Я стрів мандрівника з країн чужих,
І він сказав: Серед пісків пустині
Уламок статуї лежить до нині—
Без торсу дві ноги, а біля них
Обличчя стерте; в складці уст німих
Призирства вираз гордий і камінний
І розказу холодного печать.
Різьбяр умів ті пристрасти читать,
Що в мертвім камені перетривали
І майстра, що потрапив їх віддать,
І серце владаря, що їх плекало.

Зберіг нам давній камінь кілька слів:
„Я—Озімандія, я—царь царів.
І це—діла мої. Тремтіть, хоробрі!“
Навколо—пусто все, і в далечінь
Ген-ген заходять аж під самий обрій
Безмежно-золоті піски пустинь.

О. Бургардт.

НАПИС В РУЇНІ.

З Єгипетських барельєфів.

„Я, царь царів, я, сонця син могутній,
Собі оцю гробницю збудував,
Щоб славили народи незчисленні,
Щоб тямили на всі віки потомні
Імення...“ Далі круг і збитий напис,—
І вже ніхто з нащадків наймудріших
Царського імення прочитать не може.
Хто збив той напис, чи суперечник-владарь,
Чи просто час потужною рукою—
То невідомо. Дивним визерунком
Багато слів написано про нього,
Про славу безіменного владаря,
Змальовано царя славетні вчинки:
Он царь сидить високо на престолі,
Народи подолані йдуть з дарами
Коштовними й додолу клонять чола,
А він сидить, немов камінний ідол,
Під опахалами з барвистих пер,—
Лице його подібне до Тутмеса
І до Рамзеса і до всіх тиранів.
Он далі він, схопивши за волосся
Одразу цілий гурт якихсь повстанців,
Кривим мечем над ними замахнув.
Лице його подібне до Тарака,

До Менефта, як і до всіх тиранів.
З лицем тим самим він левів полює,
Левіатанів ловить, б'є пташок
І їде полем через людські трупи,
І бенкетує по своїх гаремах,
І на війну жене своїх підданих,
І посилає на роботу люд—
На ту страшну єгипетську роботу,
Що має вславити царське наймення.

І йде той люд, мов хвилі в океані,
Без ліку, без числа—на бойовисько
І стелеться під ноги коням царським.
А хто живим зостався з того люду,
Той гине на єгипетській роботі:
З його могили хоче цар зробити
Для себе пам'ятник—хай гине раб!

І раб копає землю, теше камінь,
Приносить мул з ріки і робить цеглу,
Виводить мури, статуї великі,
Запрігшись, возить самотужки й ставить,
І щось будує вічне і величне,
Щось незрівняне і потужно-гарне,
Мальоване, мережане, різьблене,—
І кожна статуя, колона, малювання,
Мережечка, різьба і навіть цегла
Незримими устами промовляє:
„Мене створив єгипетський народ".

Умер давно той цар з лицем тирана.
Зоставсь по ньому круг і збитий напис.
Співці, не марьте, вчені, не шукайте
Хто був той цар і як його наймення:
З його могили утворила Доля
Народу пам'ятник—хай гине цар.

Л Українка.

ОРФЕЙ, ЕВРИДІКА, ГЕРМЕС.

З Рільке.

То рудня душ була, чудна і дивна,
Як тихі жили срібної руди,
Крізь темряву ішли вони. В коріннях
Кипіла кров і видавалась в пітьмі
Важкою, мов порфір, і більш нічого
Не червоніло там.
Були там скелі і ліси пустельні,
Мости над порожнечою
І той ставок, великий, тьмяний, сивий,
Що висів над своїм далеким дном,
Як хмарне небо по-над краєвидом.
А між ланами, ніжний і лагідний,
Немов-би довге пасмо полотна,
Лише один простягся довгий шлях
І тим шляхом єдиним йшли вони.
Він поперед, стрункий і мовчазний,
Нетерпеливий,—в синьому плащі,
І крок, не жуючи, ковтав дорогу
Великими шматками. В складках темних
Звисали руки, замкнуті, важкі,
Не згадуючи вже про легку ліру,
Яка між них колись вростала так,
Як кущ троянд у дерево оливне.
А почуття його роздвоїлись:
Бо погляд забігав вперед, як пес,
І повертавсь, спинявся і стояв,
Чекаючи у кожного звороту,
А слух його, як запах, одставав
І инколи, здавалось, досягав
В пітьмі далеких кроків инших двох,
Що мусіли іти за ним услід.
Та тільки власних кроків був то відгук.

То тільки вітер гравсь з його плащем.
І він казав собі: „Вони ідуть“,
І прислухавсь до гуку власних слів.
Якби знаття, що там тих двоє йдуть –
Так моторошно-тихо! Обернутись,
Разочок оком кинути (коли-б
У-щент не зруйнувати тим того,
Що будував!)... тоді-б він їх побачив,
Тих двох, що йдуть так тихо і мовчазно...
Його, Гермеса, вістника швидкого
Шолом насунутий на ясні очі,
І жезл стрункий в простягненій руці,
І двоє крил, що плещуть біля ніг...
Її, доручену лівиці бога,
Її, котру він так кохав, що струни
Точили більше скарг, як жалібниці,—
Аж цілий світ повстав із скарг, в якому
Все повторилося: ліси, долини,
Село і поле, річка і звірі.
І над цим світом скарг, як над землею,
Тим другим світом скарг, ходило сонце
І зоряне, осяйне, тихе небо
Із скарг, усе в розхитаних сузіррях ..
Її, що так кохав він...
Вона-ж, рука в Гермесовій руці,
А ноги сплутані в пов'язках довгих,
Ішла покірливо, непевним кроком,
Неначе сповнена надій високих.
Не думала про того, що пішов
Вперед, про шлях, що до життя провадив,
Була сама в собі. В ній темрява
Була; велика смерти таємниця,
Нова, незрозуміла ще для неї.
Було у ній якесь нове дівоцтво
Незаймане і замкнуте як цвіт,

Що замикає ввечері свій келих.
А руки так од любощів одвикли,
Що ле́гкий непомітний дотик бога
Уже її дівоцтво ображав.
Хто-б в ній пізнав золотокосу жінку,
Мелодію пісень натхненного
Співця і ліжка гострі пахощі
І чоловіка неод'ємну власність?
Вона була розпущеним волоссям,
Дощем, що впав і прострумився в землю,
Запасом розданим. Корінням вже
Була вона в той мент, як раптом бог
Спинив її і з болем вимовив
Слова: „він обернувсь“ Не зрозуміла
Вона і запитала тихо: „хто?“
А там, в далечині, де про́світ був,
Стояла темна постать з незнайомим
Обличчям і дивилась, як на смузі
Вузької стежки, що вела ланами,
Вже обернувсь понуро посланець,
Щоб мовчки вслід іти за тою тінню,
Що поверталася шляхом тим самим
І йшла покірливо, непевним кроком,
Бо ноги плутались в пов'язках довгих.

О. Бургардт.

„ДОКОЛЕ БУДУ“.

Він тут—я бачив сам. Він досі тут, між нами.
В сутані-савані, з похиленим чолом
Він мовчки тихо йшов пожовклими ланами..
І був південний час. І сяйва йшли кругом.

І був південний час. Земля вогнем палала,
В ланах ніде душі живої не було,
І коси і серпи покинуті лежали,
І зілля на межі квітки свої звело.

І всі дванадцять з ним. Їх стягнуті ланити
Нудьгою смертною у всіх були повиті,
Немов-би враз знялись від смертного одра.
І йшли вони, не йшли, їх легіт ніс над ланом.
Не знаю сам, чи то була мара,
Чи тяжкая південная морґана...
І в ніжнім погляді пізнав я Іоанна,
В огні очей пізнав апостола Петра.

В пориві полудня спинилось ко́ло хмар,
І вражена земля їх тіні не приймала.
Вона щось слухала, чогось неначе ждала,
І з нею обрій весь і срібний ряд байдар.

І тут побачив я: в той самий ясний час,
Як в мертвий супокій земля вся одяглась,
Він чоло тихо звів, поглянув над ланами
І тихо вимовив побліддими устами:
„О доки, доки буду з вами,
Терпіти доки буду вас!..."

Прощався з промінем небес злотистий дах
І пилом золотим заславсь вечірній шлях.
Верталися женці. Огняними перстами
Благовістила ніч. І знов по-над ланами
Луна далекого зітхання подалась:
„О доки, доки буду з вами,
Терпіти доки буду вас..."

І впав на землю сон. Соро́мливо з зірками
Зацвів густий Стожар. Вернувся Волопас,

І шляху вічного прослались в небі плями.
І знову з уст його, в-останнє, в третій раз
Нудьги пекельної упав на землю глас:
„О доки, доки буду з вами,
Терпіти доки буду вас...“

Не сон і не мара... Він досі тут, між нами,
І запеклася кров над блідими устами.
І, кинутий з землі далеким небесам,
Я глас пекельних мук і досі чую сам—
І бачу, як огнем горять кріваві рани
В прозорі ніжної, як сон весни, сутани.

М. Філянський.

ЗАБУТА ТІНЬ.

Суворий Дант, вигнанець флорентійський,
Встає із темряви часів середневічних.
Як ті часи, такі його пісні.
Він їх знайшов в містичнім темнім лісі
Серед хабсу дивовижних марищ.
Чий дух одважився-б іти за ним блукати
По тій діброві, якби там між терням
Квітки барвисті, вічні не цвіли?
Зібрав співець мистецькою рукою
Оті квітки і сплів їх у вінок,
Скропив його небесною росою
І положив на раннюю могилу
Вродливій Беатріче Портінарі,
Що раз колись до нього усміхнулась,
А в другий раз пройшла, не глянувши на нього,
А в третій раз на неї він дивився,
Коли вона в труні лежала нерухома.
Вона була для нього наче сонце,
Що світло, радощі й життя дає,

Не знаючи, кому дає ті да́ри.
І хоч зайшло те сонце променисте,
Він не забув його ні в темряві понурій,
Ані при хатньому багатті привітно́му.
Ні на землі, ні в пеклі, ні в раю
Він не забув своєї Беатріче.
Вона одна в піснях його панує,
Бо в тій країні, де він жив душею,
Він иншої дружини не знайшов.
Він заквітчав її вінцем такої слави,
Якою не одна з жінок ще не пишалась.

Безсмертна пара—Данте й Беатріче,
Потужна смерть не розлучила їх.
Навіщо-ж ти, фантазіє химерна,
Мені показуєш якусь убогу постать,
Мов сон зомлілої людини невиразну?
Нема на ній вінця, ні ореола,—
Її обличчя вкрите покривалом,
Немов густим туманом. Хто вона?
Тож ні один співець її не вславив
І ні один мистець не змалював;
Десь там, на дні історії, глибоко
Лежить про неї спогад. Хто вона?
Се жінка Дантова. Другого ймення
Від неї не зосталось, так мов зроду
Вона не мала власного імення.
Ся жінка не була провідною зорею,
Вона, як вірна тінь, пішла за тим,
Хто був проводарем „Італії нещасній";
Вона ділила з ним твердий вигнання хліб,
Вона йому багаття розпалила
Серед чужої хати. І не раз
Його рука, шукаючи опори,
Спіралась на її плече, запевне.

Ій дорога була його співецька слава,
Але вона руки не простягла,
Аби хоч промінь перенять єдиний;
Коли-ж погас огонь в очах співецьких,
Вона закрила їх побожною рукою.
Так, вірна тінь! А де-ж її життя?
Де власна доля, радощі і горе?
Історія мовчить, та в думці бачу я
Багато днів смутних і одиноких,
Проведених в турботному чеканні,
Ночей безсонних, темних, як той клопіт.
І довгих, як нужда... Я бачу сльози...
По тих сльозах, мов по росі перлистій,
Пройшла в країну слави—Беатріче!

Л. Українка.

ТЕМРЯВА.

З Байрона.

Я бачив сон... хоч і не все то сон був.
Погасло ясне сонце. Темні зорі
Блукали навманя в просторі вічнім.
Обмерзла, чорна плавала земля
Без місяця на-осліп у повітрі.
Приходив ранок, знов і знов приходив,
А день не наставав. Забули люде
В страшній біді всі пристрасти свої.
В усіх серцях одна була молитва,
Одно бажання себелюбне: Світла!
Люд жив при огнищах. Горіли трони,
Царські палаци, курені, хати,—
Все, що комусь служило за оселю,
Пішло на паливо. В понищених містах
Округ пожежі натовпи збірались,

Щоб в очі людям ще хоч раз поглянуть.
Щасливий був, кому вулканів пащі
Вогнем, мов смолоскипи гір, зоріли.
Весь світ застиг в надії боязькій...
Ліси палали ще, та стовбури раз-по-раз
Тріщали, падали і тліли й гасли,
І в чорний морок все тоді ховалось.
Знов вибухав і знову гас вогонь,—
Обличчя людські в тім непевнім світлі
Здавались дивні, неземні якісь:
Один лежав, закривши очі й плакав,
Той осміхавсь, на руки спершись чолом,
Ці в клопоті, немов несамовиті,
Шукали дров собі для смертних огнищ,
Вдивлялись пильно в небо мовчазне—
Цей жалібний покров землі-небіжки—
І знов з прокльоном, скреготом зубів
Об землю в порох кидались і вили.
Сполошені літали птахи з криком
І лускотом вже непотрібних крил.
Покірливо приходили й тремтіли
Від страху дикі звірі. Між юрби
Крутились з сиком гади й не кусались,
А люде били їх собі в поживу.

І враз спахнула між людей Війна,
Якої вже давно було не чути.
За їжу кров лилась. З-окрема кожен
Понуро здобич пóтемки ковтав.
Любов бо зникла. Землю охопила
Єдина думка: Смерть—негайна і ганебна.
Вже лютий голод людські нутра гриз.
В пекельних муках мерли люде. Кості
І трупи їх гнили без домовини.
Живий кістяк жував кістяк мерця.

Голодні псища кидались на трупи
Своїх хазяїнів. Один лиш пес
І мертвого хазяїна не зрадив:
Він одганяв од нього хижі зграї
Звірів, людей і птахів, доки инша
Траплялась здобич їх голодним пискам;
А пес не їв нічого—скавучав,
Невтішно вив, лизав хазяйську руку,—
Що не могла йому одповідати
Ласкавим рухом,—поки сам сконав.
Весь люд помалу вимер. Тільки двоє
Було живих на все велике місто,
Це вороги були. Вони зустрілись
При теплім попелищі вівтаря.
Святих речей лежало там багато
Не для святого вжитку. От, над силу,
Тремтячими кощавими руками
Вони той легкий попіл розгребли,
Роздмухали слабим диханням вогник,
І пломінь спалахнув, і видно стало,
Немов на посміх: глянули вони—
І кожен другого побачив раптом;
Обоє скрикнули і вмерли з жаху,
Не знаючи, кого-ж то саме голод
Прислав їм з написом на чолі—Ворог

І пусткою став Світ: могутня, людна
Земля була тепер, як мертва крига—
Без літа, осени, зіми, весни,
Без трав, дерев, без люду, без життя,—
Правдива груда смерти—мерзлий ха́ос.
Річки, озера, море—враз ущухли
І рух завмер в безоднях мовчазних.
Безлюдні кораблі гнили на морі,
Помалу щогли обсипались в воду

І ту трухлявину вода приймала
Без плюскоту, без хвилі, мов ві сні.
Буруни вмерли; з ними-ж у могилу
Пішли припливи; їх керманич—місяць
Сконав давно. В застиглому повітрі
Розтанув вітер. В небі хмари зникли:
В їх тіні більше не було потреби,
Бо в темряві вже Всесвіт потонув.

П. Смуток.

ІДИЛІЯ

РИБАЛЬСЬКЕ ПОСЛАНІЄ.

Ще за часів Гомера й Теокрита,
Була у цвіт поезії повита
Забава наша. У Назона теж
Ти про рибалку спогади знайдеш.
Хоч коротенькі. Яснозорі води,
Одбите в їх святе лице природи.
Заквітчана берегова трава
І простих душ немудрії слова,—
Чи-ж це не пристань після бурь житейських,
Не милий спокій квітів Єлисейських?

Що більше серце б'ється і горить,
То більше хоче в тиші відпочить.
Так і мене не раз, коли я плакав,
То тішив лин, то дідуган Аксаков.
Нехай сміються! Не один мудрець,
Царь не один, забувши свій вінець,
У сизий ранок, вечером рожевим
Сидів з удками, водам кришталевим
Оддаючи свій наболілий сум
І славу гірку, і безсилля дум.

В тумані Темзи і над тихим Доном,
Над океаном як життя бездонним,
На озері, де Пушкин спочивав
І доброго Верґілія читав,

На дальньому холодному Амурі,
На берегах незнаної Місурі,
В країні галушок і варенух
(На жаль, мітичній), скрізь рибальський дух
Не угаса. В йому знаходять спокій
Швець Родіон і генерал Курокі.

*

Синіє ранок і роса горить,
До хвилі хвиля ще не гомонить.
Ми сидимо, схилившись над удками,
І тільки тиша, тільки Бог над нами.

От поплавець край темних трав густих
Ліг—затремтів—підвівся—знов приліг;—
Рука тремтяча удлище хапає,
І лин зелений воду розсікає
І мало удки не перерива,
І золотом тремтячим одлива...
„Помалу! Тихше!" ти даєш поради,
Чужому щастю як своєму радий...
Борня скінчилась. Голубий димок
Пливе з цигарки. Крякання качок
І голос лиски чуть між комишами...
І тільки тиша, тільки Бог над нами.

*

На палях, на воді стоїть курінь,
Де пахне зіллям, де приємна тінь
І затишок. В йому ми простяглися,
Чекаючи Богдана та Дениса,
І випивши по чарці по малій,
Пурнули стиха в свіжий сон ясний.
Не сон, а мрії, не життя, а хвилі,
Не думи, а хмарки шовково-білі,
Що тануть у промінні золотім,
Як тихих жертов непорочний дим.

Зростає вітер, доганяє хвилю,—
Не дожене!
А ми в татарськім зіллі,
У сховиську, в колисці запашній,
Ще й випили по чарці по малій!

*

Мороз холодні вікна помережав,
Зайців даремно цілий день я стежив,
Зате в душі—рожево-білий сніг
На давні бурі і на муки ліг.
Ми сидимо в кімнаті по вечері,
Не світимо — „як Робінзон в печері“ —
Лиш підкидаєм у комінок дров,—
І плинемо по озері розмов.
А на стіні—полиці дерев'яні,
Де сплять поети знані і незнані,
Де поруч із Гомером—Боделєр,
Але сьогодня ближчий нам Гомер.
Ще єсть поличка зовсім особлива:
Не Малярме краса там хороблива,
Не милий Дікенс, що життя любив,
Гніздо собі там непорушне звив,—
Ні! Ту полицю книжкою прикрасив
Наївний і старий барон Черкасов.
Там і Аксаков, там і Плєтєньов,
Там „сазанятник“ гордий Сібільов
(Добродії не всім, напевне, знані,—
Але рибалкам близькі та кохані).
Там і гачки, і блешні, і удки,—
Рибальських душ німі товаришки.
Полице люба, скромна, як у житі
Волошки сині, росами обмиті,—
Ти втіхи і розради джерело
Для душ, котрі прибило людське зло.

Отак собі у старовиннім стилі
Пишу я, брате, вірші на дозвіллі;
А ти їх часом тихо прочитай
І пригадай – що знаєш, пригадай.

М. Рильський.

Був день, яких і влітку мало.
На південь сонце день вело.
Вода свічадами стояла.
І в'яло гнулося стебло.
Спочити весь бажання повен,
Під холодок погнав я човен,
Налігши знову на весло.
І човен мій мене приніс
Під берег той, де давній ліс
Стояв під берегом підмитим.
Черги ждучи, схилялись віти
І чорного коріння хмиз
На прірву пасмами навис.

І сам не знаю, як те сталось,
Де втома дня мого дівалась;
Але в той час спочинок мій
Украв у мене гай німий.
Не зупинившись ні хвилини,
В коріння цеп від човна кинув
І через гай той навманя
З веслом, як був, подався я.

Сплелось в один зелений дах
Дубів високе верховіття.
І не давало сонце світла
З-за них на мій таємний шлях.
В гаю стояла тиш велика;

Стогнав десь тільки голуб дикий
Та бігав клюй-дерев моторний
То вверх, то вниз по вітах чорних.

Я йшов без напрямку, без дум.
Але якийсь таємний сум,
А чи нудьга немов якась
Мені запала в душу враз.
Там ясно так, весняно, пишно.
Там фарби грають, як огні.
Тут саван чорний, лист торішній,
І сумно наче у труні.
І вже вернутися назад
Бажав. Дивлюсь—поперед мене,
Де велетнів роздався ряд,
Мигнуло промінем зеленим.
І з-під хвилястих темних віт
Ударив сонця гострий світ.

Вся повна сяйв і фарби й літа,
Мовчанням лісовим повита,
Полявина в красі німій
Спинила раптом погляд мій.
І пищний гордий серед неї,
Серед полявини тієї,
В своїй смарагдовій обнові
Стоїть єдиний кущ бузовий.

Я довгий час очей своїх
З куща того звести не зміг.
І ввесь чужий і ввесь холодний,
Неначе в ризах великодних,
Серед полявини, один,
Царюючи, пишався він.
Його рясні зелені віти
Блищали в сяйвах, мов умиті,

І білий, наче перший сніг,
Обсипав цвіт весняний їх.

Яких годин, яких подій
Зостався свідок тут живий?
Хто посадив його на згад—
Коханець, друг, сестра чи брат?
Чи це—могила, слід забутий,
Вінком краси навік замкнутий,
Чи спомин щастя, чи порад?
Чи мить прощання, муки зрад?

І всю полявину навкру́ги
Я обійшов і раз, і вдруге,
Німі читаючи слова.
Ніде не стоптана трава,
Широке коло—повно цвіту,
Ніде ні стежки, ані сліду...
А на сторожі чоло з чолом
Дуби стояли щільним колом.
Вони коріннями зрослись,
Переплелися в пасмах риз
І в час таємний цвіт бузовий
Сховали в хартіях шовкових.

М. Філянський.

ВІН і ВОНА.

Зазеленіли вруна, і морози
Холодні ранки в срібло закували.
Скрізь по гаях розсипались дрозди,
Що циркають, і квокчуть, і плигають
На твердих вітах мовчазних дубів
І між березовим плакучим листом.

Ти любиш? Ти щаслива?
— Я щаслива.
— Ти розумієш синю незміримість
І золотий кінець?
— Я розумію.
Чи ти забула чорний вихор ночі
І тих людей, що іменем любови
Любов убили?
— Так. Мовчи. Забула.

Хлопча маленьке гнилички збірає
У свій старий і порваний кашкет.
Такі-ж бо-то солодкі та хороші
Ті гнилички!
Чи це ти може сам
(В минулому), маленький і несмілий,
Грушки збіраєш, слухаючи пильно
Прозорий шелест ясного гілля
І перший дзенькіт синичок бадьорих,
І вишній голос доброго Творця?
Чому-ж ти радий, хлопчику?
— Я радий,
Що можу я збірати гнилички.

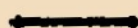
М. Рильський

І досі сниться: під горою,
Між вербами, та над водою
Біленька хаточка; сидить,
Неначе й досі, сивий дід
Коло хатиночки і бавить
Хорошеє та кучеряве
Своє маленькеє внуча.
І досі сниться: вийшла з хати

Веселая сміючись мати,
Цілує діда і дитя—
Аж тричі весело цілує,
Прийма на руки і годує,
І спать несе; а дід сидить
І усміхається, і стиха
Промовить нишком: „Де-ж те лихо?
Печалі тії, вороги?“
І нищечком старий читає,
Перехрестившись, „Отче-наш“
Крізь верби сонечко сіяє
І тихо гасне... День погас,—
І все почило. Сивий в хату
І сам пішов опочивати.

Т. Шевченко

ЛІРИКА

ПЛУГ

Вітер.
Не вітер—буря!
Трощить, ламає, з землі вириває...
За чорними хмарами
(з блиском! ударами!)
за чорними хмарами мільйон мільйонів
мускулястих рук...
Котить. У землю врізає
(чи то місто, дорога, чи луг)
у землю плуг
А на землі люде, звірі й сади,
а на землі боги і храми:
о пройди, пройди над нами,
розсуди!
Й були такі, що тікали.
В печери, озера, ліси.
Що ти за сило єси?—
питали.
І ніхто з них не радів, не співав.
(Огняного коня вітер гнав—
огняного коня—
в ночі—)
І тільки їх мертві, розплющені очі
відбили всю красу нового дня!
Очі.

П. Тичина.

НА МАЙДАНІ...

На майдані коло церкви
революція іде.
— Хай чабан!—усі гукнули:
за отамана буде.

Прощавайте, ждіте волі,—
гей, на коні, всі у путь!
Закипіло, зашуміло—
тільки прапори цвітуть...

На майдані коло церкви
посмутились матері:
та світи-ж ти їм дорогу,
ясен місяць, угорі!

На майдані пил спадає.
Замовкає річ...
Вечір.
Ніч.

П. Тичина.

МАДОННО МОЯ...

I.

Мадонно моя, Пренепорочна Маріє,
прославлена в віках!
На наших самотних вівтарях
лиш вітер віє...

Пройди над нами з омофором,
заридай над селом.—
Уже ми Тобі ані пісень, ні псалом
не воспоєм диким хором.

Жона відважна, діва гріховна
гряде до нас.

Нагая —без одежі, без прикрас —
чарує, мов та рожа повна.

Схились, Мадонно, на причілок
останньої хати в селі.
Усміхнись—і пійди собі геть по ріллі,
одганяючись од куль, як од пчілок...

II.

Вже славлять, співають
нове ім'я.
(Ave, Maria,
Калино моя!)

Іде і сміється:
життя! квіток!
Сонце на скрипку,
хмарки у танок.

На бедрах, як струнах,
лежить рука.
Здрастуй, дівчино,—
чия-ж ти така?

Скажу—не скажу я:
усіх, твоя...
(Ave, Maria,
Калино моя!)

III.

Мадонно моя, Мати Пречиста,
мій Цвіте Голубий!
Вступає в вік новий
душа чиста.

Замісць лелії рожу
Цілують уста.
А все-ж, як Петро від Христа,
відректися від Тебе не можу.

Із ким тепер, в яку годину
молодий відмолодюсь?
Невже-ж не раз не помолюсь
за моє кохання, за людину?

Дзвенить залізо. Мовчать бетони.
За літами літа.
Брени-ж у серці, Мріє Золота,
на ріжні тони...

IV.

Не з каменю, не з мармору—
з про́стого заліза.
Ніжна, відважна,
о де-ж твій хитон?

Де риза злототканная,
скорбні твої очі?—
Струнна осанна,
волошковий тон.

До ночі працюватимем
в полі, як у храмі.
Спій—наливайся
житам в-унісон!

З піснями, з поцілунками
стрінуть нас мадони.
Пізній... залізний...
над персами сон...

П. Тичина.

МАРІЯ і МАРА.

I.

По катакомбах, коридорах
Віками сонної душі
Я протоптав тисячолітній порох
І доблукався до межі.

Палахкотіла біла свічка,
Плакала воском в моїй руці—
За мною тінь—сестра черничка—
Гасила мрійні каганці.

В кутках покинуті гробниці
Моїх примар, моїх марінь...
І туманіли таємниці
Над мертвим мороком склепінь.

Я прокрадавсь повз них, як ворог—
Такі далекі, такі чужі...
Я обтрусив тисячолітній порох
З моєї сонної і темної душі.

II.

Сьогодня я не той, що вчора,
І ватра серця не та сама,
Бо непроглядна впала штора
Над тим, що було і вже нема.

Моїх вражінь вчорашні свідки
Хильцем мигнули за поріг
Не варт і ждати їх,—бо звідки?
З яких нечуваних доріг?...

Хай линуть хмарою чужою
До вас вчорашні мої вогні.
Я чистим серцем і душою
Нові, нові вітаю дні.

III.

Чи не марні марю мрії,
Коли стільки вже століть
Постать матері Марії
Тут примарою стоїть.

Ледві чутно скорбний голос: -
Я примарою умру!—
В мене й серце розкололось
На Марію і Мару.

З них одна стоїть Марою
Під раменами хреста,
Друга гострить ясну зброю
Вирушати на міста.

Скорбно слухає Марія
Ще нечуваних пісень:
Малинóва наша мрія,
Наш воскресний день!

З гордим прапором Марута
Серед натовпу пливе:
Пропадай, стара отруто,—
Ми п'ємо нове!

І мені, як часом, сниться
Зойк заплаканих зозуль,
Та ясніше сяє криця
Під ударом куль.

Ви обидві русокосі
І один над вами бог—
Будьте так як були й досі!
Серце—в вас обох.

Д. Загул.

Риємо—риємо—риємо
Землю, неначе кроти;
З кутів плазуємо зміями,
Сіємо—сіємо—сіємо
Буйні червоні цвіти...

Бурями сійтеся, бурями,
Маки, червоні вогні:
Там по-за ґратами-мурами
Тінями сірими, хмурими
Ранки конають ясні.

Вдаримо гучно ми дзвонами—
Всесвіт обійде луна—
Кинемо вільно червоними:
    Владарі світу з коронами,
Вже не потрібні ви нам!

В. Чумак.

ЧЕРВОНІ ЗОРІ

Ударом зрушив комунар
Бетонно-світові підпори,
І над розвіяністю хмар
    Червоні зорі....
    Зорі!

Промерзло згадує Париж
Про дні крівавого терору,

І гільотини гострий ніж
— В тумані близько. Скоро... Скоро..

О, нестерпимо-гострий зір —
О меч мадонни комунара!
Конає в корчах всесвіт-вир,
В чеканні блискавки-удара.

Гуркоче грім: весняний день,
День перший юно-сонця травня.
З долин, з узлісь бурун пісень,—
— Розливно кров збудилась давня.

Кріваві квіти-прапори,
Червоно-бунтовливе море.
А у-горі
Червоні зорі.

В. Еллан.

ЧЕРВОНА ЗІМА.

Уривки.

Лисиче над Дінцем, де висне дим заводу,
Музика у садку та потяг в сім годин...
Вас не забуть мені, як рідну Третю Роту...
Про вас мої пісні під сивий біг хвилин...

Де шахти на горі що-дня малюють зорі,
Під зойки димарів так просто ми жили.
Училися писать, звичайно, на заборі,
Та били лисичан, щоб до дівчат не йшли.

Ну, як мені забуть далеку Білу Гору
І теплий блиск очей (там трави в тумані),
Що зрадили мене... Де в ніч ясну, прозору
Носився з вітром я скажено на коні...

Лисиче над Дінцем, де висне дим заводу,
Музика у садку та потяг в сім годин...
Вас не забуть мені, як рідну Третю Роту.
Про вас мої пісні під сивий біг хвилин.

—

Зіма. На фронт, на фронт!... А на пероні люде...
Біля вагонів ми співаєм „Чумака“...
І радість лоскотно бентежить наші груди,
Шикують злидні нас, юнак до юнака.

Багнетів гострий блиск... Шапки кругом лохматі..
Коло дзвінка сестра, сумуючи, стоїть...
А мати не прийшла на бій випровожати,—
І серце иноді невольно защемить...

Стою, неначе в сні... Чекають нас вагони...
І ворог шле з гармат нам з-за Донця привіт
Але не боїмось ми банд злотопогонних,—
Уже немало їх пустили ми під лід.

Зіма. На фронт, на фронт!... А на пероні люде.
Біля вагонів ми співаєм „Чумака“
І радість лоскотно бентежить наші груди,
Шикують злидні нас, юнак до юнака.

—

Колеса тупо б'ють. По рельсах перебої.
Вже міст через Донець давно прогуркотів.
Стою біля дверей... І дихає сосною
Квиління вітрове про весни юних днів...

Рубіжне... Знову путь... Володине... Кабаннє...
Нарешті Сватове... І крикнув потяг: „Ст-і-і-і-й!“
Сходили на базар, помилися у бані,
Я вірші став писать під вечір золотий.

Писав чогось про смерть. Неначе знав, що ніччу
Раптовий стрілів блиск пронизе вохку тьму,

Й ми знов на бій підем за Владу Робітничу.
О, не забуть мені Червону ту Зіму!..

———

Широко розляглось з важким гарчанням місто.
І вітер з моря шле солоний теплий дух.
І виснуть лихтарі, як золоте намисто,
Що заквітчало ніч безсóромну й руду.

Каштани по боках... Каміння душу давить..
По вулицях вузьких прискорено йдемо
Недавно тут були і греки і зуави,
Справляв тут капітал свій золотий содом.

Прискорено йдемо за днем золотокрилим,
Туди, де криці дзвін напружено гуде...
І маком прапори колони рясно вкрили,
І квітне маком бій, блакитний бій сердець.

Згорнула вже давно холодні сиві рядна,
Тільки для нас зіма... Навколо все в цвіту..
І з зорь тремтючий міст в майбутність неоглядну
Години перемог, тільки для нас, прядуть.

В. Сосюра.

Роздули ми горнó, ще нерухоме вчора.
Й ковадла зорний дзвін до праці дзвінко зве
Конає світ старий, де осінь жовтозора
На золотих човнах до заходу пливе.

Заводе, тату мій!... мов блудний син до тебе
Вернувся знову я з благанням на вустах.
Не піде до теплиць, під кучерявим небом
Мандрівник молодий, закоханий в жита.

Де з чорним золотом та з крейдою вагони,
Веселі шахтарі на зміну швидко йдуть.
Між ними гелкотять китайці та чалдони
І стелють по стерні тайги трівожний дух.

Жене вітри́ горно, ще нерухоме вчора,
Й ковадла зорний спів до праці дзвінко зве,
Конає світ старий, де осінь жовтозора
На золотих човнах до заходу пливе.

В. Сосюра

Дивись, дивись: безмежні перелоги
І хмар насуплених погроза в далині.
Приносить вітер виклики трівоги—
Шалений вітер і кріваві дні.

Не перший рік, як позникали бо́ги,
Остались люде та мерці одні.
Жують і плачуть: дайте бо підмоги,
Заснуть спокійно дайте у труні.

Я чую жаль. Мене турбує звада,
Та марний біль перемогла відрада,
Бо у минулім не кохаюсь я,

Бо не розстанусь з мрією моєю:
Став чоловік над чорною ріллею,
Як небо гордий, сильний як земля.

П. Филипович

Не спочивайте: ще не час!
Нехай останній промінь згас —
Сами запалимо огні
в стумі витворимо дні!

На кремінь -крицю: буде світ!
Ми непохитні, мов граніт.
Ми йдем і йдем, несем вогні,
І творим блиск, і творим дні!

В. Чумак.

СОНЦЕ ПІД ГОЛОВИ.

Підпалимо небо—і кинемо душі в повітря!
В степах рознуздаєм сліпого коня.
...Клекоче огонь нам—навіки повірьте!
Співає земля.

Виходимо босі—і коси ми точим,—
Журба наша, гнів—огневий стрілольот!
...Ще й досі нам сниться, як вигнили очі
На твані болот...

Ще й досі ми бачимо:--юрби на площах,
Розтерзані діти в залізних вінках.
А вечір крівавий їх кров'ю полоще,
Хрипить на тілах...

Тепер нам великим—не плакать погребно:
В серцях наших теплих—ворота вікам.
Сьогодні ми вкриємось зоряним небом,
А сонце—під голови нам!

Я Савченко.

ПОЕМА ПОВСТАННЯ.

Всім великим минулого
Всіх країн і народів—
Вони горіли вогнем повстання

З блискучим поглядом в прийдешнє
Всім великим товаришам
Хто палав на хресті творчости
Простягаю братню руку
Бо я
Сам.
В моїм погляді ваші огні
В моїх силах сила століть.
Я перегорів за вас всіх
Я перестраждав за сучасність.
Запал мій молодий
Я веселий в своїй уготованості
Я веселий іду на крівавий жертвенник
Я загартований для майбутнього.

Сьогодня
Кидаю
Іскру повстання
Для всіх.
Поети, на вас дивиться всесвіт!
Забудьте про минуле
І свої грішки.
Фрази не спасуть від забуття.
Завтра
Встаньте в 6 год. ранку
З вечора не спіть до 6-ти годин.
Не для вас комфорт й ідилії
Кохання й женщини
Не для вас.
Для вас горіння й майбутнє—
Приготуйтесь!

Сьогодня
Кидаю
Іскру повстання—

Для всіх.
Чекайте на хвилю в-ночі.
Вона прийде і стягне з ліжка
Через стіни
І ніч
З'єднає душу космоса
З душею поета—
Приходьте до мене
Я
Вас
Жду!

Сьогодня
Кидаю
Іскру повстання
Всім!
Але
Не всі насміляться
Цуцики
Сучасного
Плутатимуться
Між ніг.
Зневага пігмеям!
Кинемо їм
Веселу зневагу
Вони вмруть!

Друзі мої
Збіраймось до лав!
Сурма
Сурмить
Похід!
Відчинимо похід
Прекрасної мети -
Діти сучасного в майбутнє!

Шлях
Міцний
Огнем
І кров'ю—
Не набірайте в дорогу!
Не беріть запасу й харчів
Збірайтесь до лав—
Сурма сурмить похід!

Чуєте
Сурми
В-ночі?
Це
Перед ранком!
Суходолами
Галас людський
Кабелями й радіо
Вставайте
Поети
Нетр!
Ви
Хто вперше
Вмочив перо в атрáмент
Вам мій клич!..
Це вам
Вільний шлях в майбутнє!
Сьогодня
Кинуто
Іскру повстання
Для всіх!..
Вставайте
Поети
Нетр!
Зводьте
Повстання

Стяг!
Жертва вечірня
На світанку нового проміння
Пролилась.

М. Семенко.

Мов пущене ядро з гармати,
земля круг сонця творить цикль.
Тюпцем круг неї лисий місяць—
беззубо дивиться в монокль.

О скільки на землі беззубих!
Бояться сонця і води...
Роди нам, земле, юних серцем!
О земле, велетнів роди!

Народи йдуть, червоно мають:
свободі путь, свободі путь!
І кров'ю землю напаяють
і знов у землю тліть ідуть.

Але на зміну їм—у муці
другі встають під дзенькіт куль,
що движуть сили революцій
в новий октябрь, в новий іюль.

Вставай, хто серцем кучерявий!
Нова республіко, гряди!
Хлюпни нам, море, свіжі лави!
О земле, велетнів роди!

Мов пущене ядро з гармати,
земля круг сонця творить цикль.
Тюпцем круг неї лисий місяць—
беззубо дивиться в монокль.

Дивись, дивись. Нема поради,
нема тепер шляху до мас:
цвіли колись твої декади,
поки ти жалко не погас.

Горіть-же всі, хто кучерявий!
Нова республіко, гряди!
Хлюпни нам, море, свіжі лави!
О земле, велетнів роди!

П. Тичина.

Якби ви знали, паничі,
Де люде плачуть живучи,
То ви-б елегій не творили
Та марне Бога-б не хвалили,
На наші сльози сміючись.
За-що, не знаю, називають
Хатину в гаї тихим раєм:
Я в хаті мучився колись,
Мої там сльози пролились,
Найперші сльози! Я не знаю,
Чи єсть у Бога люте зло,
Щоб у тій хаті не жило?
А хату раєм називають!

Не називаю її раєм
Тії хатиночки у гаї
Над чистим ставом, край села:
Мене там мати повила
І повиваючи співала,
Свою нудьгу переливала
В свою дитину; в тім гаю,
У тій хатині, у раю,
Я бачив пекло... Там неволя,

Робота тяжкая,—ніколи
І помолитись не дають.
Там матір добрую мою,
Ще молодую,—у могилу
Нужда та праця положила;
Там батько, плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині... а ми
Розлізлися межи людьми,
Мов мишенята. Я до школи
Носити воду школярам,
Брати на панщину ходили,
Поки лоби їм поголили,
А сестри... Сестри? Горе вам,
Мої голубки молодиї!
Для кого в світі живете?
Ви в наймах виросли, чужиї,
У наймах коси побіліють,
У наймах, сестри, й умрете.

Мені аж страшно, як згадаю
Оту хатину край села.
Такиї, Боже наш, діла
Ми творимо у нашім раї
На праведній твоїй землі!
Ми в раї пекло розвели,
А в тебе другого благаєм.
З братами тихо живемо,
Лани братами оремо
І їх сльозами поливаєм.
А може й те ще... Ні, не знаю,
А так здається—сам єси...
(Бо без твоєї, Боже, волі,
Ми-б не нудились в раї голі!)

А може й сам на небеси
Смієшся, батечку, над нами,
Та може радишся з панами,
Як править миром?! Бо дивись:
Он гай зелений похиливсь,
А он з-за гаю виглядає
Ставок, неначе полотно,
А верби геть по-над ставо́м
Тихесенько собі купають
Зелені віти.. Правда, рай?
А подивися та спитай,
Що там твориться у тім раї!
Звичайне, радість та хвала
Тобі єдиному, святому
За дивниї твої діла...
Отим-бо й ба! Хвали—нікому
А кров та сльози, та хула,—
Хула всьому! Ні, ні! Нічого
Нема святого на землі!
Мені здається, що й самого
Тебе вже люде проклями...

Т Шевченко

АВЕЛЬ і КАІН.

З Бодлера.

Нащадки Авеля, і спіть, і обжирайтесь,
Привітно посміхається вам Бог.
Нащадки Каїна, в бруднім багні валяйтесь,
Вміраючи від злиднів і трівог.

Нащадки Авеля, від вашої офіри
Димок понюхать любить Серафим.
Нащадки Каїна, не ймете мукам міри,
Коли-ж кінець настане їм?

Нащадки Авеля, і збіжжя і худоби
В господах ваших не злічить ніяк.
Нащадки Каїна, ви маєте утроби
Голодні, ніби у старих собак.

Нащадки Авеля, вам животи помітні
На огнищі родиннім добре гріть.
Нащадки Каїна, а ви, шакали бідні,
Від холоду серед печер тремтіть.

Нащадки Авеля, кохайтесь і плодітесь:
Вам грошей вистачить для немовлят.
Нащадки Каїна, в жадобі стережітесь:
Не можна збільшувати вам витрат.

Нащадки Авеля, ви вірите, й травину
Жуєте, мов блощиці лісові.
Нащадки Каїна, шляхами без упину
Блукаєте в лахміттях і крові.

Нащадки Авеля, пождіть, ще ваші стерва
Роскішним гноєм будуть для полів.
Нащадки Каїна, і горю є перерва,
Здається, час визвóлення наспів.

Нащадки Авеля, ганьба вас напосіла,
Залізні шати пробиває спис.
Нащадки Каїна, зійдіть на небо сміло
І переможці скиньте Бога вниз.

П. Филипович.

Р Е Г І Т

Море Средземне шумить...
хвилями дзвонить в боки пірамід африканських;
хлюпають ріки крїваві
в долинах віків
у круті костяні береги із людей.
І чую крізь гомін стихій
над тілами рабів—
свист батогів!

Берегами женуть кислооких, немитих і голих...
падають, гинуть, як мухи під зиму
в долинах Єгипта, Еллади та Риму
й середніх віків...
Свист батогів!

Ті посвисти хижі єднаються в пісню
з димами та ревом од наших пожеж,
як брязкіт кадила та ладан у церкві...
Свистять батоги!

Кліпає сонце
і бризкає кров аж у стелю світів!
Із крапель крівавих зростають зірки;
а зорі на небі,
як в полі волошки,
зривають поети
і в'яжуть вінки
на білії чола
коханкам своїм.
Філософи мудрі моря піднімають
у чашах гранітних на гори під сонце
і ріки сплітають у косу землі,
а правди не знайдуть
кров бризкає в небо і зорі цвітуть...

Гей, земле!
Диявольський регіт твій чую
у шумі мільйонів планет
в мільйонах віків...
І хочеться плюнуть з одчаю тобі, земле-мамо,
Щоб випекти пляму-пустелю
на спині твоїй.
як вічне тавро арештантське,
і димом пропасти в безодні часу!

Т. Осьмачка.

ПОДРАЖАНІЄ ІСАІІ.

Глава XXXV.

Радуйся, ниво неполитая!
Радуйся, земле, не повитая
Квітчастим злаком! Розпустись,
Рожевим крином процвіти!
І процвітеш, позеленієш,
Мов Іорданові святиї
Луги зелені, береги
І честь Кармилова, і слава
Ливанова, а не лукава,
Тебе укриє дорогим
Золототканим, хитро шитим,
Добром та волею підбитим,
Святим омофором своїм.
І люди темниї, незрячі
Дива Господнії побачать.

І спочинуть невольничі
Утомлені руки,
І коліна одпочинуть,
Кайданами куті.
Радуйтеся, вбогодухі!

Не лякайтесь дива!
Се Бог судить, визволяє
Довготерпеливих
Вас, убогих, і воздає
Злодіям за злая.

Годі як, Господи, святая
На землю правда прилетить
Хоч на годиночку спочить,—
Незрячі прозрять, а кривиї,
Мов сарна з гаю, помайнують,
Німим отверзуться уста,
Прорветься слово, як вода,
І дебрь-пустиня неполита,
Зцілющою водою вмита,
Прокинеться, і потечуть
Веселі ріки, а озера
Кругом гаями поростуть,
Веселим птаством оживуть.

Оживуть степи, озера,
І не верстовиї,
А вольниї, широкиї,
Скрізь шляхи святиї
Простеляться; і не найдуть
Шляхів тих владики,
А раби тими шляхами,
Без ґвалту і крику,
Позіходяться до-купи,
Раді та веселі,
І пустиню опанують
Веселиї села.

Т. Шевченко.

КАМЕНЯРІ.

Я бачив дивний сон: немов передо мною
Безмірна, та пуста і дика площина,
А я, прикований ланцем залізним, стою
Під височенною гранітною скалою,
А далі тисячі таких самих, як я.

У кожного чоло життя і жаль порили,
І в оці кожного горить любови жар,
І руки в кожного ланці, мов гадь, обвили,
А плечі кожного до-долу ся схилили,
Бо давить всіх один страшний якийсь тягар.

У кожного в руках тяжкий залізний молот,
І голос сильний нам з гори, мов грім, гремить:
„Лупайте цю скалу! Нехай ні жар, ні холод
Не спинить вас! Зносіть і труд, і спрагу, й голод,
Бо вам призначено скалу оцю розбить“

І всі ми, як один, підняли в-гору руки,
І тисяч молотів о камінь загуло,
І в тисячні боки розприскалися штуки
Та відривки скали; ми з силою розпуки
Раз-по-раз гримали о кам’яне чоло.

Мов водопаду рев, мов битви гук крівавий,
Так наші молоти греміли раз-у-раз,
І п’ядь за п’ядею ми місця здобували;
Хоч не одно́го там калічили ті скали,
Ми далі йшли, ніщо не спинювало нас.

І кожний з нас те знав, що слави нам не буде,
Ні пам’яти в людей за цей крівавий труд.
Що аж тоді підуть по цій дорозі люде,
Як ми проб’єм її та порівняєм всюди,
Як наші кості тут під нею згниють.

Та слави людської ми зовсім не бажали,
Бо не герої ми і не багатирі...
Ні, ми невольники, хоч добровільно взяли
На себе пута. Ми рабами волі стали:
На шляху поступу ми лиш каменярі.

І всі ми вірили, що своїми руками
Розіб'ємо скалу, роздробимо граніт,
Що кров'ю власною і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець, і за нами
Прийде нове життя, добро нове у світ

І знали ми, що там далеко десь у світі,
Котрий ми кинули для праці, поту й мук,
За нами сльози ллють мами, жінки і діти,
Що други й недруги, гнівнії та сердиті,
І нас, і намір наш, і діло те клянуть.

Ми знали це, і в нас не раз душа боліла
І серце рвалося, і груди жаль стискав:
Та сльози, ані жаль, ні біль пекучий тіла,
Ані прокляття нас не відтягли від діла,
І молота ніхто із рук не випускав.

І так ми всі йдемо, в одну громаду скуті
Святою думкою, а молоти в руках...
Нехай прокляті ми і світом позабуті,
Ми ломимо скалу, рівняєм правді путі,
І щастя всіх прийде, по наших аж кістках.

І. Франко

ХЛІБОРОБ.

Я убогий родивсь, і в ті дні,
Як вмірать доведеться мені,
Тільки горе та стомлені руки,
Та ще серце, зотлілеє з муки,
Я зложу у дубовій труні.

Невелике я поле зорав,
Та за плугом ніколи не спав.
Що робив, те робив я до краю
І всю силу, що мав я і маю,
На роботу невпинную клав.

На тім полі каміння було,
Поле все бур'яном поросло;
Зупинявся мій плуг на тім полі,
Та не кидав робить я ніколи,
А гострив свій леміш, чересло.

У годину, в негоду я там —
Без роботи погано рукам!
Нехай дощ і кріз драну свитину
Січе згорблену працею спину,
А спочинку собі я не дам!

Скільки поту свого я пролив,
Скільки сили я там положив!
Та дарма! бо поорана нива
Нам давала багатії жнива:
Я недурно невтомно робив

Такі жнива зазнав я не раз,
А тепер вже минувся мій час:
Я вже чую — останнеє літо
Бачу я золоте своє жито.
Бачу, ниви широкії, вас.

Мої діти зберуть урожай..
Усьому наступає свій край,
Він прийшов і мені: в домовину
Я іду і на-віки спочину,
Мої-ж діти зберуть урожай!

Мої діти, дочки і сини,
Усі вкупі зібравшись, вони,
Як почнуть до обіду сідати,
Будуть хліб, що придбав я, ламати
І згадають мене у труні.

І за те, що працюючи зміг
Згодувати і викохать їх,
То про мене в їх згадка не згине,
Після мене ще довгі години
Моє діло не вмре серед їх.

Так, я вбогий родивсь, та в ті дні,
Як вмірать доведеться мені,
То не сором ці стомлені руки
І це серце, зотліле з муки,
Положити в дубовій труні!..

Б. Грінченко.

Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздорожжу,
Людським призирством ніби струпом вкритий!

Твоїм будущим душу я трівожу...
Од сорому, який нащадків пізніх
Палитиме, заснути я не можу.

Невже тобі на таблицях залізних
Записано в сусідів бути гноєм,
Тяглом у поїздах їх бистроїздних?

Невже по-вік уділом буде твої́м
Укрита злість, облудлива покірність
Усякому, хто зрадою й розбоєм

Тебе скував і заприсяг на вірність?
Невже тобі лиш не судилось діло,
Що-б виявило сил твоїх безмірність?

Невже задармо стільки серць горіло
До тебе найсвятішою любов'ю,
Тобі офіруючи душу й тіло?

Задармо край твій весь политий кров'ю
Твоїх борців?—йому вже не пишаться
У красоті, свободі і здоров'ю?

Задармо в слові твойому іскряться
І сила й м'ягкість, дотеп і потуга,
І все, чим вгору може дух підняться?

Задармо в пісні твоїй ллється туга
І сміх дзвінкий і жалощі кохання, —
Надій і втіхи світляная смуга?

О, ні! не сами сльози і зітхання
Тобі судились.. Вірю в силу духа
І в день воскресний твойого повстання!

О якби хвилю вдать, що слова слуха,
І слово вдать, що в хвилю ту блаженну
Вздоровлює, огнем живущим буха!..

О якби пісню вдать палку, натхненну,
Що міліони порива з собою,
Окрилює, веде на путь спасенну!

Якби!.. Та нам, знесиленим журбою,
Укритим сумнівами, битим стидом,
Не нам тебе провадити до бою.

Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом.

Покотиш Чорним морем гомін волі,
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі.

Прийми-ж сей спів, хоч тугою повитий,
Та повний віри, хоч гіркий та вільний;
Твоїй будущині задаток, слізми злитий,

Твойому генію мій скромний дар весільний.

І. Франко.

ПСАЛОМ 136.

З-під неба рідного в неволю,
Над Вавилонські береги,
Нас завели з Єрусалиму
Тяжкії наші вороги.

Тимпани, гуслі і цимбали
На вербах висіли чужих,
Ми гірко плакали, ридали,
Не було милости у них.

Вони на сльози не вважали,
Вони казали без жалю:
Візьміте гуслі і цимбали,
Заграйте пісню нам свою

Та як нам грати, як співати
Про славу наших перших днів?
Ні, не дамо ми свої пісні
На сміх заклятих ворогів!

Розбийтесь, гуслі дорогії,
Порвіться струни всі у-раз,
Як я рукою на чужині
Діткнуся тільки-но до вас!

Ізсохни ти, руко лукава,
Як тії струни колихнеш!
Закаменій ти, мій язику,
Як пісню рідну-но почнеш!

А ти, кому ми так служили,
Твої коханії сини, –
Поглянь, поглянь на нас із неба
І день нещасний спом'яни.

Ти спом'яни, як ворог лютий
Невинні душі побивав,
Як руйнував твою святиню
І над руїнами кричав:

„Руйнуйте стіни 'Русалима,
Нівéчте Бога і людей,
Ведіть в неволю молодята
І ріжте старців і детей!"

Щасливий буде, хто відплатить,
Хто й ваші діти розпов'є,
І зо сміхóм, без серця й жалю
Об перший камін розіб'є!

С. Руданський

ПСАЛОМ 136.

На ріках круг Вавилона,
Під вербами в полі,
Сиділи ми і плакали
В далекій неволі,
І на вербах повішали
Органи глухиї,
І нам стали сміятися
Едомляне злиї:
„Розкажіть нам пісню вашу
Може й ми заплачем;
Або нашу заспівайте,
Невольники наші!“
Якої-ж ми заспіваєм
На чужому полі?
Не співають веселої
В далекій неволі.
І коли тебе забуду,
Ієрусалиме,—
Забвен буду, покинутий,
Рабом на чужині;
І язик мій оніміє,
Висохне лукавий,
Як забуду пом'янути
Тебе, наша славо!
І Господь наш вас пом'яне,
Едомськії діти,
Як кричали ви: „руйнуйте,
Руйнуйте, паліте
Сіон святий!“ Вавилоня
Дщере окаянна!
Блаженний той, хто заплатить
За твої кайдани!
Блажен, блажен! Тебе, злая,

В радості застане
І розіб'є дітей твоїх
О холодний камінь!

Т. Шевченко.

ПСАЛЬМА ДАВИДОВА.

На чистих ріках Вавилона
Сиділи й плакалися ми,
Як стіни рідного Сіона
Згадали з нашої тюрми.

На вербах висли арфи наші...
А ті, що нас взяли в полон,
Казали: „Грайте пісні ваші,
Співайте нам про ваш Сіон!"

Хіба-ж, як ниєм по родині,
Так тут Господню пісню нам
Співати можна на чужині,
Як ми колись співали там?

Коли тебе, Єрусалиме,
Забуду я тепер хоч раз,
Нехай Господь мені одніме
Правицю в той проклятий час!

Нехай присхне язик лукавий
До уст зневірених моїх,
Коли я днів твоєї слави
Не пом'яну на ріках цих!

Запам'ятуй, Господь, на-віки
Той день Едомовим синам,

Той день, як галас їх великий
З кінця в кінець пронісся там:

„Руйнуйте камені Сіона,
Несіть йому огонь і дим!“
Дочка зневисна Вавилона,
Згубивша нам Єрусалим!

Блажен той буде, хто заплате
Тобі за всі твої діла,
Що ти, безжальна і проклята,
Нам на погибель принесла!

Блажен, хто смілою рукою
Колись дітей твоїх малих
Об стіни вдарить головою
Й поб'є на каменях твердих!

Я. Щоголів.

На рѣкахъ вавилонскихъ, тамо
сѣдохомъ и плакахомъ.

На ріці вавилонській—і я там сидів,
На розбитий орган у розпуці глядів.

І ругався мені Вавилонців собор:
„Заспівай нам що-будь! Про Сіон! Про Табор!“

„Про Сіон? Про Табор? Їм вже чести нема.
На Таборі—пустель! На Сіоні—тюрма!

„Лиш одну хіба пісню я вмію стару:
Я рабом уродивсь та рабом і умру.

„Я на світ народився під свист батогів,
Із невольника батька, в землі ворогів.

„Я хилиться привик від дитинячих літ,
І всміхаться до тих, що катують мій рід.

„Мій учитель був пес, що на лапки стає
І що лиже ту руку, яка його б'є.

„І хоч зріс я мов кедр, що вінчає Ливан,
Та душа в мні похила, повзка мов бур'ян.

„І хоч часом мов грім гримне слово моє,
То се бляшаний грім, що нікого не вб'є.

„І хоч душу манить часом волі приваб,
Але кров моя—раб! Але мозок мій—раб!

„Хоч я пут не ношу на руках, на ногах,
Але в нервах ношу все невольницький страх.

„Хоч я вольним зовусь, а як раб спину гну,
І свобідно в лице нікому не зирну.

„Перед блазнем усяким корюся, брешу,
Вольне слово в душі наче свічку гашу.

„Хоч тружусь день і ніч, не доїм, не досплю,
А все чую, немов я на панськім роблю.

„І хоч труд свій люблю, а все сіпа гачок:
Ти прикутий до нього, мов раб до тачок.

„Хоч добра доробивсь, та воно лиш тяжить.
Мов чуже для когось, мушу я сторожить.

„З ким в життю не зійдусь, все підляжу йому;
Так чи сяк вибирать—все найтяжче візьму.

„І хоч часом в душі підіймається бунт,
Щоб із пут отрястись, стати твердо на грунт,—

„Ах, то й се не той гнів, що шаблюку стиска,
Се лиш злоба низька̀ і сердитість рабська̀.

„Вавилонські жінки, відвернувшись, ідіть,
І на мене здивовано так не глядіть!

„Щоб не впало прокляття моє на ваш плід,
Не прийшлось-би раба привести вам на світ

„Вавилонські дівчата, минайте мене,
Хай мій вид співчуття серце вам не торкне!

„Щоби вам не судилась найтяжча судьба,
Найстрашніша клятьба—полюбити раба“!

І. Франко.

Жены русськія
въсплакашася.

Де не лилися ви в нашій бувальщині,
Де, в які дні, в які ночі —
Чи в половеччині, чи то в князівській удальщині,
Чи то в козаччині, ляччині, ханщині, панщині,
Руськії сльози жіночі!

Скілько сердець розривалось ридаючи,
Скілько зв'ялили страждання!
А як-же мало таких, що міцніли, складаючи
Слово до слова, в безсмертних піснях виливаючи
Тисячолітні ридання!

Слухаю, сестри, тих ваших пісень сумовитих,
Слухаю й скорбно міркую:
Скілько сердець тих розбитих, могил розритих,
Жалощів скілько неситих, сліз вийшло пролитих
На одну пісню такую?

І. Франко.

ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ.

В Путивлі-граді вранці рано
Сумує-плаче Ярославна,
Мов та зозуленька кує,
Словами жалю додає:
„Полечу -каже—зегзицею,
Тією чайкою-вдовицею,
Та по-над Доном полечу,
Рукав бобровий омочу
В ріці Каялі і на тілі,
На княжім білім, помарнілім,
Омию кров суху, отру
Глибокиї тяжкиї рани!"

І квилить-плаче Ярославна
В Путивлі рано на валу.
„Вітрило-вітре мій єдиний,
Легкий крилатий господине,
Нащо на дужому крилі
На вої любиї мої,
На князя—ладо моє миле—
Ти ханові метаєш стріли?
Чи мало моря і землі,
І неба синього? На морі
Гойдай насади-кораблі! -
А ти, прелютий,—горе! горе!—
Моє веселіє украв,
В степу по тирсі розібгав!"

Сумує, квилить, плаче рано
В Путивлі-граді Ярославна
І каже: „Дужий і старий,
Широкий Дніпре, не малий,
Пробив-єси високі скали,
Текучи в землю половчана,

Носив-єси на байдаках,
На половчан, на Коб'яка
Дружину тую Святославлю.
О, мій Словутицю преславний!
Моє ти ладо принеси,
Щоб я постіль весела слала,
У море сліз не посилала —
Сльозами моря не долить!"

І плаче-плаче Ярославна
В Путивлі на валу, при брамі —
Святеє сонечко зійшло —
І каже: „Сонце трисвятеє
На землю радість принесло
І людям і землі — моєї
Туги-нудьги не розвело.
Святий, огне́нний господине!
Спалив-єси луги, степи,
Спалив і князя і дружину, —
Спали й мене на самоті,
Або не грій і не світи:
Загинув ладо, й я загину."

Т. Шевченко.

ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ.

Ой чутно, чутно голос Ярославнин, —
Як тая зозуля сивесенька, плаче
Рано-раненько:
„Ой полечу — каже — по тихім Дунаю,
Як тая зозуленька, скрізь полечу,
Злину на Каялу, боброві рукава
У тихую воду вмочу
Тобі, милий друже, мій княже коханий,
Обмию на тілі крівавії рани."

Рано-раненько на окопі в Путивлі
Молода Ярославна плаче та ридає
Ще й словами стиха промовляє:
„Ой ти, вітре, буйний вітре, вієш-повіваєш,
Та не стиха... Нащо, вітре, хвилі підіймаєш?
Нащо несеш, буйнесенький, та ханськії стріли,
Мов на крилах на те військо, що веде мій милий?
Хіба мало тобі, вітре, хмари розганяти
Та на морі, на синьому, з кораблями грати?
Нащо-ж, вітре, мою радість, моє щастя-долю
Ти розвіяв, буйнесенький, по чистому полю?“

Рано-раненько на окопі в Путивлі
Молода Ярославна плаче-ридає
Ще й словами стиха промовляє:
„Ой ти, Дніпре, мій Славуто, широкий як море!
Ти проклав собі дорогу крізь кам'яні гори,
Крізь ту землю Половецьку! Давніми часами
На собі носив ти, батьку, з легкими човнами
Славетного Святослава к далекому краю,
В становища Коб'якові... Принеси, благаю,
Мого милого до мене, втиши моє горе,
Щоб не слала я до нього ранком сліз на море!“

Рано-раненько на окопі в Путивлі
Молода Ярославна плаче-ридає
Ще й словами стиха промовляє:
„Сонце моє, сонце! Ясно в небі сяєш,
Усім даєш ласки і світу доволі,
Нащо тільки палиш ти милого військо:
У чужому безвідному полі
Смагою їм луки посушило,
Тугі сайдаки заклепило.“

М. Вербицький.

НИВА.

Гей ти, ниво,—в тебе гону
Од Карпата аж до Дону!
Та широка-ж, як погляну:
Геть укрилась килимами,
Огорнулася лугами,
Простяглася до Лиману.

— Що-ж, ниво, лихом збита,
Потом, кровію полита,
Заподіялось з тобою?
Не красуєшся стогами,
Не пишаєшся скиртами,
А глушишся лободою?

„Ой ви, жалібники-діти,
Та не вам-би говорити,
Як сами байдуже спали!
Де-ж були ви? Инші руки
Завдавали мені муки,
Реп'яхами засівали!

Колись добре я родила,
Виростала з мене сила
Ворогам на страх і горе!
А тепер я геть дичаю
І не бачу скруті й краю,
Бо ніхто мене не оре.“

Правда, ниво, за сльозами
Не рушали ми з ралами!..
Гайда в поле, гине нива,
Додамо до праці руки:
Хоч не ми, то може внуки
Дочекають того жнива.

М. Старицький.

МЕНІ ОДНАКОВО...

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині—
Однаковісінько мені!

В неволі виріс між чужими
І, не оплаканий своїми,
В неволі, плачучи, умру,
І все з собою заберу,
Малого сліду не покину
На нашій славній Україні,
Не нашій не своїй землі.
І не пом'яне батько з сином,
Не скаже синові: „Молись,
Молися, сину: за Вкраїну
Його замучили колись."

Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні...
Та не однаково мені,
Як Україну злиї люди
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окраденую, збудять...
Ох, не однаково мені!

Т. Шевченко.

ПРОЩАЙ.

З Байрона.

Прощай, мій краю, берегу рідний!
Вже ти зникаєш за синім морем.
Вітри північні, ревучі хвилі
Разом співають із моїм горем.
Он сонце в морі тоне-сідає,
Марно за сонцем поженемося...
Прощай, ясненьке, прощай, мій краю!
Чим-же ми в пітьмі звеселимося?

Не довго в пітьмі нам пробувати:
Встане червоне знов ніби з раю,
І небо й землю будем вітати,
Та не тебе вже, рідний мій краю!
Давній будинок мій занедбають,
Світлиці смертне мовчання вкриє;
Стежки й доріжки позаростають,
Тільки в воротях пес мій завиє.

Чого ти плачеш, любий мій хлоню,
Серед морської хвилі гучної?
Чи ти не знаєш вітру на морі,
Чи ти злякався хвилі буйної?
Ходи до мене, малий мій пажу!
Годі тужити, годі зітхати,
Не бійсь,—огляньса на барку нашу:
Сокіл-орел се ясен, крилатий.

„Я не лякаюсь вітру, ні моря:
Нехай ревуче реве-бушує,—
Ти-ж не дивуйся, князю Герольде,
Що моє серце сумом сумує.
Я-ж бо покинув неньку рідненьку,
Дома покинув батька старого.

Тільки й надії мойму́ серденьку
На тебе, пане, на тебе й Бога!

„Батько молився за мене ревно,
Той не заплаче, не засумує;
Мати-ж старенька, знаю се певно,
З туги-печалі занедугує.“
— Годі-ж бо, годі, любий мій хлоню,
Сльози скрашають чисте обличчя.
О, коли-б я мав совість спокойну,
Плакав-би й я так, або ще більше.

Вірний мій слуго! Ти-ж чого сумен?
Ти чого зблїднув і зажурився?
Чи про корсара став тяжкодумен,
Що так поникнув, так похилився?
„Ні, любий пане! я, слава Богу,
Бачив пригоди, то й не боюся.
Тільки покинув жінку-небогу,
Того блідий став, того журюся.

„Жінка й хлоп'ятко при панськім дворі
В затишку-холі; та як їй скаже:
Мамо! чи тато не втоне в морі?
Що бідолашна мати відкаже?“
— Годі вже, годі, вірний мій слуго!
Шкода, що кинув жінку-небогу.
Я-ж, що не маю подруги й друга.
Я хіба жартом рушив в дорогу?

Віри не йму я тузі в коханки;
Туга й зітхання—хитра омана,
Жарти вечірні й потайні ранки
Висушать сльози, що проливала.
Про втіхи давні я не сумую,
Про смерть на морі мені байдуже,

Тільки про те я на світі горюю,
Що сумувати ні по кім, друже!

Сам я, один я в божому світі,
В мене домівка—безкрає море...
По кім-би став я сльози ронити,
Як моє всім їм байдуже горе?
Пес хіба тільки скиглити зрана
Буде, та й той, поки хто нагодує,
Ласку забуде давнього пана,
А як вернувсь-би, ще й пошматує.

Ти, корабелю, орле крилатий!
Світ я з тобою весь облітаю.
Мчи мене всюди, друже і брате,
Та не до мого рідного краю.
Віват вам, віват, хвилі ревучі!
А як з очей вас колись втеряю,
Віват, пустині, гори та кручі,
Прощай навіки, рідний мій краю!

П. Куліш.

ПІСНЯ
ПРИ ЗАХОДІ СОНЦЯ НА МОРІ.
З Словацького.

Смутно так, Боже! Розлив ти для мене
Хвилі на заході дня променисті;
Кинув, мов перли, у море студене
    Зорі огнисті...
Хоть чарувати краса тая може,
    Смутно так, Боже!

Наче порожнє колосся нікчемне,
Голову втіха мені підіймає;

Але від всіх своє горе таємне
Серце ховає;
Тільки від тебе сховати не може..
Смутно так, Боже!

Ніби дитина в журбі тій безсилій
Плаче без неньки, я в тузі незнаній
Плачу за сонцем, що кидає з хвилі
Блиски останні.
Хоч і настане світання погоже,—
Смутно так, Боже!

Ранком, заблуканий в морі широкім,
В морі, далеко від берега-краю,
Бачу веселиків в небі високім
Довгую зграю;
В Польщі їх бачив... видовище схоже...
Смутно так, Боже!

О. Пчілка.

У сестри моєї тихо
Процвітає сад в ограді:
Кинамон—моя утіха,
Нард, алое в любім саді.

Там квітки, як в божім раю,
Що на Тигрі та Євфраті,
Зорями в траві сіяють,
Тонуть-плавлють в ароматі.

Там гранати наливнії
Солодощів дивних повні,—
Гудуть бджоли золотії,
Мов з Едему тихі дзвони.

Серед саду-винограду
В кринах схована криниця;
Мойму серцю на відраду,
Зачарована водиця,

Заворожена й заклята,
Щоб не знали люде ходу,
Бо призначено для брата
Чисту воду-прохолоду.

Вітре тихий від захóду,
Вволи волю мого серця:
Повій чарами на воду,
Нехай ллється, нехай ллється!

Вітре буйний, Аквілоне,
Подми чарами, крилатий,
На ті нарди, кинамони,
Нехай каплють аромати!

П. Куліш.

Несіть богам дари. Прозорий мед несіть,
Що пахне гречкою і теплими дощами,
І молодий ячмінь, і втіху верховіть—
Достиглі яблука, де рожевіють плями.

І виноград міцний кладіть на темну мідь,
На простий жертвенник між вічними дубами,
Де постать Зевсова, біліючи, стоїть
В блакиті творчої, блаженної нестями.

І короп золотий в глибинах чистих вод,
І пари голубів, покірних Афродиті,
І звір із темних нір, і голуби з висот,

І молоді уста, жагою піврозкриті—
Усе нагадує: і ранньої пори,
І вдень, і ввечері богам несіть дари.

М. Рильський.

ЛЮБОВ.

О, не дивуйсь, що ніч така блакитна...
Що вийдеш ти, то знала ніч оця,—
І через те вона така привітна,
Ясна і ніжна без кінця...

О, не дивуйсь, що пахощі навколо,
Що, мов зомлілі, дивляться квітки,—
Ця ніч твоє квітчає ними чоло
І з них тобі плете вінки.

О, не дивуйсь, що стільки зорь на небі,
Що ночі так прозора срібна мла,—
Ця ніч ясна вбіралася для тебе,
Для тебе й срібло розлила.

І тільки ти в кімнату підеш з ґанку,
Погасне тихо й журно свято скрізь,
А хмарна ніч проплаче аж до ранку
Дощем рясним невтішних сліз...

О. Олесь

Заніміли, поникли, погасли ліси,
І людські й пташині мовчать голоси,

І проходиш ти в тихих морозних лісах,
Таємниця сіяє й згасає в очах.

Розгадать-би зумів,—та дивитись не смів
У глибінь твоїх синіх, осінніх огнів,

І поник головою як змучений ліс,
І страждання свої як святиню поніс.

Ти від мене пішла, ти від мене пішла,
Де сріблиться над полем холодна імла,

Де берізки-сирітки безмовно стоять...
Таємниці не смів, не умів я вгадать.

М. Рильський.

Десь надходила весна.—Я сказав їй: ти весна!
Сизокрилими голубками
У куточках на вустах
Їй спурхнуло щось усмішками—
Й потонуло у душі...

Наливалися жита.—Я сказав їй: золота!
Гнівно брівоньки зламалися.
Одвернулася. Пішла.
Тільки довго оглядалася—
Мов-би кликала: іди!

Почали тумани йти. Я сказав: не любиш ти!
Стала. Глянула. Промовила.
Так любить?—кажи. Та швидче-ж бо!—
Блиснув сміх їй мов кінджал...

Зажуривсь під снігом гай.—Я сказав їй: що-ж... прощай!
Враз сердечним теплим сяєвом
Щось їй бризнуло з очей...
Сизокрилою голубкою
На моїх вона вустах!

П Тичина.

МІНЬОН.

З Гете.

Знаєш той край, де гай цитрин цвіте,
Де помаранча золота росте,
Де віє ніжним леготом блакить,
Де тихий мирт і гордий лавр стоїть?
Знаєш той край?
Туди, туди
З тобою, любий, рада-б я піти!

Знаєш той дім, що на колонах дах,
Де так блищать покої у світлах,
Де промовляють статуї мені:
Од кого ти страждала в чужині?
Знаєш той дім?
Туди, туди
З тобою, друже, рада-б я піти!

Знаєш той шпиль, де хмари по землі?
Шукає мул там стежечки в імлі,
А в норах там гадючий рід живе,
А з кручі-скелі водоспад реве.
Знаєш той шпиль?
Туди, туди
В дорогу нас, мій батечку, пусти.

Д. Загул.

ІЗ САПФО.

То щастя небесне—сидіти з тобою!
Зрівнявся з богами щасливець такий,
Що жадібно ловить солодку розмову
І осміх принадливий твій.

Солодку розмову й принадливий осміх..
Од їх мою душу стуманює страх;

Дивлюся на тебе, дивлюся—і голос
Мені замірає в устах...

Обличчя горить і скропляється потом,
Ба й трепет холодний мене обгорта.
Я блідну, неначе посохле бадилля,
І чую, як смерть надліта.

А. Кримський.

Стань, дівчино, стань!
Стань, дівчино, маків цвіте,
Дам тобі я кращі в світі
Не каміння—самоцвіти
І коралі подарую,
Тільки стисну... поцілую,
Пожартую, помилую...
Глянь-же, хоча глянь!..

Обернулась враз,
Відра скинула на плечі
І сміється, і щебече:
„Ти говориш не до речі;
Хто ти,—як я можу знати:
Чий ти єсть звідкіля ти...
А як мати вийде з хати
Та угледе нас?"

І пішла собі...
І іде,—не йде, літає,
На бік відрами хитає,
В хвилях-травах поринає;
А у мене в серці муки,
В'ються муки, як гадюки...
Наложу з розпуки руки—
Буде гріх тобі!

О. Олесь.

ДВА ДНІ...

Два дні ми були вмісті—
Я і ти.
Пестило море, далеке місто,
Сонце і білі цвіти.

Почувались на незалюдненім острові—
Я і ти.
Здавалось, муки захвату гострого
Не можу знести.

Між гір бігали щасливими дикунами—
Я і ти.
Сонце, безжурність, блиски над нами,
Сміх золотий.

А ввечері—ми європейці в шумному місті,
На грудях—білі цвіти.
Серед ілюмінації—сонечні ясні ми вмісті—
Я і ти.

М. Семенко.

П А Р К.

Тихим вечором, як захолонули тіни,
В парк струмочками полинули плини легкої віоліни.

Темними плямами самотно тулились каштани,
І різко пляміли окреслені мармуром стани.

Фонтан, огазонений квітно, осріблював зітхи зів'ялі,
І журно блукала, шукала когось Ілаялі.

Самотно блимали в кутках рожево-ліхтарні лілеї,
І таємничо збігались у пітьмі лілеї.

М. Семенко.

КОЛИ ПОЧУЮ...

Коли почую твій співучий голос,
І легкий сміх навколо забренить,
Мені здається: серед поля колос
Гойдається і пташка десь дзвенить.

Мені здається: радісне тремтіння
Волошкам синім не дає заснуть,
А сонце сіє золоте насіння
І вітер хмарку виряжає в путь.

Та гасне день, і радости немає;
Одна хвилина, а змінилось все:
Густі тумани, скніння дум безкрає
Твій зір байдужий враз мені несе.

І за тобою, тихою, чужою,
Скорботний світ не вперше бачу я.
І осінь простяга передо мною
Як вічність, чорні і німі поля.

П. Филипович.

У теплі дні збірання винограду
Її він стрів. На мулах нешвидких
Вона верталась із ясного саду,
Ясна як сад і радісна як сміх.

І він спитав, яку-б найти принаду,
Щоб привернуть тебе до рук моїх?
Вона-ж йому: світи що-дня лямпаду
Киприді добрій.—Підняла батіг,

Гукнула свіжо й весело на мулів,
І чудно уші правий з них прищулив,
І знявся пил, немов рожевий дим.

І він потягся, як дитина, радо
І мовив: добре бути молодим
У теплі дні збірання винограду.

М. Рильський

ODI ET AMO.

У профіль Джоконда, хто ти en face?
Щó розлучає й єднає нас?

Чому ти рідна? Чому ти чужа?
Чому між нами любов—межа?

Люблю твій цілунок, ненавижу сміх,
Люблю, коли в муках моїх золотих

Проходить твій образ. Коли-ж прийдеш,—
У серці запалиш яд пожеж.

Гвоздика Кармен, Беатриче нарцис,
Молитва, усміх, злість, каприз,

Ти—може уява, може лиш біль
Моїх останніх, останніх зусиль.

М. Рильський.

Сю осінь я заблужусь в муках—
Серед жовклого листя заблужусь в коханні,
Я заблужусь в коханні,
Заблужусь в коханні,—
В осінніх муках.

Ви почуваєте? Моє серце в блуканні—
По тихих алеях з опалим листям безрухим.
З жовклим, безрухим,
З листям безрухим
В самотнім єднанні.

Може знайду, знайду в осінніх звуках—
В осінніх свистах, в тоскнім знайду сподіванні.
В тоскнім сподіванні,
Тоскнім сподіванні—
В осінніх звуках.
Сю осінь я заблужусь в муках.

М. Семенко.

Квітки любови розцвітають
Єдиний раз, єдиний раз.
Вони ніколи не вмірають
І вічно жалем ранять нас.

Їх поїть соняшне проміння,
Годує чиста пахощ піль.
В глибинах серця їх коріння:
Торкнеш квітки, а в серці біль.

Зламаєш їх, потопчеш в муках—
І хочеш їх навік забуть,
А кров тече і плаче в звуках
І ніжні пароси ростуть.

О. Олесь.

По-межи нами море синє
Шумить бездонне,
По нім, як човник, думка лине
І в хвилях тоне;

Над ним, як чайка, жаль лунає
І біла туга—
Була для серця мого раєм,
Не буде друга.

Була для серця мого раєм,
Рожевим квітом,
Що десь далеко процвітає
За нашим світом;

За тим буденним світом сірим
В чудовім краю—
Тому так дуже, так без міри
Тебе кохаю.

І хоч ніколи, ах, ніколи
До того краю,
Ні по неволі, ні по волі
Не завітаю,

Тебе не стріну, й не побачу,
Даремна воля—
Тим більш люблю, чим більше трачу,
Така вже доля!

По-межи нами море синє
Шумить бездонне,
По нім, як човник, думка лине
І в хвилях тоне.

Б. Лепкий.

В Перéмишлі, де Сян пливе зелений,
Стояв на мóсті я в важкій задумі,
Про тебе думав я, душе моя,
Про щастя те, що наче сонний привид
Явилося, всміхнулося і щезло,
Лишивши жаль по собі невмирущий.

І я згадав одно оповідання,
Що тут над Сяном від народа чув.

Зима була. Замерз зелений Сян,
І по блискучім ледовім помості
Гладкий протерли слід мужицькі сани.

Ось раз була неділя. В самий південь
Із церкви люде вийшли. Сяло сонце.
Іскрився сніг. Юрба народа вийшла
Над Сян. Велись веселі розговори.

Аж ось за Сяном, в полі сніговому
Щось зачорніло, дзвоники бренчать,
Копита стукають о змерзлу землю,
І вчваль жене по втоптаній дорозі
Препишна чвірка. Упряж дорога
Полискує до сонця, наче вихор
Карита мчиться, з батога візник,
Мов з пістолета лускає...

Убогий
Сільський народ глядить на ту появу,
Дивується. І хто се міг-би їхать?
Ніколи тут ні чвірки, ні карити
Такої не видали. Ні старі,
Ні молоді придумати не можуть,
Хто се так їде, звідки і куди?

Ось чвірка, не спиняючись ні хвилі,
На лід влетіла. Глухо застогнав
Поміст хрустальний, дзвінко задудніли
По нім копита кінські, заскрипів
Замерзлий сніг під шинами коліс
І луснув з батога візник... Мов вихор,
Неслася чвірка.

Та нараз посеред
Ріки, де криє ледова кора
Найглибший вир, щось хруснуло,—лиш раз,
Одніський раз щось хруснуло! Широкий
Круг льоду, мов обкроєний, подався,
І чвірка, і карита, і візник,
І що було в кариті, наче сон,
Неначе ясний привид, враз пропало.
Лиш Сян забулькотів, неначе дьявол,
І облизався. Лиш зелена хвиля
Широким валом хлюпнула верх льоду
І знов вернула в таємничу тоню,
А чвірки, ні карити—ні сліду.

І не дізналися ніколи люде,
Хто се так їхав, звідки і куди.
Ніхто за ними не питав ніколи,
А ні в ріці ніхто останків жадних
Не віднайшов. Коли-б один хто бачив
Се диво, а не сотня свідків, сам він
З часом собі-би вірить перестав,
Сам він з часом на тóму-би спинився,
Що се був сон.

Се мого серця драма!
Як-би не ті літа важкої муки
Пекучих болів, сліз і божевілля,
Глухої резігнації, скажених бунтів
Придавленого серця,—то я сам,
Пригадуючи першу нашу зустріч
І той промінчик ясної надії,
Що блис мені тоді, присяг-би нині,
Що се був сон, надсянськая легенда.

Ів. Франко.

ЧОГО ЯВЛЯЄШСЯ МЕНІ...

Чого являєшся мені
У сні?
Чого звертаєш ти до мене
Чудові очі ті ясні,
Сумні,
Немов криниці дно студене?
Чому уста твої німі,
Який докір, яке страждання,
Яке несповнене бажання
На них, мов зарево червоне,
Займається і знову тоне
У тьмі?

Чого являєшся мені
У сні?
В життю ти мною згордувала,
Моє ти серце надірвала,
Із нього визвала одні
Оті ридання голосні—
Пісні.
В життю мене ти знать не знаєш,
Ідеш по вулиці—минаєш,
Вклонюся—навіть не зирнеш
І головою не кивнеш,
Хоч знаєш, знаєш, добре знаєш,
Як я люблю тебе без тями,
Як мучусь довгими ночами
І як літа вже за літами
Свій біль, свій жаль, свої пісні
У серці здавлюю на дні.

О ні!
Являйся, зіронько, мені
Хоч в сні!

В життю мені весь вік тужити —
Не жити.
Так най те серце, що в турботі,
Неначе перла у болоті,
Марніє, в'яне, засиха,—
Хоч в сні на вид твій оживає,
Хоч в жалощах живіше грає,
По-людськи вільно віддиха
І того дива золотого
Зазнає, щастя молодого,
Бажаного, страшного того
Гріха!

І. Франко.

Не можу забути!
Не гоїться рана!
Мов жалібні нути
Із струн теорбана,
Чи голосно грають,
Чи ледве їх чути,
Все жалем проймають—
Не можу забути!

Не гоїться рана,
Хоч мию сльозами,
Хоч час на ню капле
Цілющі бальзами,
Хоч сонечко гріє,
І зірка рум'яна
Цілує, яріє —
Не гоїться рана!

Хоч як ти далеко,
Я все тебе бачу;
Хоч стратив давно вже,

Що дня тебе трачу;
Хоч люта розпука
Минулася п'яна,
І клином розлука
Лежить по-між нами,
Кохання без тями,
Не гоїться рана!

І. Франко.

Ще любо дивляться на мене карі очі,
І біла рученька в моїй руці тремтить,
І од річей моїх серед німої ночі
Дівоче серденько і мріє і болить.
Дівчино-горлице! шкода твого кохання,
Шкода ночей без сну, зітхання, сумування:
Живу я розумом, а серце тихо спить.

Минули любощі: душа моя жадає
Кохання иншого... Глянь, крале, на орла,
Як вітром на його од півночі бурхає,
А він дзвенить пером. Зевесова стріла —
То дух мій, горличко, то розум мій буяє...
Кого-ж він по світах шукає-викликає?
Орлицю сміливу, крилатшу над орла.

П. Куліш.

Талого снігу платочки сивенькії,
Дощик дрібненький, холодний вітрець,
Проліски в рідкій травиці бліденькій...
То-ж була пр́овесна, щастя вінець!

Небо глибокеє, сонце ласкавеє,
Пурпур і злото на листі в гаю,
Пізніх троянд процвітання яскравеє
Осінь віщує.. чи тож і мою?

Що-ж, хай надходить! Мене навіть радує
Душного літа завчасний кінець,
Провесни тільки нехай не нагадує
Дощик дрібненький, холодний вітрець!..

Л. Українка

З ВЕСНЯНИХ ДНІВ.

Гори, снігами сповиті,
Бори, морозом побиті,
Вбрала ти, весно, в зеленії, пишнії шати,
Як мати;

З рік познімала окови,
Всім розділила обнови,
Все пригорнула, все сонця промінням огріла,
Як вміла.

Цвіт тобі голову клонить,
Жайворон пісеньку дзвонить,
Все твою силу шанує, уславлює весну
Чудесну.

Весно! ти всім шлеш обнови
Любії... ти й мужикові
З ласки своєї змінила зіми мороз-холод...
На голод...

В. Щурат.

БЕРЕЗНЕВИЙ КАЛАМУТ

Розірвала краля-мавка
Лляно шитий гомін-жгут:
Пличе зграйно, плине плавко
Березневий каламут.

В перебіжнім шумовинні
Ланки-бризки марсельєз.

Хай загине, хай загине
Мрійновтома сонних плес!

В сонце цілять стріли-трави,
Сонце—в трави й буйний грунт
Зручно, просто керму править
Березневий каламут

В. Чумак.

Принесла з собою хвилювання піль,
Засіває сміхом-жменями пшениці:
В тебе у кімнаті зеленіє цвіль?
А в самого хмурі, заспані очиці?

Розчинила навстіж двері і віконця,
Наскликала в хату молоді-гостей.
Ти давно не бачив синяви і сонця!
Подивися: вишня молоком цвіте!..

Гей!.. І зажадалось випростати крила.
Тирса про безмежність казку шепотить,
В небі білоткані хмароньки-вітрила--
Хвилі оксамитні!—вистеле блакить.

В. Чумак.

АРФАМИ, АРФАМИ...

Арфами, арфами
золотими, голосними обізвалися гаї
Самодзвонними:
Йде весна
Запашна,
Квітами—перлами
Закосичена.

Думами, думами —
наче море кораблями переповнилась блакить
Ніжнотонними;
Буде бій
Вогневий!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...

Стану я, гляну я —
скрізь поточки як дзвіночки, жайворон як золотий
З переливами:
Йде весна
Запашна,
Квітами—перлами
Закосичена.

Любая, милая,
чи засмучена ти ходиш, чи налита щастям вкрай
Там за нивами:
Ой одкрий
Колос вій!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...

П. Тичина.

ДАВНЯ ВЕСНА.

Була весна, весела, щедра, мила,
Промінням грала, сипала квітки;
Вона летіла прудко мов стокрила,
За нею вслід співучії пташки!

Все ожило, усе загомоніло,
Зелений шум, веселая луна!
Співало все, сміялось і бреніло,
А я лежала хвора й самотна.

Я думала: весна для всіх настала,
Дарунки всім несе вона ясна́,
Для мене тільки дару не придбала,
Мене забула радісна весна.

Ні, не забула! У вікно до мене
Заглянули від яблуні гілки,
Замиготіло листячко зелене,
Посипались білесенькі квітки.

Прилинув вітер і в тісній хатині
Він про весняну волю заспівав,
А з ним прилинули пісні пташині,
І любий гай свій відгук з ним прислав.

Моя душа ніколи не забуде
Того дарунку, що весна дала;
Весни такої не було й не буде,
Як та була, що за вікном цвіла.

Л. Українка.

ВЕСНЯНА ЕЛЕГІЯ.

Весно! ти мучиш мене! Розсипаєшся сонця промінням,
Леготом теплим пестиш, в сині простори маниш;
Хмари вовнисті, немов ті клубочки, шпурляєш по небі
І мов шовкові нитки дощ із них срібний снуєш.
Сірую грудку землі ти підкинеш у небо блакитне,
І в жайворонкову трель грудка розсиплеться вмить.
Ти журавлиним ключем навертаєш нестерпную тугу,
Мрії про вольний простір, щастя далеке моє.
Ти лебединим крилом кришталевії хвилі скородиш,
Чую їх плеск аж у сні я на блакитній ріці,
Бачу, як чайкою ти колихаєшся над глибинею,
Як над широким Дністром гнешся лозою к воді.

Весно! ти мучиш мене! Мільйонами кольорів, тонів,
Ліній і творів кричиш: воля і рух, і життя!
І мов безсиле стебло в бистрину ту ти рвеш мою душу,
В серці зів'ялім, черствім будиш нові почуття.
Будиш бажання, яким не справдитись, освітлюєш пустку,
Ніжно гойдаєш в гілках осамотіле гніздо,
Пильно, схиливши лице, роздуваєш пригасле огнище:
Свистом від гаю зовеш, наче мій друг молодий.
Ні, не мені вже гулять по тім гаю, мій друже-соколе,
Ні, не мені вже зайцем в зелень пахучу нирять!
Серце тріпочеться ще, і у грудях кров б'ється живіше,
Та напосіли літа, давить життя тягота.
Мрії безумні, немов той табун, вигравають по полю,
Гриви на вітер і ржуть, дзвінко копитами б'ють.
Ах, та це мрії, чуття лехкокрилі, барвистії діти,—
Але тверда їх рука в поводах цупко держить.
Хвилька, і ляск батога, і жорстоке, понуре „ніколи"
Праця, і чар весь мине! Весно! ти мучиш мене!

І. Франко.

По небу не хмари, а клоччя
Білої з сірим бавовни,
В повітрі зойки сорочі
І далекого грому одзвони.

Випнулась в небі веселка —
Дужка святого цебра—
Нанизана на коромиселко
Райдужних кольорів гра.

Тілом припавши до броду,
Воду ссуть із ріки
Білих туманів зі сходу
Пухкі павуки.

Зимно під вечір травневий,
Коли після дощів,
Сонце пірне за плавневі
Кущі...

В. Ярошенко.

ХМАРА.

Із Шеллі.

Дощами рясними скропляю рослини,
Водою озер і струмків.
Я тіні злотисті накину на листя
В дні спеки, в дні соняшних снів.
Я з крил моїх роси трушу на покоси,
На квіти, на кожен листок,—
Ті квіти кохає земля, що справляє
Круг сонця веселий танок.
І граду бичами я по-над ланами
Змахну, щоби степ забілів.
І знову дощами проллюсь над полями,
І сміх мій—це гуркіт громів.

На гори, на криги насію я снігу,
На сосни я страхів нашлю.
А вітер—мій милий: на подушці білій
У вітра в обіймах я сплю.
Стерник мій чудесний—на башті небесній;
Вся в блискавках світиться путь.
Внизу урагани, закуті в кайдани,
У темних печерах ревуть.
Стерник мій за море, в далекі простори
Пливе до незнаних країв;
І завжди він слуха премудрого духа
В глибинах багряних морів.
Бо по-над горами, долами, степами

І там, де поля і лани,
Струмки і озера, моря і печери,—
Усюди ті духи ясні.
У небо, у синє душа моя лине,
Й спадає дощами весни...

Ось крила розправить схід сонця крівавий,
Засяє вогниста краса.
Він в човен мій скоче. Горять його очі,
І ранішня зірка згаса.
Злітає так часто на скелю стрімчасту
Орел од далеких могил,
І все оглядає, на мент спочиває
В червоному золоті крил.
Як захід подише—весь спокій і тиша—
На хвилі прозорі, ясні,
Й багряний одкине свій плащ у долини
Той вечір, що спить в вишині,—
Я крила згортаю, в гнізді спочиваю,
Як горлиця в тихому сні.

Та дівчина мила, од пломіню біла,
Що зветься в нас місяць ясний,
І кругла, і повна пливе в моїй вовні,
Що вітер розвіяв нічний.
І рветься частенько під кроком легеньким,
Що янголи чують одні,
Тканина шовкова моєї будови,
І сиплються зорі рясні.
Блищить і літає, вирує й кружляє
Той рій променистих огнів:
То іскорки-бджоли посипались в доли...
Вкриває злотистий засів
Озера й струмочки, ті неба шматочки,
Що впали з блакитних ланів.

На місяць сріблисте накину намисто,
А перстень мій сонце обняв.
Димляться вулкани і зорі мов п'яні—
То вітер мій прапор порвав.
Мости перекину я через долину,
Де струмінь тече по ланах;
Високії гори для мене підпори,
І захист від сонця мій дах.
Веселка, що сяє і барвами грає—
Це арка тріумфів мені,
Коли з ураганом, грозою, туманом
Пливу я в простори ясні;
То кольори ріжні, прозорі і ніжні
Розкинув огонь в вишині.

Дали мені води життя і уроду.
Вагітна, наповнена вщерть
З морів я здіймаюсь; я вічно зміняюсь;
Мене не подужає й смерть.
Як дощ пронесеться, і все засміється,
І чистою стане блакить,—
Високо в повітрі, в проміннях і вітрі
Гробниця моя заблищить.
Сміюсь я: не треба із синього неба
Мені мавзолею робить.
Як привид з могили, зійду в усій силі
І знищу усе в одну мить.

О. Бургардт.

УРОЖАЙ.

В чистім полі похожаю,
Скільки зору—оглядаю
Буйні ниви та лани:
Скрізь пишаються вони!

Колос колосу киває,
Колос колосу співає,
Ніби скрізь гуде бджола,
Божа ратайка мала.

Ледве-ледве коливає
Білотурка золотая,
І поник густий ячмінь,
Мов йому стояти лінь.

Шелестить овес мітластий,
З вітром бавиться сріблястий,
І волошка проміж ним
Грає вінчиком дрібним.

Перепілка голосиста
І комашка золотиста,
Жук, метелик той і я—
Всі в степу одна сім'я.

Всім нам сонце з неба сяє,
Всіх нас степ прийма-вітає,
На ясних своїх ланах,
Всі ми в нього у гостях...

А над степом вітер віє,
Сяє сонце, землю гріє,
Ходять-грають на корні
Хвилі золота ясні.

Колос колосу киває,
Колос колосу співає,
Ніби скрізь гуде бджола,
Божа ратайка мала.

М. Чернявський.

НА ПАСІЦІ.

Дадан. Дуплянка. На берéзі білій
Ікона праведних Зосіми і Савватія.
Над вуліками-келіями день цілий
Кружляє працьовита братія.

Несуть у келії ченці крилаті
Мед золотий і віск на жовті свічі...
Привіт мій вам, працьовники завзяті,
Уклін мій вам, невтомні будівничі!

Невпинно цілий день працює братія,
А ввечері стихають в келіях шуми руху.
Іконка праведних Зосіми і Савватія
Вартує манастирь від злого Духу.

О. Слісаренко.

ПАСІКА.

Теплінь. Садок.
На груші стиха шелестить
Неначе металевим шумом листя,
Глянсоване, темнозелене з соняшного боку.
Поважно, домовито свої місця посіли улії.
Тепло придавлює їх зверху,
Як помаранчі хлопець,
Щоб дужче пахли медом.
З квадрових рамчаків
Спішать бджілки одна по одній:
Бзум, бзум—
Вдаряє кожна, вилітаючи з очка,
У котру-небудь з невидимих струн,
Що перетягнені од неба до землі, мов на
цимбалах.

Не обминеш ніяк, щоб не ударить.
А з того все повітря аж гуде,
І сонце, і земля, і льон зелений,
Що потягається в блакитному мусліновому
І так од рання вбранні.
Цілий день
Гуде.

В. Поліщук.

МЕНІ СНИЛОСЬ...

Мені снилось: я мелник в старому млині..
Уночі затихають колеса,
Я не сплю. Часом качка в повітрі дзвенить
Чи кажан проти місяця грає.

У млині щось гризуть і смакують щурі,
Під колесами падають краплі...
Щука кинеться десь в ситняку, і ситняк
Заспокоїтись довго не може.

Десь підвода далека в полях гуркотить—
Хто, куди і для чого прямує?
Зірка пада ясна і дугу розкида
На широкому темному нєбі.

І летить вся земля, як підвода в полях—
До мети, або може й без неї,—
І далекі міста, і мій млин, і качки,
І щурі, і колеса, і люде.

М. Рильський.

ЯК ВЕСЕЛО МІЖ ВАС...

Як весело між вас, зелені повні хвилі,
Як пісні весело з-над вас самій летіть,
І поглядом німим з могили на могилу
Літаючи,—про час, про инший гомоніть...

А там далеко ген, де берег ваш синіє,
Як гарно марити, що серце й там замліє,
Заллється радістю, уп'ється, затремтить,
Що чорний сум землі вже тихне, вже німіє,
Що вже проснувся Пан, і в струни золотії
Вінок трояндовий—між сміхками летить...

М. Філянський.

Вишиває осінь по канві зеленій
        Золоті квітки,
Квітки оживають і з дерев спадають
        Жовті нагідки.

Яблука і груші падають на землю,
        Боки, спини б'ють.
Люде їх збірають, у мішки складають,
        Кури їх клюють

Жито і пшеницю вже почастували
        Ціпом по боках,
І для добрих шлунків винувате зерно
        Мелеться в млинах.

Бавляться дітками, бавляться квітками,
        Моляться батьки...
Вишиває осінь по канві зеленій
        Золоті квітки.

О. Олесь.

ВЕРЕСЕНЬ.

Прозорий день—глибокий погляд
У душу, в космос.
Осінній день!
І я—мов день глибокий
Над синіми озерами пісень.

Над синіми озерами пісень
І небо й кров...
Осінній місяць.
Розвіяного листя повен
Пожовклий гай, погаслий ліс.

Погаслий гай, пожовклий ліс
У передсмертних муках.
Осінній час.
Але у днях останніх
І спокій, і глибінь, і щастя.

Осінній день—глибокий погляд
У душу, в космос.
Премудрий день!
І я, я чую Бога
Над синіми озерами пісень.

М. Терещенко.

В осіннім шелесті, під галок лопотіння,
Змарнілим сном бреде журба вохких аллей,
І спогади тремтять, мов смажене насіння,
Лишаючи в устах жадань прозорий глей.

І холодом терпким просякли сподівання,
Мов той жовтавий лист розсипаний кругом,

І пелюсток зорі порив палкий, останній
Розвіяно тремтить під місяшним серпом...

І згадуються дні... під снігом тротуари...
Під вибухи гармат, бетонний улиць жах...
Й пожежі перший знак, де димарів сигари
До неба простягли розтулені уста.

Спадали постріли трояндними садками,
Над збитим ворогом тремтіли прапори...
І ніби жовтня крок котив громи над нами
З розчинених дверей зорі.

В. Сосюра.

ОСІНЬ.

Осінь така мила,
осінь
славна.
Осінь матусі їсти несе.

Борщик у горщику,
кашка у жменці,
скибка у пазусі,
грушки в фартушку.

Осінь така мила,
осінь
славна.
Прийде, поставить: мамо, спите?

Підведуться мати:
Це ти, моя доню?
Я ішла все лісом,
дуб мене за хустку,
він хотів догнати,
борщик однять.

Осінь така мила,
осінь
славна.
— Мамо, мамусю, чом не їсте?

Бистро подивились
очі матусі,
Зсунулось тіло...
Звісилась рука...

Осінь така мила,
осінь
славна.
— Мамо... мамусю... чом не їсте...

П. Тичина.

ОСІНЬ.

Сьогодні знов я осінь пригадав,
Яка вона спокійна і розважна,—
Червоний мед пила і цілий день гуляла,
Тепер скидає жовті сорочки
Од голови у-низ по тілу—
І голою у постіль білу ляже,
Немов коханка давня.
Переночує ніч, і заплодниться чрево.
А ранком як устане,
Квітками проросте і діточок народить,
Що бігати почнуть, галасувати
І радістю наповнять землю.

В. Поліщук.

ТАК СМУТНО ПРЕКРАСНІ...

Так смутно-прекрасні осінні дні,
Як з шелестом листя пожовкле спадає,
Нечутно той шелест за літом ридає,
Що вснуло в сосновій труні—
Так смутно прекрасні осінні дні...

Краса переходу—найвища краса.
Прекрасне те листя, що впало під ноги,—
Як трупом засохлим покриє дороги,
Ясніші стають небеса...
Краса переходу—найвища краса.

В Кобилянський.

ЗА ОБРІЄМ ЗІМА.

Посьолок на горі, а там—завод сизий,
На серці пелюстки так тепло-тепло: мак.
Вже одцвірінькав птах свої жагучі меси—
За обрієм зіма...

За обрієм зіма, а лебедині крила
Не видко на шляхах—жевріє листопад,
Але і промінь-цвіт не намантачить рала:
Захворів у степах!

Добраніч! У вирій ми, гуси, простяглися,
За вами й я туди (вовтузиться сумнів),—
І завжди так в житті: до сонця несемося,
Лишень затихнуть десь палкі його пісні.

Лосунем поплигав вітрець жовто-осінній,
Росте на думці дуб з голісіньким гіллям.

Гудок. Товариші ідуть, як франк-масони,
І на спочинок теж задумливі поля.

Мавчазно. Шарудить лишень змарніле листя,
Похилий пес побіг через сумний байрак...
В якій гармонії я дочекаюсь гостя?
За обрієм зіма...

М. Хвильовий.

Як осінні вітри дунуть
І на небо хмари сунуть,
По-під хмари сумно лине
Ключ відльотних журавлів.
Хто з них верне, хто загине...
Чути їх прощальний спів.
По-під хмари сумно лине
Ключ відльотних журавлів.

Сумно лине, сумно грає
І на крила забірає
Тепле літо, зелень яру,
Під вирейний небосклін.
Спів несеться по-під хмару,
В горах грає відгомін:
Забірає зелень яру
Під вирейний небосклін!

В полі хмара темна плаче,
В небі гайвороння кряче,
В хаті тесля теше трумно,—
Мому серцю чогось жаль.
Чогось сумно, тяжко сумно,
Очі шлються в темну даль:
На-що тесля теше трумно?—
Мому серцю чогось жаль...

В. Пачовський.

ВІТЕР.

З Верхарна.

На скошених осінніх нивах
Вітрами трубить Листопад;
На довгих нивах,
У жовтих гривах
Він б'ється крилами об стріхи хат,
Що привидом в степах стоять:
У жовтих гривах,
Лютує дикий Листопад.

У хуторських колодязях
Залізні цебра на гачках
Риплять;
Над цямрами, в колодязях
Залізні цебра на гачках
Риплять і сіють жах.

Осінній вітер вдовш ріки
Жене березові листки,
Лютує дикий Листопад;
Скажений вітер у лісах
Зриває гнізда на гіллях
Мете залізною мітлою,
Нагонить страх.
І мов суворою зімою
Лютує вітер,
Лютує дикий Листопад.

В конюшнях має
З розбитих вікон,
Лопоче клоччям
З паперу.
— Лютує дикий Листопад!—

В левадах, між долин,
Угору, блискавками,
Униз, блискучими стовпами,
Махає чорний млин;
Він косить чорними млинами,
Вітрами
Повітря косить Листопад.

Навколо згорблених церков,
Прищулившись до їх дзвіниць,
Оселі з серця цідять кров;
Дахи убогих кам'яниць
Схилились ниць.
Кепкує дикий Листопад;
Хрести забутих цвинтарів,
Мов руки мовчазних мерців,
Навік застигли над землею
Смутною, скорбною сім'єю.

Лютує дикий Листопад
Вітрами...
Чи зустрічались ви з вітрами
На роздоріжжі ста шляхів?
Чи зустрічались ви з вітрами,
Коли росте в їх душах гнів;
Чи чули ви, як опівночі
Він з неба місяць скинуть хоче,
А темні села, повні жаху,
Ревуть, голосять з переляку,
Мов череда під ураган,
Під час повстань?

На жовтих нивах
В дощах, у зливах
Вітрами трубить Листопад.

М. Терещенко.

ГРУДЕНЬ.

З Верхарна.

— Впустіте, люде; о відчиніте,
Я б'юсь об стріху, у вікно,
Впустіть, я вкутаний в рядно
Із листя мертвого, я—вітер!

„Ввіходьте, пане, ввіходьте, в нас
Горить огонь, сердечний промінь;
Ввіходьте, вітре, теплий комін
Зогріє пана завжди в нас“

Впустіте, люде, я—непогода
У сірих сукнях, я—удова,
В моєму серці, кричить сова,
А в чорних очах зливні води.

„Ввіходьте, вдово, ввіходьте, дощ,
Ввіходьте, слото, в наші сіни:
Сира долівка і мокрі стіни
Вбірають воду, люблять дощ.“

— Здійміте, люде, з дверей замки!
Впустіте, люде, я—сніг глибокий.
Мій білий плащ, мій плащ широкий
Покрив поля, ліси, річки.

„Ввіходьте, пані, ввіходьте, світла,
Із пелюстками блідих ліле́й,
І сійте їх у млі ночей
Тут біля печі, біля світла.

„Бо ми живем серед пустель,
В північних мовчазних країнах.
І любим вас; ми, люде скель,
Зросли у ваших скорбних тінях.“

М. Терещенко.

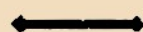
ГРУДЕНЬ.

Втомившись після бурь і ласки, і зітхання,
Ти в ризи чистії заснувши повилась,
І пишно так горить нове твоє убрання,
Немов ти під вінець весільний одяглась.

Куди-ж поділося безкрає море сліз,
Куди злилися ріки крови?
Твій саван все сховав, твій саван все заніс,
І вся ти, чистая, лежиш в своїй обнові...

Лежи-ж, одпочивай! Вінки твої з срібла,
І сипле їх тобі само що-ночі небо...
Чого-ж тобі бажать, чого тобі ще треба?
Лежи, одпочивай—недармо ти жила...

М. Філянський.

САМОТНА КЕЛІЯ.

В високій келії, самотно-таємничій,
Де тіні вічнії спинилися в кутках,
Сижу за книгою. Ніхто мене не кличе
І до людей давно уже згубив я шлях.

Рядами гордими, пророчисто-німими
Стоять кругом книжки, нетлінні як краса,
Як мисль, як ідеал. Хто розмовляє з ними,
Тому усе ясне: земля і небеса.

І чарівницькі скрізь чудні стоять прилади,
І віщого огню блакитнеє крило,
Мов одблиск сяєва взискуємого града
Освітлює моє натружене чоло.

Не Бог, не Сатана витає надо мною,
А инший, дивний Дух на все кладе печать
Прозорої краси і срібного спокою,
Яких земним устам не знать і не назвать.

І опіуму дим у мертвий час північі
По келії пливе, і в тьмі його встають
Лиця незнаного ясні недвижні очі,
І заворожують, і світять, і зовуть...

В високій келії, щасливо-одинокий,
Чернець без божества і жрець без молитов,
Знайшов я крижаний і незглубимий спокій,
Ще більший над земні страждання і любов!

М. Рильський.

З БОДЛЕРА.

П'яніть себе, чим хочете, п'яніть!
Чи правдою і добрими ділами,
Чи кривдою і тяжкими гріхами
Впивайтеся, як хочете ви жить.

Впивайтеся високими думками,
Вино кохання пийте кожну мить,
Щоб голову і серце звеселить,
Щоб не ридать крівавими сльозами.

Впивайтеся, бо тільки п'яні очі
На божий світ дивитися охочі;
Тверезому не можна втішно жить;

Тверезому не світять ясні мрії,
Не гріє сонце правди і надії!..
П'яніть себе, чим хочете п'яніть!

М. Славинський.

ТРИ ЛІТА.

І день—не день, і йде—не йде,
А літа стрілою
Пролітають, забірають
Все добре з собою,
Окрадають добрі думи,
О холодний камінь
Розбивають серце наше
І співають áмінь,—
Амінь всьому веселому
Од нині до віку,
І кидають на розпутті
Сліпого каліку.
Невеликиї три літа
Марно пролетіли...
А багато в моїй хаті
Лиха наробили:
Опустошили убоге
Моє серце тихе,
Погасили усе добре,
Запалили лихо,
Висушили чадом-димом
Тиї добрі сльози,
Що лилися з Катрусею
В московській дорозі,
Що молились з козаками
В турецькій неволі,
І Оксану, мою збрю,
Мою добру долю,
Що-день божий умивали,
Поки не підкрались
Злиї літа,—та все теє
Заразом украли.
Жаль і батька, жаль і матір,

І вірну дружину,
Молодую, веселую,
Класти в домовину;
Жаль великий, брати мої!
Тяжко годувати
Малих діток неумитих
В нетопленій хаті!
Тяжке лихо, та не таке,
Як тому дурному,
Що полюбить, побереться,
А вона другому
За три шаги продається
Та з його й сміється.
От де лихо! От де серце
Разом розірветься!

Оттаке-то злеє лихо
Й зо мною спіткалось:
Серце люди полюбило
І в людях кохалось,
І вони його вітали,
Гралися, хвалили...
А літа тихенько крались
І сльози сушили,
Сльози щирої любови...
І я прозрівати
Став потроху... доглядаюсь—
Бодай не казати!
Кругом мене, де не гляну,
Не люди, а змії...
І засохли мої сльози—
Сльози молодиї.
І тепер я розбитеє
Серце ядом гою—
І не плачу й не співаю

А вию совою.
Оттаке-то! Що хочете,
То те і робіте—
Чи голосно зневажайте,
Чи нишком хваліте
Мої думи,—однаково,
Не вернуться знову
Літа мої молодиї,
Веселеє слово
Не вернеться!... І я серцем
До вас не вернуся,
І не знаю, де дінуся,
Де я пригорнуся,
І з ким буду розмовляти,
Кого розважати,
І перед ким мої думи
Буду сповідати?
Думи мої! Літа мої,
Тяжкиї три літа!
До кого ви прихилитесь,
Мої злиї діти?
Не хилітесь ні до кого,
Ляжте дома спати,
А я піду четвертий год
Новий зустрічати.
Добридень-же, новий годе,
В торішній свитині!
Що ти несеш в Україну
В латаній торбині?
„Благоденствіє, указом
Новеньким повите?"
Іди-ж здоров, та не забудь
Злидням поклонитись!

Т. Шевченко.

А. О. КОЗАЧКОВСЬКОМУ

Давно те діялось! Ще в школі,
Таки в учителя-дяка,
Гарненько вкраду п'ятака
(Бо я було трохи не голе,—
Таке убоге), та й куплю
Паперу аркуш, і зроблю
Маленьку книжечку; хрестами
І визерунками з квітками
Кругом листочки обведу,
Та й списую „Сковороду“
Або „Три царіє со дари“;
Та сам собі у бур'яні,
Щоб не почув хто, не побачив,
Виспівую, було, та плачу...

І довелося знов мені
На старість з віршами ховатись,
Мережать книжечки, співати
І плакати у бур'яні,—
І тяжко плакать! І не знаю,
За-що мене Господь карає...
У школі мучилось, росло,
У школі й сивіть довелось,
У школі дурня поховають;
А все за того п'ятака,
Що вкрав маленьким у дяка,
Оттак Господь мене карає...
Ось слухай-же, мій голубе,
Мій орле-козаче,
Як конаю я в неволі,
Як я нужу світом!
Слухай, брате, та научай
Своїх малих діток,—
Научай їх, щоб не вчились

Змалку віршувати.
Коли-ж яке поквапиться,
То нищечком, брате,
Нехай собі у куточку
І віршує й плаче
Тихесенько, щоб Бог не чув,
Щоб і ти не бачив;
Щоб не довелося, брате,
І йому каратись,
Як я тепер, у неволі
Караюся, брате!...
Неначе злодій, по-за валами
В неділю крадуся я в поле,
Талами вийду по-над Уралом
На степ широкий, мов на волю,
І болящеє, побите
Серце стрепенеться,
Мов рибонька над водою,
Тихо усміхнеться,
І полине голубкою
По-над чужим полем,—
І я ніби оживаю
На полі, на волі...
І на гору високую
Вихожу, дивлюся,
І згадаю Україну—
І згадать боюся!..
І там степи, і тут степи,
Та тут не такиї:
Руді, руді, аж червоні;
А там голубиї,
Зелениї, мережані
Нивами, ланами,
Високими могилами,
Темними лугами...

А тут бур'ян, піски, тали,
І хоч-би на сміх де могила
О давнім-давні говорила...
Неначе люди не жили!

. . . .

Од спокон-віку і до-нині
Ховалась од людей пустиня,
А ми таки її знайшли;
Уже й твердині поробили,
Затого будуть і могили—
Всього наробимо колись!..

О моя доле! Моя країно!
Коли я вирвусь з цієї пустині?
Чи може (крий Боже!)
Тут і загину?
І почорніє червоне поле...

„Айда в казарми! Айда в неволю!"
Неначе крикне хто надо мною,—
І я прокинусь. По-за горою
Вертаюсь, крадуся по-над Уралом,
Неначе злодій той, по-за валами
Оттак я, друже мій, святкую
Оттут неділеньку святую!
А понеділок? Друже-брате!
Приходить ніч в смердячу хату,
Осядуть думи, розіб'ють
На стократ серце і надію,
І те, що вимовить не вмію...
І все на світі проженуть,
І спинять ніч: часи літами,
Віками глухо потечуть;
І я кровавими сльозами
Не раз постелю омочу,

Не малодушіє в неволі
В-ночі сльози точить,
А гріхи мої великі
Вилитися хочуть—
Не виллються, не покинуть
Душу катувати...
Страшно мені, друже-брате,
Смерті сподіватись!..

Перелічу і дні і літа:
Кого я?—де?—коли любив?
Кому яке добро зробив?
Нікого в світі, нікому в світі,
Неначе по лісу ходив.
А малась воля, малась сила!
Та силу позички зносили,
А воля в гостях упилась,
В степу, небога, заблудила
Та й упиваться зареклась.

Не поможе, милий Боже!
Як то кажуть люди:
„Буде каяття на світі,
Вороття не буде..."

Благаю Бога, щоб світало:
Мов волі, сонця, світу жду.
Цвіркун замовкне, „зорю" б'ють—
Благаю Бога, щоб смеркало!
Бо на позорище ведуть
Старого дурня муштрувати,
Щоб знав, як волю шанувати,
Щоб знав, що дурня всюди б'ють.

Так день—і тиждень так минає,
І може, друже мій, оттак
Минуть остатнії літа!...
Як перед Богом сповідаюсь:

За правду на́ світі караюсь
І не клену долі,
Тілько Господа благаю;
„Не дай, Боже, в чужім краю
Згинуть у неволі!..“
Минають літа молодиї;
Минула доля, а надія
В неволі знову—за своє,
Зо мною знову лихо діє
І серцю жалю завдає.
А може ще добро побачу?
А може лихо переплачу,
Води Дніпрової нап'юсь,
На тебе, друже, подивлюсь?
І, може, в тихій твоїй хаті
Я буду знову розмовляти
З тобою, друже мій?... Боюсь,
Боюся сам себе спитати:
Чи се коли сподіється?
Чи може вже з неба
Подивлюсь на Україну,
Подивлюсь на тебе?..
А иноді так буває.
Що й сльози не стане,—
І благав-би я о смерті...
Так та Україна,
І Дніпро крутоберегий,
І ти, друже-брате,
Не даєте мені Бога
О смерті благати!

Т. Шевченко.

МИНУЛИ ЛІТА МОЛОДІЇ...

Минули літа молодії...
Холодним вітром од надії
Уже повіяло. Зіма!
Сиди один в холодній хаті:
Нема з ким тихо розмовляти,
Ані порадитись,—нема,
Анікогісінько нема!
Сиди-ж один, поки надія
Одурить дурня, осміє,
Морозом очі окує,
А думи гордиї розвіє,
Як ту сніжину по степу...
Сиди-ж один собі в кутку,
Не жди весни,—святої долі!
Вона не зійде вже ніколи
Садочок твій позеленить,
Твою надію оновить,
І думу вольную на волю
Не прийде випустить... Сиди—
І нічогісінько не жди!...

Т. Шевченко.

ДУМКОЮ ОСТАННЬОЮ...

Думкою останньою в свій суботній час,
Дні мої весняниї, прилечу до вас.

Там десь за дібровами, де синіє даль,
Там—вінки лаврові, а над ними жаль.

В путь свою таємную, в даль свою німу
В обрії надземниї я його візьму.

Там і ночі зоряні, що в одну злились,
І шляхи незорані, де блукав колись.

Там і сни, що змолоду в серці я носив,
Там віссон і золото з моїх рідних нив.

Там і колос зірваний в час мовчання з гін
І вінок мій зібраний під вечірній дзвін.

Все, над чим молився я, — все я заберу,
З чим на світ родився я, — з тим я і умру.

М. Філянський.

ЕЛЕГІЯ.

Коли помрем і заростем квітками,
У споминах ще оживем не раз,
Аж поки поруч з нашими кістками
Заснуть усі, що пам'ятали нас.

І буде це вже наша смерть остання,
Наш порох вітер світом розжене;
Прийде весна, прийде пора кохання,
А нас ніхто й ніколи не спімне.

Аж вийде раз колись дівча самотне
В полудня ясне в тихий сонний ліс,
Нежданно серце защемить скорботне,
І ясний світ померкне їй од сліз.

Це нас вона побачить і почує,
Мов сон і казку із старих часів,
Закриє очі й тяжко засумує,
Заслухавшись у тихий сон лісів...

О. Маковей.

ЯК ГОЛОВА БОЛИТЬ...

Як голова болить!
                                        Пожовклі карти
Рукопису старого помаленьку
Перебігають стомленії очі,
А в голові грижа, немов павук,
Снує нитки, немов штукарь у тьмі
Пускає сині, білі, пурпурові
Ракети, огняним млинком вертиться,
То вказує в бенгальськім світлі дикі
Якісь появи, що з тих карт пожовклих
Зриваються, немов осіннє листя
Під подихом хуртóвини...
                                        „Прийшов
Святий Матвій у город людожерів.
А люде ті такі звичаї мали:
Не їли хліба, не пили води,
А тільки жерли тіло чоловіче
І кров пили. А хто чужий траплявся
У город їх, то тут його хапали
І, вивертівши очі, напували
Отруйним зіллям і в тюрму сажали
І клали їсти їм траву-отаву."

І вже щеза з перед очей рукопис,
І ту страшну історію читаю
У власнім серці: як я заблукався
У город—будь ім'я його прокляте!—
І поєно мене отруйним зіллям,
Як очі вибрано мені, щоб я
Не бачив, хто мене і пощо в'яже,
І як замісто хліба довго-довго
Я годувавсь ілюзій диким зіллям.

І ось я темний у тюрмі ридаю,
І не за тим ридаю, що пропало:
Не за свободою, яка ніколи
Свобідна не була: не за тим щастям,
Що лиш у снах являлось та дразнило,
Лиш те болить мене, що зведений
До стану травоїдної худоби
Я тямки чоловіцтва ще не стратив.

Та ось бряжчать ключі, скриплять завіси,
Стукочуть кроки,—се сторожа входить.
Хтось шарпнув шнур, що в'яже мої руки,
І роздивля табличку, що до них
Прив'язана. „Три дні ще і тоді
Час буде вивести його."
Пішли.
Мені не страшно. Що-ж три дні! Могли
І зараз брать.

А може... може там
Далеко десь, по той бік Чорноморря,
Маленька барка надува вітрила,
І в ній сидить спаситель твій, що чудом
Перепливе безодню і війде
В останню ніч у сю сумну темницю
І верне зір тобі і скаже: „Встань і вийди!"

Ге-ге, колись в легендах так бувало,
Та не тепер! Не надійся нічого!
Мовчи і жди!

І. Франко.

МІЙ ДУХ ЯК НІЧ...

З Байрона.

Мій дух, як ніч. О грай скоріш!
Я ще вчуваю арфи глас,
Нехай воркує жалібніш
І тішить слух в останній час.

Як ще надія в серці спить,
Її розбудить віщий спів.
Як є сльоза, вона збіжить,
Поки мій мозок не згорів.

Але суворо й смутно грай.
Додай жалю в свій перший звук.
Молю тебе, заплакать дай,
Бо розпадеться серце з мук.

Воно в собі терпить давно,
Вже в ньому вщерть тяжких образ.
Як не поможе спів, воно
Од мук тяжких порветься враз!

В. Самійленко.

Безмежнеє поле в сніжному завою,
Ох дай мені обширу й волі!
Я сам серед тебе, лиш кінь підо мною,
А в серці нестерпнії болі.

Неси-ж мене, коню, по чистому полю
Як вихор, що тутка гуляє,
А чень утечу я від лютого болю,
Що серце йому розриває!

І. Франко.

КВІТИ З СЛЬОЗАМИ.

Квіти з сльозами,
Сльози з квітками
Не розлучаються, сестро, ніколи
Скроплюють сльози.
Пишнії рози,
Свої роскішні величні престоли.

Благоухають,
Землю скрашають
Пишні престоли праведних сліз—рози.
Ім-же відрада,
Вища награда—
Чисті та щирі, та праведні сльози.

П. Куліш.

По-над полем іде,
Не покоси кладе,
Не покоси кладе—гори;
Стогне земля, стогне море,
Стогне та гуде.

Косаря у-ночі
Зустрічають сичі;
Тне косарь, не спочиває,
Ні на кого не вважає,
Хоч і не проси.

Не благай, не проси:
Не клепає коси;
Чи то пригород, чи гóрод,—
Як бритвою старий голить
Усе, що даси:

Мужика й шинкаря,
Сироту кобзаря;
Приспівує старий, косить,
Кладе горами покоси,
Не мине й царя.

І мене не мине,
На чужині зотне,
За решоткою задавить;
Хреста ніхто не поставить
І не спом'яне.

Т Шевченко.

Засну, як легіт в сірій скибі,
Розвіюсь, мов рідка імла,
Візьму з собою злидні й болі,
Оставлю вам самі діла.

І в хвилях скорби, в хвилях горя,
В тяжких для вас осінніх днях,
Вони заблиснуть, наче зорі,
І роз'яснять ваш темний шлях.

П. Карманський.

Тепер одно—заснуть в могилі,
Життя з собою положить,
Згасить свічки давно зотлілі
І в хаті вікна зачинить.

Нехай кладе свої печаті
Рука сувора і німа.
Хай стане тиша в моїй хаті,
Хай прийде ніч і буде тьма.

Я. Савченко.

СМЕРТЬ.

Горить по-над зорями місяць як жар,
Летять полонинами тіни від хмар,
Імлою вкриваеться заспаний яр.

У сяєві ночі на кручі стрімкій
Смерека лежить у могилі м'ягкій,
Повалена громом на вічний спокій.

Посе́стри шумлять і поникла трава...
На зломанім пні, мов сама нежива,
Куняє у думах надута сова.

О. Маковей.

Я не жалую, що кину світ оцей:
Бо не кину дорогих мені людей,—
Розіллюсь по всій природі:
В любій соняшній погоді
В срібних водах, у лісках,
У квітках.

Невидимо я полину по землі
Тихим вітром по запа̀шному зіллі;
Ароматом, повним чару,
Обійму тебе, мій царю,—
Горду голову твою
Опов'ю.

А. Кримський.

В МАЛЯРСЬКІЙ СТУДІЇ.

В малярській студії побачив я портрет,—
Інтимний спів душі кольорами пастелі.
З стіни він виглядав, мов ніжний сілует
Голівки пензля Сандро Botічелі.

Я погляд зупинив, і в відповідь мені
Розкрились очі ясно-сапфірóві,
Такі замислені і лагідно-чудові,
Що я їх затаїв в сердешній глибині.

Відтоді очі ті—зі мною, де не рушу...
Блакитним сяєвом вони мені зорять,
З собою вносячи в мою бентежну душу

Давно жаданий рай і тиху благодать.
Не знаю, хто вона, та невідома панна,
Але душа моя співає їй: осанна!

М. Вороний.

КИЇВ.

Ще скарб віків не весь прожито,
Ще видно кін колишніх дій,
І днів твоїх тавро не змито
В останках „каменю і мрій"

Хай на нових твоїх оселях
Краса—без рідної канви;
Хай перед генієм Растреллі
Юрба не хилить голови;

Хай степ, в буденний сум повитий,
Скував натомлені уста,
І шлях святинь твоїх, Славуто,
Тернами ввесь позароста,—

В час невідомий, в час нежданий
Ти знов розімкнеш свій язик...
Натхненним словом осіянний,
Колись не даром Первозванний
Зорю землі твоїй пророк!

М. Філянський

З ПОЕМИ „СКОВОРОДА“

А ген за полем, за горою
Лавра богобоязлива
перстом у небо указу́є,
навколо гордо позира.
Хрестом вона черкнутись хмари хоче.
Ну як черкнеться, то вже що?—
Воїстину фортеця чванства і покори,
дум темних властителька.
Дум!.. дум!.. односить вітер в поле, дзвіниці рота затуля,
а та гуде, містично виє,
часом в дрібушки дзвони пустить —
і знов: у!.. у!..
А висо́ко, аж під хрестом дзвіниці,
дзигари кожну четь-години
цитату з дзвонів кидають мов брязкотельця.
Бароко рідне
цитату ловить ту і зголодніло одбиває,
повторює у всіх кутках, по-за колонами і на карнизах,
а потім облуплюється й тихо пада.
І лишаї на стінах, в нішах сліпих і впоперек колон,—
мов обриси материків на мапі.
І так не хочеться святим, що вже наполовину стерлись,
зіходити з стіни.
Ловко держати фоліянт і вічно брови хмурить,
і од прочан немов парад приймать:
святителю, моли Бога за нас!

Легко стояти у сяйві на хмарах
і поглядати за Дніпро
і безконечно думать, мріять, уповать.
А тепер...
Бароко рідне облуплюється й тихо пада
і точать сльози бані церков печерних,
що сіли над мощами наче квочки!
Лавра богобоязлива
хрестом черкнутись хмари хоче.
Ну нехай...

П. Тичина.

Непереможні хмари-гори
Ломились, падали, росли,
І в прóсторі тонули зорі,
І птиці гинули в імлі.
   То вчора думка гасла в морі;
Її навіки завезли
Все вище, вище, вище д'горі
Реброкрилі кораблі.

М. Іогансен.

Він тікав і дививсь, і знову
Зупинявся між тихих трав.
Загубив золоту підкову
І на обрію десь упав.

І, мов душі давно померлих,
Підіймались тумани там,
Де вечірні тіні простерли
Перед небом убогий крам.

Хтось не зводив жовтого зору,
Сіяв вітер і кликав жах,

І на чорнім коні Ленору
Без упину мчав у степах.

А земля затулила вуха...
Господине стара, не спи,—
Крикне півень, вогонь роздмуха
І запалить твої снопи!

П. Филипович.

Лежать як велетні покійні,
Що згинули в тяжкій борні;
Лежать грізні, однак спокійні—
В якімсь містичнім темнім сні.

В долині плещуть морські хвилі
І б'ються о каміння стін,
Та відбиваються в знесиллі
Сріблистим руном ясних пін.

І вічно боруться контрасти,
Без впину йде завзятий бій:
У хвилях грають дикі страсти,
А в горах мертвий спить спокій...

П. Карманський.

Море, повне ясної блакиті,
Море міниться в тонах несмілих—
Білі хмари знов сяйвом повиті,
Обрій повний метеликів білих.

Скільки іскорок в стьожці блискучій,
Скільки в далечі моря скалóк!
Море міниться в сталі сліпучій,
Море тóмиться в тінях заток.

М. Семенко.

ЗНОВ КЛИЧЕШ ТИ МЕНЕ...

Знов кличеш ти мене, моя богине,
В непроходимі нетрі тих часів,
Де правда родиться і правда гине
І де луна ігровище бісів.

У світ краси й гидоти, в море сине,
В оркани злуд, у тайники лісів,
В вир пристрастей, в огонь, що вік не стине,
І в заколот небесних поясів.

Нехай і так! Підем, моя ти люба!
Скоштуємо ще раз утіх земних.
І зирнемо в той клин, де всьому згуба.

Ще раз пройдем по сховищах тісних,
Де жах і жаль, і мрії, й дійсність груба,
І втомимось і заснемо по них.

І. Франко.

МУЗА.

А ти, пречистая, святая,
Ти, сестро Феба молодая,
Мене ти в пелену взяла
І геть у поле однесла.
І на могилі серед поля,
Як тую волю на роздоллі,
Туманом сивим сповила,
І колихала, і співала,
І чари діяла... І я...
О, чарівниченько моя!
Мені ти всюди помагала,

Мене ти всюди доглядала,
В степу, безлюдному степу,
В далекій неволі
Ти сіяла, пишалася,
Як квіточка в полі.
Із казарми нечистої
Чистою, святою
Пташечкою вилетіла
І по-надо мною
Полинула, заспівала...
Ти, золотокрила,—
Мов живущою водою
Душу окропила!
І я живу, і надо мною
З своєю божою красою
Гориш ти, зоренько моя,
Моя порадонька святая,
Моя ти доле молодая.
Не покидай мене! Вночі
І вдень, і ввечері, і рано
Витай зо мною і учи,
Учи неложними устами
Сказати правду! Поможи
Молитву діяти до краю;
А як умру,—моя святая,
Моя ти мамо, - положи
Свого ти сина в домовину,
І хоч єдиную сльозину
В очах безсмертних покажи.

Т Шевченко.

НЕ ЗЛАТО, ЛИВАН...

Не злато, ливан і смирну
Приносять троє царів—
Весняну радість незмірну
Віщує соняшний спів.

Так завжди було,—і нині
Голубить дітей земля,
І знов віддає людині
Свої широкі поля.

Повітря, рослини, води—
Вітають усі блакить,
Усі приходять до згоди
Безмежно життя любить.

І навіть дано Орфею
Не слова летючий дим,—
Всевладну силу, щоб нею
І камінь зробить живим.

П. Филипович.

БЛАГОСЛОВЕННА ТИ...

Благословенна ти поміж жонами,
Одрадо душ і сонце благовісне,
Почата в захваті, окроплена сльозами,
О раю мій, моя ти муко, Пісне!

Царице, ти найнижчого з-між люду
Підносиш до вершин свойого трону,
І до глубин терпіння, сліз і бруду
Ведеш і тих, що двигають корону.

Твій подих всі серця людські рівняє,
Твій поцілуй всі душі благородить
І сльози на алмаз переміняє:

І дотик твій із терня рожі родить,
І по серцях мов чар солодкий ходить,
І будить, молодить і оп'яняє.

І. Франко.

ДО КОБЗИ.

Кобзо, моя непорочна утіхо!
Чом ти мовчиш, задзвони мені стиха,
Голосом правди святої дзвони,
Нашу тісноту гірку спом'яни.
Може, чиє ще не спідлене серце
Важко заб'ється, до серця озветься,
Як на бандурі струна до струни.

Хто не здоліє озватись ділами,
Хай обізветься німими сльозами;
Ти-ж своє слово дзвони-промовляй,
Душам братерським заснуть не давай.
Хай недовірки твої туманіють,
Хай вороги твої з жалю німіють,—
Ти рідну сем'ю до купи ззивай!

Гей! хто на сум благородний багатий,
Сходьтеся мовчки до рідної хати,
Та посідаймо по голих лавках,
Та посумуймо по мертвих братах...
Темно на дворі, зоря не зоріє,
Вітер холодний од півночі віє,
Квилять вовки по степах-облогах.

Кобзо! ти наша відрада єдина..
Поки із мертвих воскресне Вкраїна,
Поки діждеться живої весни,
Ти нам по хатах убогих дзвони.
Стиха дзвони, нехай мучене серце
Важко заб'ється, до серця озветься,
Як на бандурі струна до струни.

П. Куліш.

КОБЗАРЬ.

Мій кобзарь—не той вояка,
Що колись в старовину
Вкупі з келепом і списом
Брав бандуру на війну.

Мій кобзарь—не запорожець,
Що, одягнутий в шовки,
Грав, як стіни Трапезунта
Руйнували козаки.

Невидющий і убогий,
З бідним гралом за плечем,
Він чвалає полохливо
За малим поводирем.

Із двора у двір заходить,
На бандурі виграва
І під дзики струн то псальму,
То про Лазаря співа...

„А заграй мені, кобзарю,
Про Підкову та Сомка,
Про Хмеля та Дорошенка
Ще й про грізного Сірка!"

Ні, не знаю! Може грати
Попадевої біди,
Про Хому та про Ярему,
Та хіба Сковороди?

Як Чичіточка ходила
Гостювати до зятів?
Чи міщанки, чи дворянки,—
Цих—так я-б тобі зумів!

Грай, що хоч, бо й те ізгине,
Гей, ізгине як туман...
Грай, мій лірник невидющий,
Грай, останній з Могикан!

Я. Щоголів.

ЙОМУ

І зникли скинії й хитаються престоли.
І дивом храм старий під обрієм стоїть,
І в шатах срібних риз чорніють ореоли,
І серце в догмати закуталось і спить.

Пора!

Побожно з олтарів здійміть поблідлі шати,
І мертві образи життям землі сповніть—
Немає правих тут, немає винуватих—
Не можна безліч літ за сонним серцем жить.

І буде храм Йому, Тому, кого не знаєм,
Кому ще не було ні казок, ні пісень,
З мистецтва і наук престол Йому поставим,
А сонце сяйвами освітить Перший День!

М. Філянський.

БУЛО СЕ ТРИ ДНІ..

Гласъ вопіющаго
во пустыни.

Було се три дні перед моїм шлюбом.
У чистім полі я пшеницю жав.
Був південь. Я спочити сів під дубом,
В душі-ж мов світляний алмаз дрожав.

І враз почув я голос невимовний,
Той голос, що його лиш серце зна,
Для вуха тихий, але сили повний,
Що душу розворушує до дна.

„Ще поки ти почався в лоні мами,
Я знав тебе; заким явивсь ти в світ,
Я призначив тебе перед царями
И народами нести мій заповіт.“

І мовив я: „О, Пане, глянь на мене!
Простак убогий, молоде хлоп'я!
Хто стане слово слухати невчене?
Кого наверну, розворушу я?“

І мовив голос: „Від отсеї хвилі
Ти мій. Про все, чим досі був—забудь!
Усе покинь, вір тільки моїй силі,
Мої слова нехай тебе ведуть.

„А що сумнився ти в мойому слові,
Так знай: нікого не навернеш ти;
Мов стріли б'ються о щити стальові,
Так твій глагол о серць людських щити.

„На вітер будеш мій глагол метати,
Проповідати будеш ти глухим;

Де станеш ти, ніхто не схоче стати,
Що похвалиш, всім видасться лихим."

І мовив я: „О, Господи, я грішний!
Чи щоб спокутувать всіх вин вагу,
Ти на сей труд важкий і безуспішний
В сій хвилі кличеш свойого слугу?"

І мовив голос: „Не тобі те знати!
Не за провини я призвав тебе,
Не безуспішно будеш працювати,
А серце в тобі я скріплю слабе.

„Твоїми говоритиму устами
До всіх народів і до всіх віків,
Твоїми я тернистими стежками
Вестиму своїх вибраних борців.

„Тобою я навчу їх відрікаться
Життя і світа для високих дум,
Сучасних нужд, погорди не лякаться,
У світлу ціль зостріливши весь ум.

„Ось уст твоїх я пальцем доторкнуся
І вложу в них своїх глаголів жар.
І наострю твій слух, щоб як озвуся,
Ти чув мій голос, наче грім із хмар."

Я ниць упав. „О чую, Пане, чую!"
І серп я кинув, і пшеничний стіг,
І батьків дім, невісту молодую,
І відтоді не бачив більше їх.

І. Франко.

ПОЕТЕ, ТЯМ...

Поете, тям: на шляху життєвому
Тобі перлини-щастя не знайти,
Ні захисту від бурі, злив і грому.

Поете, тям: зазнати маєш ти
Всіх мук буття, всіх болів і унижень,
Заким дійдеш до світлої мети.

Поете, тям: лиш в сфері мрій, привиджень,
Ілюзій і оман твій рай цвіте,
А геній твій, то міць сугестій, зближень.

Пророцький дар у тебе лиш на те,
Щоб иншим край обіцяний вказав ти,
А сам не вхо́див у житло святе.

І серце чулеє на те лиш взяв ти,
Щоб кождому в день скорби пільгу ніс,
І в горю слово теплеє сказав ти.

Та з власним горем крийся в темний ліс!
Ніхто до тебе не простягне руку
І не отре твоїх кровавих сліз.

Та не міркуй, що ти родивсь на муку,
Бо й роскошів найвищих маєш часть,
У творчій силі щастя запоруку.

Усе, чого тобі сей світ не дасть,
Знайдеш в душі своїй ясніше, краще:
Найвищу правду і найбільшу власть.

Ото й минай все темне, непутяще,
Весь злудний блиск, тріумфи хвилеві,
Все підле, самолюбне і пропаще.

І бережи на своїй голові
Вінок незв'ялий чистоти і ласки
І простоти, мов квіти полеві.

У маскарад життя іди без маски,
На торжище цинізмів і наруг
Виходь з ліхтарнею з старої казки:

В ній щезне тіло, появиться дух,
Прозора стане явищ темна маса.
І будь ти людям не суддя, а друг

І зеркало й обнова. Guarda e passa.

І. Франко.

Якби ти знав, як много важить слово,
Одно сердечне, теплеє слівце!
Глибокі рани серця як чудово
Вигоює — якби ти знав отсе!
Ти певно-б поуз болю і розпуки,
Заціпивши уста, безмовно не минав,
Ти сіяв-би слова потіхи і принуки,
Мов теплий дощ на спраглі ниви й луки,—
Якби ти знав!

Якби ти знав, які глибокі чинить рани
Одно сердите, згірднеє слівце,
Як чисті душі кривить і поганить
І троїть на весь вік — якби ти знав отсе!
Ти-б злість свою неначе пса гризького
У найтемніший кут душі загнав,
Потіх не маючи та співчуття палкого,—
Ти-б хоч докором не ранив нікого,—
Якби ти знав!

Якби ти знав, як много горя криється
У масках радости, байдужости і тьми,
Як много лиць, за дня веселих, миється
До подушки горючими слізми!
Ти-б зір і слух свій наострив любов'ю
І в морі сліз незримих поринав,
Їх гіркість власною змивав-би кров'ю
І зрозумів весь жах в людському безголов'ю,
Якби ти знав!

Якби ти знав! Та се знання предавне;
Відчути треба, серцем зрозуміть.
Що темне для ума, для серця ясне й явне...
І иншим-би тобі вказався світ.
Ти-б серцем ріс. Між бурь життя й трівоги
Була-б несхитна, ясна путь твоя.
Як той, що в бурю йшов по гривах хвиль роз-
логих,
Так ти-б мовляв до всіх плачучих, скорбних, вбо-
гих:
„Не бійтеся! Се я!"

І. Франко.

Я гостей дорогих в свій чертог поведу,
В храм пісень моїх ніжних:
Для гостей дорогих я віночки сплету
Із квіток дивовижних.

Тих квіток я шукав, весь в огні і чаду,
На степах мого краю.
Первоцвіт їх зацвів в Гефсиманськім саду
За-для людського краю.

З них вінок я ношу на одкритім чолі
Без нудьги, без одчаю.
О приходьте-ж скоріш, дорогії мої,
Я і вас увінчаю.

Я на святі своїм піднесу вам крові
Переповнений келих,
Щоб заграли привітом усмішки криві
На обличчях веселих.

О приходьте-ж скоріш, дорогії мої,
На великеє свято,—
Буде досить всього: і тернів, і крові,
І ридань так багато.

Г Чупринка.

ЗЕРНО.

І даючи тобі талан до ліри,
Господь сказав: „гляди—його не згай!
Не в сторону добра, сподії й віри,—
Ти йдеш в гріхи давно погрузший край.

„Не кукіль я даю тобі нікчемний
І не пергу, занедбану давно:
Дарунок мій високий і таємний—
Просіяне і вимите зерно.

„Неси його хоч в поле, дроком крите,
Посій його хоч в дикі бур'яни,
І хай воно, водою не полите,
Вкриватиме нерушені лани,—

„Але така в йому велика сила,
Що дасть воно коріння і бростки,
Щоб в літній день вся нива зеленіла
Й сповнялися мукою колоски."

І гордий тим дарунком надзвичайним,
Котрий Господь тобі на долю дав,
Ти кожен час горів огнем потайним,
Як в дикий степ зерно своє кидав.

А круг тебе ішли народу чати,
Й сміялися, що сіяв ти не так,
Щоб сіяво годилося пожати,
І колос мав і зáлюбок і смак.

Ти слухав їх, та ні ваги, ні міри
Занедбаним тим річам не давав,—
І що народ без серця і без віри
На річ твою сказати-б краще мав?

Тепер важке життя твоє скінчалось,
І попіл твій земля собі бере;
Але в піснях душа твоя зосталась,
І голос їх ніколи не замре...

Як струмень той, що вирвався з-під скелі,
Вони уже не вернуться назад
І потечуть, смутні і невеселі,
До дна душі і юнаків і лад!

А ці колись твій неумовкний голос
Постережуть, щоб дітям передать,
І з году в год зерном багатий колос
Почне лани родючі покривать...

Я. Щоголів.

Битим шляхом та крутим
Їхали ми на узгір'я Ай-Петрі...
Вже поминули сади-виногради рясні, кучеряві,
Що покривають підніжжя гори, наче килим роскішний.
Ось уже й лаврів, поетами люблених,
Пишних магнолій не видко,
Ані струнких кипарисів, густо повитих плющем,
Ані платанів роскішних наметів.

Тільки стрічалися нам земляки наші: білі берези,
Явори й темні дуби, до негоди та борвію звиклі.
Але й вони вже зостались далеко за нами,
Тільки терни, будяки та полинь товаришили нам у дорозі.
Потім не стало і їх.
Крейда, пісок, червонясте та сіре каміння,
Наче довічна тюрма.
Сонце палке сипле стріли на білую крейду,
Вітер здійма порохи.
Душно... води ні краплини... це наче дорога в Нірвану,
Країну всесильної смерти... Аж ось на шпилі,
На гострому сірому камені блиснуло щось, наче пломінь.
Квітка велика, хороша свіжі пелюстки розкрила
І краплі роси самоцвітом блищали на дні.
Камінь пробила вона, той камінь, що все переміг,
Що задавив і могутні дуби
І терни непокірні.
Квітку ту вченії люде зовуть Saxifraga,
Нам, поетам, годиться назвати її „Ломикамінь"
І шанувать її більше од пишного лавру.

Л. Українка.

НЕ СЛАВТЕ КОБЗАРЯ...

Не славте Кобзаря словами золотими:
Повісьте ви над ним його тридцятострунну,
Нехай між липами пахущими, густими
Із вітерцем веде розмову тиходумну;
Нехай Еол її тихесенько гойдає,
Як із сестрою брат, про нього розмовляє,
Обнявшись шепче їй і душу розважає.

І, плачучи, вона про все йому розкаже.
Якого щастя з ним і горя в-двох дознали,
Як ополчалося на них єхидство враже,
Як мерли обойко і знову воскресали;
І буде він її тихесенько гойдати,
Як із сестрою брат про нього розмовляти,
Обнявшись плакати і тугу розганяти.

Не славте Кобзаря піснями голосними:
Дзвонить йому хвалу його тридцятострунна:
Колись він заблищить між душами ясними,
І зникне вся хула ворожа, нерозумна;
І буде дух його із віку в вік сіяти,
Серця зцілющою водою покропляти,
І рани гоїти, і сльози обтирати.

П. Куліш.

СУМНО...

Сумно, сумно, гей в жалобі
Дні ідуть за днями,
Та й лягають в темнім гробі
Вічними мерцями.

Звідусіль валяться тіни,
Чорні та холодні,
І снуються попри стіни,
Гей, змії голодні.

Світла! Темінь заливає
Душу, серце, очі...
Де не глянуть, всюди зяє
Чорна пропасть ночі.

Суне з сірого безкраю,
Як гроза лявіни,
І душа в глухім одчаю
Глухо б'єсь об стіни.

Сонця!.. світла!.. Серце мліє,
Каменіють очі,
Глухо, тихо бовваніє
Чорна повінь ночі.

П. Карманський.

Зразу-ж за селом —
всіх їх розстріляли,
всіх пороздягали,
з мертвих насміхали,
били їм чолом.

Випала-ж зіма! —
Що тепер всім воля,
врізали вам поля,
в головах тополя,
а голів нема.

Як зчорніла ніч —
за селом світило,
з співами ходило,
берегло, кадило
безневинну січ.

П. Тичина.

СМЕРЕКО...

Смереко, смереко,
Отось затужила,
Тось ся задивила,
У ту даль, мов з лелій,
У той край веселий
Далеко...

Смереко, смереко,
Смерекові шуми,
Чи шлеш свої думи,
Де твоя родина
Й де твоя дружина,
Смереко?

Смереко, смереко,
Не шуми так шумно,
Бо і мені сумно,
Й мені болить серце,
І мені, сестрице,
Не легко...

Смереко, смереко,
Зелена, висока,
І ти одинока,
І я одинока:
Обі ми од роду
Далеко...

М. Підгірянка.

Голе, голе моє поле!
Де-ж ви, ясні квітоньки?
Позгасали, поспадали,

Як на небі зіроньки.
І стебло пересхло,
Як билина полягло.

Діти, діти, мої квіти!
Як погляну я на вас,
Серце мліє, каменіє,
Що цвіли ви тільки раз!
Раз росли, раз цвіли
І без долі опали...

І дівчина, як калина,
Вас не рвала на косу,—
Вас зірвали, розірвали
Вітри буйні без часу,
І без літ на весь світ
Розпустили в'ялий цвіт!

Доле, доле моя, доле!
Верни-ж мої квітоньки!
Верни діти, мої квіти,
Верни-ж мої зіроньки!
Але ба—не сівба!
Не мине моя журба!

С. Руданський.

Ой чого ти почорніло,
Зеленее поле?
Почорніло я од крови
За вольную волю.
Круг містечка Берестечка,
На чотирі милі
Мене славні запорожці
Своїм трупом вкрили;

Та ще мене гайворони
Укрили з півночі—
Клюють очі козацькиї,
А трупу не хочуть...
Почорніло я, зелене,
Та за вашу волю:
Я знов буду зеленіти,
А ви вже ніколи
Не вернетеся на волю,—
Будете орати
Мене стиха, та орючи
Долю проклинати...

Т Шевченко.

Ой діброво, темний гаю!
Тебе одягає
Тричі на рік... Багатого
Собі батька маєш!
Раз укриє тебе рясно
Зеленим покровом,—
Аж сам собі дивується
На свою діброву.
Надивившись на доненьку
Любу, молодую,
Візьме її та й огорне
В ризу золотую,
І сповиє дорогою
Білою габою,—
Та й спать ляже, втомившися
Турбою такою.

Т Шевченко.

РОСИ, РОСИ, ДОЩИКУ...

Роси, роси, дощику, ярину,
Рости, рости, житечко, на лану,
На крилечках, вітрику, прилети,
Колосочки золотом обмети.

Як достигне житечко на лану,
Прийдуть люде жатоньки ярину,
Блискавками косоньки заблищать,
Золотими кобзами забряжчать.

Хай лише посунеться в поле цап,
Хай лише наважиться він на хап,
Руду йому бороду одсічем,
Облупимо півбока сікачем.

Роси, роси, дощику, ярину,
Рости, рости, житечко, на лану,
На крилечках, вітрику, полети,
Колосочки золотом обмети.

О. Олесь.

БРАТ ТА СЕСТРА.

Не зозуля в лісі закувала,
Не пташина в полі затужила,—
То сестричка лист писала,
На чужину засилала
Та й до брата слізно промовляла:

„Брате мій, брате-соколоньку!
Ти покинув сестру сиротоньку,
А я ходю-ходю, похожаю,
Як зозуля у темному гаю.
Ой вернися, брате, з далекого краю!“

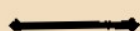
Сестро моя, сестро моя руто,
Як можу я до тебе прибути,
Через ріки бистресенькі,
Через луги рівнесенькі,
Через гори високі-височесенькі!

„Гаєм—маєм, лебедем—Дунаєм,
А полями—швидким горностаєм,
А на моє подвіронько
Впади швидким соколоньком,
А голубом на моє серденько“

Ой летів я сім день та й годину,
Прилетів я до сестри в гостину.
Прилетів я та й питаю,
А сестрички не видаю,
Ой, мабуть, я сестри не маю.

— Сестро моя, лелієнько біла,
Скажи мені, де-ж ти ся поділа?
„В гаю, брате мій, в гаю,
Там в неволі пробуваю,
Все про тебе розмовоньку маю.“

О. Федькович.

САТИРА І ГРОТЕСК

ДУХОМ ВСЕ МОЛОДІ...

Духом все молоді, тілом дряхлі діди—
Ми верстаєм дорогу сліпцями;
Идем вперед навманя і вступаєм в сліди
Тих, що нáрід вели манівцями.

Свій поклавши смітник і підгнилий поріг
У основу майбутньої Січі,
Боїмося шукать нóвих кращих доріг,
Щоб не глянути правді у вічі.

Держучися пелен романтизму дідів,
Вічно рвемся кудись полетіти:
Вічно хворі від мрій, вічно п'яні від снів –
Покалічені Ікара діти.

Солоденькі грушки нам ростуть на вербі,
Цілий світ лиш піклується нами...
Тож до всіх ласимóсь—хоч-би навіть в борьбі--
І цілуємся навіть з вовками.

І хоч часто від ран на Голготі падéм,
Ми все вірим, що ми непобідні.
І несем на чолі наш рабський діадем—
Такі бідні—до зависти бідні!

П. Карманський.

НА ПЕЧІ.

Хоч пролежав я цілий свій вік на печі,
Але завше я був патріотом,—
За Вкраїну мою чи то вдень, чи вночі,
Моє серце сповнялось клопотом.

Бо та піч—не чужа, українська то піч,
І думки надиха мені рідні;
То мій Луг дорогий, Запорожська то Січ,
Тільки в форми прибралась вигідні.

Наші предки колись за-для краю свого
Труд важкий підіймали на плечі;
Я-ж умію тепер боронити його
І служити, не злазючи з печі.

Еволюція значна зайшла від часів,
Як батьки боронились війною,—
Замісь куль і шабель у нових діячів
Стало слово гаряче за зброю.

Може зброя така оборонить наш край,
Але й з нею прекепська робота:
Ще підслухає слово якесь поліцай,
І в холодну завдасть патріота.

Та мене почуття обов'язків своїх
Потягає служити народу;
Щоб на душу не впав мені зрадництва гріх,
Я знайшов собі добру методу.

Так нехай-же працюють словами й пером
Ті, що мають дві шкури в запасі...
І, розваживши так, я віддався цілком
Праці тій, що єдина на часі.

На таємних думках та на мріях палких
Я роботу народню обмежу;
Та за те-ж для добра земляків дорогих
Я без мрій і хвилини не влежу.

І у мріях скликаю численні полки
З тих, що стати за край свій охочі,
Слово-ж маю на те, щоб ховати думки,
Як що зраджують їх мої очі.

До письменства я кличу,—звичайно, в думках,
Щоб світило над нашою ніччю.
Хоч на жаль, мати книжку народню в руках
Я признав небезпечною річчю.

О, країно моя! я зв'язав свій язик,
Щоб кохати безпечно ідею;
Але в грудях не можу я здержати крик
У годину твого ювилею.

„Ще стоїть Україна! Не вмерла вона
І вмірати не має охоти.
Кожна піч українська—фортеця міцна,
Там на чатах лежать патріоти."

Слава-ж нам! Бо коли-б дух народу погас,
Не стерпівши свого лихоліття,
То по йому хоч зо два примірники з нас
Дочекають нового століття.

Слава нам! Хоч-би вмерла Вкраїна колись,
Її слід буде легко шукати;
А щоб краще на вік ті сліди збереглись,
Буде зроблено з нас препарати.

В. Самійленко.

ШЕВЧЕНКОВЕ СВЯТО.

Жірандолі горять, театр втонув у квітах
І Тараса чогось на сцену принесли.
Хвилює лан облич в поклонах і привітах,
Біліють декольте, фраків хоч не числи.

Іде Шопен і Гріг і наша проста шумка—
Увесь репертуар приніс сюди салон.
Часами мимохіть озветься тиха думка
І рветься до душі, як в'язень до вікон.

Гремить могутній хор, орхестра шумно грає,
Вколисує до мрій українських синів.
І дивиться Тарас і нишком позіхає:
„І відки я прийшов між тих чужих панів?"

Та й справді, хай-би ти прийшов сюди, поете,
Таким, як волі ти проломлював кордон,—
То наші молоді збляховані естети
Вдягли-б на тебе фрак, а ні:— „monsieur, pardon!"

Вражав-би їх чуття мужицький стрій на тобі
І горільчаний дух і витертий кожух.
Вони-б сказали: „Иди і покладися в гробі,
І хай зійде на нас твій чистий, ясний дух"...

П. Карманський.

ДО ПОЕТА.

(Посвята всім голодним поетам).

Поете, не хвались, чи маєш хліб, чи ні!
Якеє нам до того діло?
Ввесь обов'язок твій—складати нам пісні,
Але не дбать про власне тіло.

Не будем ми питать, чи їв ти, чи не їв,—
Чи ліпше нам, чи гірш від того?

А може загуде ще краще віщий спів
З харчів Антонія святого!

Коли сатирик ти, то голод добрий тим,
Що дасть сатирі більше злости;
Як лірик ти, то знай, що з черевом легким
Літати легше в високости.

Голодний день-у-день, або хоч через день,
Зміцниш ти в утлім тілі духа,
І гостро так утнеш, що від твоїх пісень
Ми всі позатуляєм вуха,

І скажем: „Песимізм в зображенню життя
В йому занадто розвинувся,
А справжній був поет, та шкода, що пуття
Не буде з його, бо схитнувся.“

пожалкуємо, бо добрий ми народ,
Бо добрість—наша певна хиба;
Не раз наслухавшись сумних яких пригод,
Ми раді навіть дати хліба.

А ти не дбай про хліб,—то був-би з тебе глум,—
Тобі-бо їсти не подоба:
Ти джерело пісень, творець високих дум,
А не звичайная особа.

Втішайся-ж нектарем, амброзію глитай,
Співай, та тільки щоб не сумно,
Бо в вік наш поступу журитись через край
І непрактично й нерозумно.

А як, знесилившись, ти ляжеш у труні,
Тоді то нам тяжкі клопоти!
Складати некролог, хвалить твої пісні
Й твої нескінчені роботи.

Ми будем битися за те, хто ближчий був
До тебе з нас, як жив ти в світі;
Ми будем плакати, що рано полинув
Ти геть від нас у пишнім цвіті.

І слово кожнеє, яке єси прорік,
Смутить нам буде серце бідне;
І так тужитимем, аж поки нам за рік
Про тебе пам'ять не обридне.

В Самійленко.

ЛИСТИ ДО ПОЕТА.

I.

Елади карта, Коцюбинський,
на етажерці лебідь:
оце і вся моя кімната,--
заходьте коли-небудь!

Я привітаю наче друга.
Ах я давно Вас ждала,
ще як над книжкою поезій
сміялася, ридала.

Мені все сниться: сонце, співи,
і Ви, і день весняний.—
І от я з Вами вже знайома,
поете мій коханий.

Прийдіть сьогодня: в мене вдома
лиш я сама та квіти.
Я цілий вечір буду ждати,
боятись і радіти ..

II.

Ви десь, мабуть, не з наших сел,
або-ж... о ні, не смію.
Читала Вас я—і не все,
не все я розумію.

Чи я у полі, чи в лісу—
усе мені здається:
у Вас у книжці не живе,
а тут живе, сміється...

Про Вас недавно хтось писав:
„Поезії окраса“
А все-ж таки у Вас не так,
не так, як у Тараса.

Про все в Вас єсть: і за народ,
і за недолю краю.
А як до серця те узять—
даруйте, я не знаю.

III.

Я комуністка, хожу в „чужому“,
обрізала косу.—
І Вам не соромно співати
в цей час про сонце, про красу?

Пишу до Вас, бо так схотіла.
Скажіть мені:
кому потрібні рахитичні
оті сонети та пісні?

Народу, скажете? голодним?—
Нещасна, жалка-ж та рука,
що тріолєтами годує
робітника.

Поки прощайте, не здивуйте—
це-ж не любовний лист.
А втім скажу: Ви—сила,
і з Вас ще буде комуніст.

П. Тичина.

ОСЕЛ І СТАТУЯ ВЕНЕРИ.

Парк жемчужиться в промінню,
Дише медом квітів зел;
По-між пальмами, в затінню,
Ходить, нудиться осел.

Чує щебет соловія,
Бачить: сонце так сія...
Ходить, блудить як повія,
І з нудьги реве: Ія!

Глянув—статуя Венери,
Вся вже мохом поросла
І цікавости химера
Зайнялася у осла.

Підступає, вітрить, лиже...
Й розпалилась в ньому злість:
Геть, нікчемний дивовиже!
Сього чей ніхто не їсть...

П. Карманський.

ЦАРЬ ГОРОХ.

З Беранже.

Колись був славний царь Горох
В історії незнаний,
Без слави добре спав за трьох,
Немов простий підданий.

Замісць корони тільки й мав
Ту шапочку, що надівав,
Як спав.
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий царь Горох!
Ох, ох!

В хатинці жив він, добре їв
Разів із п'ять на днину,
Що-дня державу об'їздив,
Для того й мав шкапину.
Не мав озброєних вояк,
Але держав він двох собак,
Он, як!
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий царь Горох!
Ох, ох!

Охоту мав він до пиття
І пив зовсім не воду,
Зате-ж усе своє життя
За благо пив народу.
З вина він брав собі дохід,
Від бочки глек, і пив як слід
В обід.
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий царь Горох!
Ох, ох!

Ніхто не вмів-би так як він
Подобатись дівчатам,
Мабуть його не без причин
Піддані звали татом.
На рік разів чотирі-п'ять
За городом учив він рать
Стрілять.

Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий царь Горох!
Ох, ох!

Він не бажав нових країн
І був сусіда тихий;
З законів тільки й мав один,
Щоб кожний жив для втіхи.
Народ при ньому сліз не знав
І вперше, як його ховав,
Ридав:
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий царь Горох!
Ох, ох!

Портрет його, як знаєм ми,
Ще приховавсь до нині,
Тепер він вивіска корчми
Найкращої в країні.
Народ туди вчащає пить
І тільки той портрет уздрить,
Кричить:
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий царь Горох!
Ох, ох!

В. Самійленко.

ВЕРСТВА.

Їде мужик на волах;
Сонце припікає;
Мужик ноги протягнув
Лежить та й дрімає,
А воли собі пішли,
Зовсім на́-бік збились,

Далі раптом за верству
        Ярмом зачепились.
І прокинувся мужик,
        І плюнув до лиха,
І поглянув на верству
        Та й промовив стиха:
„Тьфу! погані москалі:
        Чи місця не мали,—
Що на самім на шляху
        Палі повбивали!"

С. Руданський.

ДОБРИДЕНЬ.

Добридень, Василечко,
        Добридень!
А де-ж це ти гаявся
        Ввесь тиждень?

Чи не скажеш: Сіно ми
        Косили?
Чи не греблю правити
        Ходили?...

Гомоніли ввечері
        Дівчата,
Що є вдова в городі
        Багата;

Що там якийсь парубок
        Виляє,
Перелази з півночі
        Ламає.

Чи він тобі иноді
        Не стрівся?

Чого-ж це ти, серденько,
Смутився?

Гляди мені, голубе:
Побачу, —
Ой я-ж тобі, знаю, як
Оддячу!

Та й тупнула ніжкою
Дівчина, —
Згорів козак, мов тая
Калина.

Я. Щоголів.

БАЙКИ І ПРИТЧІ

ЯЧМІНЬ.

Син.

Скажи мені, будь ласкав, тату,
Чого ячмінь наш так поріс,
Що колосків прямих я бачу тут багато,
А де-які зовсім схилилися униз,
Мов ми, неграмотні, перед великим паном,
Мов перед судовим на стійці козаки?

Батько.

Оті прямії колоски
Зовсім пустісінькі, ростуть на ниві даром;
Котрі-ж поклякнули, то божа благодать:
Їх зе́рно гне, вони нас мусять годувать.

Син.

Того-ж то голову до неба зволить драть
Наш писарь волосний Онисько Харчовитий!
Аж він, бачу...

Батько.

Мовчи! почують —будеш битий.

Є. Гребінка.

ГОСПОДАРЬ І ВІЛ.

Із Ляшамбоді.

Один господарь був свободі друг великий
І зняти він хотів ярмо з вола навіки.
Але на той замір так віл йому сказав:
„Відколи я живу, я те ярмо тягав,
І батько мій носив і всі діди носили;
Спасибі богові, наш рід не збувся сили.
За ласку дякую; не був-би я волом,
Якби я не схотів зістатись під ярмом."

І люде є такі—дурні та ще й уперті:
Родилися в ярмі, в ярмі хотять і вмерти.

В. Самійленко.

ВЕДМЕЖИЙ СУД.

Лисичка подала у суд таку бумагу,
Що бачила вона, як попілястий віл
На панській винниці пив, як мошенник, брагу,
Їв сіно, і овес, і сіль.
Суддею був ведмідь, вовки були підсудки,
Давай вони його по свойому судить
Трохи не цілі сутки.
„Як можна гріх такий зробить!
Воно було-б зовсім не диво,
Коли-б він їв собі м'ясиво"—
Ведмідь сердито став ревіть.
„А то він сіно їв!"— вовки завили...
Віл щось почав був говорить,
Та судді річ його спочатку перебили,
Бо він ситенький був, і так опреділили
І приказали записать:

„Понеже віл признався, попілястий,
Що він їв сіно, сіль, овес і всякі сласті,—
Так за такі гріхи його четвертувать
І м'ясо розідрать суддям на рівні часті,
Лисичці-ж ратиці віддать".

Є. Гребінка.

ВОВК І ОГОНЬ.

У лісі хтось розклав огонь.
Було то в-осени вже пізно;
Великий холод був, вітри шуміли різно,
І била ожеледь, і сніг ішов либонь;
Так, мабуть, чоловік біля багаття грівся,
Та ідучи й покинув так його.
Аж ось, не знаю я того,
Як сірий вовк тут опинився.
Обмерз, забовтався; мабуть, три дні не їв;
Дріжить, як мокрий хорт, зубами знай цокоче.
Звірюка до огню підскочив,
Підскочив, озирнувсь, мов тороплений сів,
Бо вперше зроду він огонь уздрів.
Сидить і сам собі радіє,
Що смух його огонь, як сонце влітку, гріє.
І став він обтавать, а пара з шерсти йде.
Із льоду бурульки, що знай кругом бряжчали,
Уже зовсім пообпадали.
Він до огню то рило підведе,
То лапу коло жару сушить,
То біля полум'я кудлатий хвіст обтрусить.
Уже огонь не став його лякать.
Звірюка думає: „Чого його боятися?
Зо мною він як панібрат."
Ось нічка утекла, мов стало розсвітать,
Мов почало на світ благословляться.

„Пора—вовк думає—у лози утікать!“
Ну щоб собі іти? ні, треба попрощаться:
Скажений захотів огонь поцілувать,
І тільки що простяг своє в багаття рило,
Як полум'я його до-щенту обсмалило.

Мій батько так казав: „З панами добре жить,
Водиться з ними хай тобі Господь поможе,
Із ними можна їсти й пить,
А цілувать їх—крий нас Боже!“

Є. Гребінка.

СОЛОМ'ЯНИЙ ДІД.

Щоб горобців шкодливих настрашити,
Вигадливий хазяїн взяв,
Солом'яного діда приладнав
Та ще й з лозиною, неначе хоче бити:
Горобчики сміються у кутку,—
Вони, пройдисвіти, дознались,
Що то химера, не злякались
І шкоду роблять у садку.
„Чи вам обридло в світі жити?“
Озвавсь пацюк: „он дід стоїть,
Лозиною вас хоче бить, –
Тікайте швидче, дуросвіти!“
А горобці кричать: „найшов дурних!
Ми бачили ще не таких:
У панському саду стояли генерали –
Та й тим на голову сідали,
А це солом'яник... Не боїмось,
Під носом пурхаєм і сміємось.“

Л. Глібов

МАЛЬОВАНИЙ СТОВБ.

Обридла дневі суєта людськая,
Спустився він спочити в темноті.
І нічка тихая, мов чарівниця тая,
Прибралася у зорі золоті.
Широкий шлях замовк; ні пішки, ні на возі
Ніхто його не турбував;
Заснули верби на облозі,
І вітер задрімав.
Що-ж то таке між вербами біліє?
То стовб мальований стоїть,
Стоїть і журиться, і серце кам'яніє,
І сумно він у степ глядить.
Чи світ не той, чи доля відцуралась?
Все глухо там, нічого не чутно.
Десь над болотцем чайка обізвалась,
Як обзивалася колись давно...
Згадалася йому щасливая година,
Як був він деревом, шумів і зеленів,
Як усміхалася червоная калина,
І степ широкий серце веселив...
І причувається—десь пісня за горою
Лунає: „Ой, гук, мамо, гук!"...
І сльози капають холодною росою...
Кругом його гуде безсонний жук.

На цей раз вибачайте, люде!
Це баєчка не вам;
Нехай вона на спомин буде
Мальованим стовбам.

Л. Глібов.

ОХРІМОВА СВИТА.

Була в Охріма сіра свита,
Так хброше пошита:
Із-заду вусики з червоного сукна,
На комірі мережечка така, що на,—
Хоч голові носити!
Дурний Охрім не вмів її глядіти,
Таскав, коли й не слід таскать.
Раз став він свиту надягать,—
Аж дивиться—рукава вже продрались.
От мій Охрім, щоб люде не сміялись,
Налагодивсь латать.
А де-ж сукбнця взять?
Охрімові не вдивовижу!
„Ми знайдемо!"—він каже сам собі,—
„Рукава трохи обчекрижу
Та й поможу журбі."
Зробив
І свиту знов надів.
І хороше́ йому здається,
Хоч руки й голі до локіт
Та он біда: куди він не поткнеться—
Усяк од реготу береться за живіт
Розсердився Охрім, що з його так глузують...
„Тривайте-ж,—каже,—коли так,
Зроблю-ж я ось-де як...
Нехай, дурні, собі пустують:
У них, видно, жуки у голові...
А ми втнемо́ рукавця і нові,
Хіба мудрація велика!"
Охрім догадливий був парубіка!
Прехорошенько взяв,
Підрізав поли він чимало,—
Як-раз, щоб на рукава стало,—

Покраяв та й попришивав—
І знов рукава, як рукава;
І ходить мій Охрім, неначе та проява,
Та й думає: „ось я-то молодець,
Удався хоч куди хлопчина!“
Дурний, дурний: а на йому свитина,
Неначе той німецький каптанець!

Оттак і з тим буває,
Хто чорт-зна де добро своє діває,—
А там як кинеться – вертить і так, і сяк,
Неначе горобець у клітці...
Дивись, згодя—гуляє неборак
В Охрімовій куценькій свитці.

Л. Глібов.

ПЕНЯ.

Частенько між людьми буває—
Один свою біду на другого звертає.
А иноді ще так крутне:
Не можна на людей, так він на біса спхне.
Щоб не наскочити на лайку,
Я розкажу вам байку.

Жив-поживав козак заможний—Клим.
Вподобавсь він щасливій Долі:
Де не повернеться, вона усюди з ним –
І дома, і у полі.
Шановний, добрий чоловік;
Зате йому ввесь вік,
Сказать до прикладу, кувало і плескало.
І коники були, і пари три коров,

І плуг волів, і овечат чимало,
За огородом млин молов.
Довгенько щось, ще змалечку, у його
Оверко, наймит, жив;
Моторний парубок, дотепний хоч до чого,
Усе він знав, усе гаразд робив.
Ніякий чоловік з гріхом не разминеться.—
І в селах так, і в городах;
Хоч ходить кінь на чотирьох ногах,
Та й той не раз спіткнеться!
Тяглась пилипівка, усе було як слід:
Прийшла Оверкові годинонька лихая:
Нісчимний борщ йому обрид,
Капуста і рулі та ще кулага тая;
Скоромного сердега забажав:
Десь він од паничів чував,
Що скором здоровіше
Та ще к тому й смачніше.
„Нехай-же, думає, яєць я напечу,
Як буду у млині сидіти,
Наїмся до схочу—
Не буде так кортіти.“
Дождавсь черги, пішов у млин
Та зараз-же і заходився
Зробить почин.
Із дроту державльце скрутить він умудрився.
Туди яєчко примостив,
Недогарок в куточку засвітив
І над вогнем давай яйце вертіти,—
Розумного не треба вчити!..
Млин меле, стукотить,
Оверко думає: „не треба і вечері“...
Аж тут хазяїн тиць у двері,
Роззявив рот, стоїть.

„А що се ти, Оверочку, готуєш?
Пилипівки укоротив?
Біду чи що на себе чуєш?“
Оверко й руки опустив.
„Я.. далебі... і сам не знаю...
Зовсім отуманів...
Як воно скоїлось — і не вгадаю.
Це біс проклятий спокусив.“
„Та брешеш ти! я тільки вперше бачу“,
Десь угорі озвалось чортеня:
„Перемудрив чортячу вдачу,
А на мене́ уся пеня.“

Л. Глібов.

ХМАРА.

По-над горілою від спеки стороною
Велика хмара пропливла;
Не пожививши ту й краплиною одною,
Усе своє добро над морем розлила.
Та ще й хвалитися взяла перед горою,
Що в неї щедрість чимала!
„Гай-гай!“ на те хвасткій гора:—
„Якого ти кому добра
Своєю щедрістю дала?
Ти більше ще усім вчинила болю.
Коли-б ти нивонькам дала свої скарби,—
Околицю-б спасла від голоду й журби,
А в морі є води і без тебе доволі!“

М. Старицький.

ХМАРА.

Над селами, над нивами,
Лугами та долинами
Велика хмара йшла.
Ні жита, ні пшениченьки,
Ніякої травиченьки
Дощем не полила.
Від степу від широкого
До моря до глибокого
За вітром потяглась.
Над морем гуркотаючи,
Весь день не оддихаючи,
Дощем вона лилась.
Діждала нічки темної—
І до гори зеленої
Присунулась спочить.
„Бач,—каже,—горо милая,
Дощу не пожаліла я;
Нехай тепер шумить!"
— Шкода,—гора озвалася:—
Цього не сподівалася
Од тебе, сестро, я!
Над селами, над нивами,
Над тихими долинами—
Там славонька твоя!
На кожную стеблиночку
Пошлеш одну росиночку
І віку додаси;
А морю широченному,
Глибокому, силенному,
Води не надаси!

Л. Глібов.

СТАРЕЦЬ.

Ішов старець по долині
З ламанцями у торбині;
Кругом поле зеленіло,
Хлібороба веселило.
„А у тебе, старче сивий,
Нема поля, нема ниви“,—
Вітер тихо промовляє,
Жалю серцю добавляє.
Скрізь безлюдно на дорозі:
Шумлять верби по облозі;
Вітер віє-виграває,
Старець слізоньки ковтає.
Аж назустріч із-за жита
Вийшла Доля грошовита,
Любо-мило засміялась
І до його обізвалась:
„Не плач, старче, не журися,
Глянь на мене, звеселися;
Буде поле, буде хата,
Будуть коники-орлята
І усякая худоба,
І роскоші, і шаноба.
Золотії бачиш гроші?
Із старого міхоноші
Вони зроблять пана, дуку,
Проженуть від тебе муку.
Тобі добре в світі буде,
Біля тебе будуть люде
На кишеню поглядати,
Медом речі поливати;
Пережив лиху годину—
Наставляй мерщій торбину.“
Кинувсь він... одна хвилина –

Настобурчилась торбина;
Гроші сиплються, аж сяють,
Старцю серце звеселяють.
„Буде!“—Доля обізвалась:—
„Щоб торбина не прорвалась,
Бо тоді вже, як порветься,
Все пропало, все минеться.“
„Ні, не бійся, Доле мила!
Каже старець: „торба ціла;
Помаленьку, потихеньку,
Ще, голубонько, хоч жменьку“
Доля тихо засміялась...
Торба трісь—і розірвалась...
Старець з-ляку торбу в полу.
Потім кинувся до-долу,
Лап та лап—скрізь моріжочок,
А хоч-би тобі шажочок...
Доле-ж моя, нене-доле!“
Він голосить на все поле:
„Гроші мої, грошенята,
Де ви ділись, лебедята?
Ой, головка моя бідна,
І голодна, і безрідна,
Тепер ляже в домовину
На порожнюю торбину!“...
І поплівсь він по дорозі...
Шумлять верби на облозі,
Вітер віє-виграває,
Старець слізоньки ковтає.

Л. Глібов.

ГОРШКИ.

Був собі горщик золотий,
Хороший дорогий.
Прийшла біда і горщик той розбила
Жаліли всі, вона не пожаліла...
І опинився горщик золотий
Між череп'яними горшками,
Щербатий і кривий,
З розбитими боками.
Всі насміхаються над ним:
„А ну-лиш принеси водиці!“
А кухлик і собі: „шкода вже їм, кривим
Ходити до криниці!
Був колись горщик, та розмок,
Тепер нікчемний черепок“...
Не змовчав горщик, обізвався:
„Я—черепок, та золотий,
А ти вже хто́ такий?
Хороший тим, що в бо́ки взявся!“
Поважний розум це почув,
Прийшов, дізнався, що́ й до чо́го—
І бідолаху золотого
В шовкову хустку обгорнув,
А щоб не чванилась кумпанія погана,
Усіх покидав за вікно.

Розбите золото—скрізь золото воно,
А череп'яна чвань—до-віку череп'яна.

Л. Глібов.

ПРИТЧА ПРО ЖИТТЯ.

Було се в Індії.
Степом безлюдним
Ишов чоловік. І враз напав на нього
Голодний лев. Побачивши звірюку
Ще здалека, почувши рик її,
Почав тікати чоловік що-духу.
Тікаючи наскочив він на-раз
На глибоченну балку. Не було
Часу вертати, не було де скриться,
А звір вже близько. Бачить чоловік,
Що зо стіни безодні, зо стрімкого
Скального обриву худа берізка
В щілині виросла й вершок зелений
По-над безодню к сонцю піднімає.
Не довго думаючи, він чепився
За ту берізку; держачись руками
За пень її, повис над гирлом темним,
Аж, поки бовтаючи там ногами,
На щось твердого крихту не оперся.
Тоді аж відітхнув і дрож смертельна
Потроху втихла. І почав тоді
Сірома озиратися довкола,
Де він і що з ним?

Перший зирк його
Впав на коріння деревця, що в ньому
Була його єдиная опора.
Що за притичина? Глядить: дві миші,
Одна білява, друга чорна, пильно,
Запопадно і ненастанно й прудко
Гризуть коріння того деревця,
Лапками землю порпають, працюють,
Немов наняті, щоб його підпору

Підгризти, підкопати, повалити.
І похололо в того чоловіка
На серці, бо в тій хвилі лев розжертий
Надбіг над пропасть і його побачив
І лютим ревом відгомін збудив.
Не міг його дістати, але люто
Глядів з гори, скакав і землю гриз
Ждучи, аж він угору знов підлізе.

І глянув вниз у пропасть чоловік,
І бачить, що на дні тієї балки
Страшна гадюка в'ється і широко
Пащеку розніма́є, жде лише,
Щоб він упав для неї на поталу.
Померкло в голові у чоловіка,
За серце стисло і холодним потом
Все тіло облилось.

Та враз почув,
Що те, о що опер він ноги, якось
Ворушиться. Зирнув, аж пробі! се
Гадюка звита в клубок, що в щілині
Дрімала. Рад був скрикнуть чоловік,
Та голос в горлі задушив переляк.
Рад був молиться, та трівога вбила
Побожну думку. Наче труп холодний
Він висів, певний, що в найблизшій хвилі
Коріння миші підгризуть, гадюка
У ноги вкусить, сил його не стане,
І вниз він упаде змії в пащеку.

А втім — о диво! На гильках берізки
Побачив той нещасний чоловік
Гніздо чмелів. У щільнику малому
Було там трохи меду, а чмелі
Всі полетіли в поле за пожитком,

І закортіло чоловіка того
Покушать меду. Він всіх сил добув,
Піднявся трохи вгору і устами
Досяг щільник і ссать його почав.
І враз немов рукою відняло
Йому від серця. Солодощі меду
Заставили його про все забути:
Про льва, що вив йому над головою,
Про миші, що його підпору гризли,
І про дракона, що внизу грозив,
І про гадюку, що у стіп сичала.
Про все, про все забув той чоловік,
Найшовши в тих краплинах медових
Несказану, високу роскіш раю.

Ґотама Будда, Азії світило,
Очима духа бачив сю пригоду
І своїм вірним так про неї мовив:
„Сей чоловік, брати, то кождий з нас.
Життя важке, природа нам ворожа
І тисячі пригод і небезпек
З усіх боків усе нас окружають,
Як того мужа, що там в балці висів.
Голодний лев над нами, то є смерть;
Дракон внизу, то вічне забуття,
Що кождого нагрожує пожерти,
А миші, чорна й біла—день і ніч,
Що ненастанно вік наш підгризають.
А та гадюка під ногами, браття,
То наше власне тіло, непостійне,
Слабе і хоре, що нам в кождій хвилі
На завсігди відмовить може служби.
А та берізка, за яку вчепився,
Міркуючи спастися від заглади,
Се людська пам'ять—щира та коротка.

Нема нам виходу із того горя,
Нема рятунку. Та одно лиш нам,
Лишилось те, чого ніяка сила,
Ніяка нам пригода взять не може:
Се чиста роскіш братньої любови,
Се той чудовий мед, якого крапля
Розширює життя людське в безмір,
Підносить душу по-над всю трівогу,
Над всю турботу із-за діл минущих—
В простори повні світла і свободи.
Хапайте сквапно каплі ті, брати!
Бо лиш в тому, що серце ваше чує,
Чим груди повні, чим душа живе,
У роскоші любови та бажанню
Братерства, у надії, у змаганню
До висших, чистих сфер лежить ваш рай"

І. Франко.

ПРИТЧА ПРО ВІРУ

На Цейлоні святому
Є кипарис висо‹к›ий,
Високий, тисячлітній
У світі одинокий.

Дзюрчить з його коріння
Малесенький струмочок;
Ніхто не тямить, щоб коли він
Зронив один листочок.

Як перший лист ізронить,
То твердо вірять люде:
Хто з'їсть отой листочок,
Той вічно жити буде.

І довгі вже століття
Побожнії буддісти
Стоять під кипарисом,
Читають акафісти.

Звернувши очі вгору,
Перебірають чотки
І ждуть, аж з кипариса
Впаде той лист солодкий.

І ждуть собі безсмертя
І мруть один за одним,—
Нові приходять з серцем
Прагнущим і голодним.

І ждуть того листочка—
Ніяк не відірветься!
І ждуть, і мруть в тій вірі,
Що хтось його діждеться.

І. Франко.

СЦЕНИ І МОНОЛОГИ

ПРОЩАННЯ.

З „Ромео і Джульєти“ Шекспіра.

Джульєта.

Ти йдеш уже? Ще день не скоро буде.
Се соловей, не жайворонок, ні,
Пронизує твоє лякливе ухо.
Співає він вночі, на яблуні.
Вірь, серденько, мені: се соловейко.

Ромео.

Се жайворонок, вістник ранку,
Не соловей. Дивися, серденько,
Завидливі вже смуги де-не-де
Облямували хмари на востоці.
Вже догоріли ясні свічі ночі,
І жвавий день уже піднявсь на пальці
Зверх туманистої вершини гір,
Втечу від тебе—жизнь, зостанусь— смерть.

Джульєта.

Се метеор якийся вийшов з сонця,
Замісто світоча тобі вночі,
Як будеш їхати до Мантуї.
Побудь ще трошки: рано ще втікати.

Ромео.

Нехай мене піймають і скарають,
Я рад твою вволити волю серце:
Так, сірий світ, се ще не очі ранку:
Се Цинтія посвічує дугою.
Не жайворонок се, що так дзвенить
Під небом десь у нас над головами.
Любіш мені зостатись, ніж іти.
Являйся-ж, смерте! Юлія так хоче.
Поговорімо, серденько,—ще рано.

Джульєта.

Вже днієдні, днієдні! О втікай звідсіль!
Сей жайворонок так співає дико,
Фальшивить, ріже вухо... о противний!
Що жайворонок любо тягне пісню,
Неправда се: він розлучає нас.
Що жайворонок взяв у жаби очі—
Нехай-би взяв і голос, щоб обох нас
Вжахнути разом, різно розігнавши
О, йди-ж, іди! бо дніє більше й більше!

Ромео.

Ти кажеш, серце, дніє більш та більш?
Ні, меркне більш та більше наше щастя.

Входить мамка

Мамка.

Паньматка ваша йдуть до вас в кімнату.
Розвиднілось; остережітесь; годі!

Виходить.

Джульєта.

Впусти-ж, віконце, день! Лети геть, жизне!

Ромео спускається.

Моя любов, мій пане і мій мужу!
Що-дня і що-години сповіщай:
Бо і в одній мінуті много днів.
О так лічивши, я старезна буду,
Закіль іще мого Ромеа вгледжу.

Ромео.

Прощай! Я нагоди не пропущу,
Щоб привітати, серденько, тебе.

Джульєта.

Ти думаєш, ми ще побачимось?

Ромео.

Я не сумнюсь, і смуток наш колись
Обернеться в солодке розмовляння.

Джульєта.

Моя-ж душа недобре щось віщує...
Як ти отсе стоїш так низько долі,
Мені здається, наче ти в могилі.
Чи се мені вважається, чи ти поблід?

Ромео.

Вірь, серденько, і ти бліда страшенно.
Суха печаль п'є нашу кров... Прощай!

Виходить.

П. Куліш.

З „ЛІСОВОЇ ПІСНІ."

Перелесник і Мавка.

З гущавини ліса вилітає Перелесник,—гарний хлопець, у червоній одежі, з червонястим, буйно розвіяним як вітер волоссям, з чорними бровами, з блискучими очима. Він хоче обняти Мавку, вона ухиляється.

Мавка.

Не руш мене!

Перелесник.

А то чому?

Мавка.

Іди,
Поглянь, чи в полі рунь зазеленіла.

Перелесник.

Мені—навіщо тая рунь?

Мавка.

А там-же
Твоя Русалка Польова, що в житі
Вона для тебе досі вже вінок
Зелено-ярий почала сплітати.

Перелесник.

Я вже її забув

Мавка.

Забудь мене.

Перелесник.

Ну, не глузуй. Ходи, полетимо!
Я понесу тебе в зелені гори, —
Ти-ж так хотіла бачити смереки.

Мавка.

Тепер не хочу.

Перелесник.

Так? а то чому?

Мавка.

Бо відхотілося!

Перелесник.

Якісь химери!

Чом відхотілося?

Мавка.

Нема охоти...

Перелесник

(улесливо в'ється коло неі).

Линьмо, линьмо в гори! Там мої сестриці,
Там гірські русалки, вільні Літавиці
Будуть танцювати кòло по травиці,
Наче блискавиці.
Ми тобі знайдемо з папороті квітку,
Зірвем з неба зірку, золоту лелітку,
На снігу нагірнім вибілимо влітку
Чарівну намітку.
Щоб тобі здобути лісову корону,
Ми Змію-Царицю скинемо із трону
І дамо крем'яні гори в оборону!
Будь моя кохана!
З вечора і зрана
Самоцвітні шати
Буду приношати,
І віночок плéсти,
І в таночок вéсти,
І на крилах нéсти

На моря багряні, де багате сонце
Золото ховає в таємну глибінь.
Потім ми заглянем до зорі в віконце,
Зірка пряха вділить срібне волоконце,
Будем гаптувати оксамитну тінь!..
Потім на світанні, як біляві хмари
Стануть пóкрай неба, мов ясні отари,
Що холодну воду п'ють на тихім броді,
Ми спочинем любо на квітчастім...

Мавка.

Годі!

Перелесник.

Як ти обірвала річ мою сердито!
Ти хіба забула про минуле літо?

Мавка.

Ох, торішнє літо так давно минуло!
Що тоді співало, те в зімі заснуло,
Я вже й не згадаю...

Перелесник.

А в дубовім гáю?

Мавка.

Що-ж? Я там шукала ягідок, грибків...

Перелесник.

А не приглядалась до моїх слідків?

Мавка.

В гáю я зривала кучерики з хмелю...

Перелесник.

Щоб мені послати пишнуюю постелю.

Мавка

Ні, щоб перевити се волосся чорне...

Перелесник.

Сподівалась: може, миленький пригорне?

Мавка.

Ні, мене береза ніжно колихала!

Перелесник.

А проте, здається... ти когось кохала?

Мавка.

Ха-ха-ха! Не знаю,
Попитай у гаю.
Я піду квітчати дрібним рястом коси...

Перелесник.

Ой гляди! ще змиють їх холодні роси!

Мавка.

Вітерець повіє,
Сонечко пригріє,
То й роса спаде.

Зчезає в лісі.

Перелесник.

Постривай хвилину...
Я без тебе гину,
Де ти, де ти, де?

Біжить і собі в ліс: поміж деревами якусь хвилину маячить його червона одіж і мов луна озивається:

Де ти, де?..

Л. Українка.

ДОЧКА ІЄФАЯ.

Монолог.

Пусти мене, мій батеньку, на гори,
Де ряст весняний золотом жаріє,
Де вітер цвіт з мігдалів обсипає,
Хай він мене дощем рожевим скропить,
Оплаче цвітом молодість мою.

Там, кажуть, з гір усю країну видко, -
Нехай в-останнє я побачу більше,
Ніж бачила за все життя коротке,
Хай стану ближче до ясного сонця,
Скажу йому: веселеє, прощай!

Пусти мене, мій батеньку, на гори!
Зберу всіх пóдруг, всіх моїх коханих,
Я ще ніколи так їх не любила,
Як от тепер в-останнє, перед смертю.
Ми не слізьми заплачемо,—піснями
Веселе дівування пом'янем.

Я золотим квіткам віддам всі мрії,
А вітрові свою дівочу волю,
Мов пелюстки обсиплються бажання,
У світ пущу з піснями всі думки.

Хай я сама сирій землі належу,—
Віддай мене тому, кому обрік,—
А те, що я на горах заспіваю,
Належить сонцю, вітрові й весні;
Кров кане в землю, а воно полине...

Пусти мене, мій батеньку, на гори!
Не бійся ти, що з гір я не вернуся,
Що вже не сила буде покидати
Хорошого весняного життя,—

Ні! з гір прийду мовчазна і покірна,
Схилюсь, мов квітка, на жертовний камінь,
Бо знатиму: хоч-би сто літ жила,
Такої пісні вже-б не заспівала,
Життя такого більше не зазнала-б,
Як в час прощання на горі високій.
Даруй мені, мій батеньку, той час!

Пусти мене, мій батеньку, на гори,
Коли ти хочеш, щоб твоя дитина
Одважно йшла на передчасну страту,
Очей в сльозах до гір не обертала
І з сонцем не прощалася риданням,
Тебе, людей і Бога не кляла!

Л. Українка

МОНОЛОГ ЙОГАННИ.

З „Орлеанської діви“ Шіллера.

Прощайте ви, мої лани квітчасті,
І ви, кряжі величних, любих гір!
Йоганні більш не буде з вас утіхи,
Вона мовля на віки вам: „простіть!“
І ви, степи, і ти, мій гаю пишний,
Без мене вам до віку тут цвісти!
Прощайте ви, мої стави сріблясті,
І ти, луно, таємний гук долин,
Що спів мені носила геть у поле,
Йоганна йде—не вернеться ніколи!

А ви, місця моїх утіх яскравих,
На віки я тепер лишаю вас!
І вас, моїх ягняток кучерявих,
Без вівчаря в лихий я кину час...

Не тих овець, других, в ланах крівавих,
Зове мене пасти небесний глас:
Величний дух в мені буя без краю—
Геть все земне—святині я шукаю!

Хто з сивих гір великого Сіона,
З'явившись сам у кущі огневій,
Пророку йти звелів на фараона,
Хто чабана зміцнив на грізний бій—
І з рук слабих повстала оборона,
Хто вівчарям дарує захист свій,
Глаголав Той з цих віт мені важливо:
„Іди і скрізь про мене свідчи, Діво!

В жорстоку мідь ти мусиш тіло влити
І в сталь міцну роскішний стан закуть...
Коханням більш тобі не пломеніти,—
Цей грішний пал на віки ти забудь!
Бо не тобі вінцем шлюбним радіти,
Бо не тобі дитячу ласку чуть!
Але за те над всіх жінок величних
Звеличу я в світах тебе безлічних!

Коли й герой ослабне до нестями
І Франції остання мить проб'є,
То візьмеш ти небесну оріфламу
І, наче жнець, пожнеш жнитво своє...
Ворожу міць зітреш в кріваву пляму,
І твій талан повсюди мир проллє...
Рятунком ти всю Францію осяєш,
Врятуєш Реймс,—там короля звінчаєш!"

Сам Бог мені послав цей знак святині—
Оцей шолом і дивну силу з ним...
Божисту міць мені дає він нині,—
З ним дужа я, мов світлий херувим,

Я рвусь до січ в окриленій гордині,
Мій дух горить запалом неземним—
Ось січі грім... борці списами грають,
Вже коні ржуть і сурми скрізь лунають...

І. Стешенко.

В КАТАКОМБАХ.

Уривок.

Єпіскоп.

Не всі слова однакові, мій брате,
Слова Господні більш рятують душу,
Ніж людські всі діла.

Неофіт раб.

Які-ж слова?
„Терпливість і покора“ тільки й чув я
Від вас сьогодня. Та невже вони
Рятують людські душі? Та невже
За них ідуть на хрест, на наглу страту
І на поталу звірям християне?

Єпіскоп.

Вони ідуть за те велике Слово,
Якого всім словам людським не сила
Достоту розказати.

Неофіт-раб.

Що за слово?

Єпіскоп.

Те Слово—Бог. Він альфа і омега,
Початок і кінець. Ним все настало

І ним усе живе, і більш немає
Богів на світі, окрім сього Бога.
Він є і слово, й сила, і життя,
А всі оті, що звалися богами
В поганськім світі,—идоли бездушні,
Або злі духи, слуги князя тьми.
І се за те нас мучать, розпинають,
Що ми не хочем идолам служить
І князя тьми признати нашим богом,
Бо ходимо не в темряві, а в світлі.

Неофіт-раб

(палко підхоплює слова епіскопа).

„Бо ходите не в темряві, а в світлі,
То й скинули терпливість і покору,
Як маску Міма, геть з свого обличчя;
Не хочете служити і коритись
Тому, чиєї влади ваші душі
Признати більш не можуть, проти кого
Боротись вам велить сумління ваше“,—
Чи так я зрозумів тебе, мій отче?

Епіскоп.

Так, лиш одно додати мушу я:
Ми боремось в терпливості й покорі.

Неофіт-раб

(упалим голосом).

І знов нічого я не розумію:
Боротися в покорі... Що се значить?

Епіскоп.

Ми боремося з духом,—не з людьми.
Ми платимо покірно всі податки,

Ми кесаря шануємо і владу,
Не повстаєм ні словом, а-ні ділом
Супроти них, а тільки князю тьми
Ні жертви, ні поклонів не даємо.

Неофіт-раб.

А хто-ж такий той кесарь, тая влада?
Хіба-ж вони не слуги слуг того,
Кого ви князем темряви назвали?

Єпіскоп.

В той час, як служать идолам, а в инший—
Вони начальники від Бога дані.

Неофіт-раб.

Від Бога? Від якого?

Єпіскоп.

Бог єдиний
На світі є, Бог Слово, Бог Любов,
Бог триєдиний, Батько, Син і Дух.

Неофіт-раб.

То се він дав і кесаря і владу
Преторіанську та патриціанську
І владу над рабами багачів?

Єпіскоп.

„Нема на світі влади окрім тої,
Що йде від Бога.“ Бог є царь і пан
Над усіма владиками земними,
Вони в його руці, і він помститься
Над ними за неправду, а не ми.
„Мені належить помста“, каже Вічний.

Неофіт-раб.

Коли-ж та помста?

Єпіскоп.

Хто збагнути може
Шляхи Господні?

Неофіт-раб.

Може аж тоді,
Як царство боже стане по всім світі,
Коли Христос на землю вдруге прийде?

Єпіскоп.

Тоді напевне буде божий суд.

Неофіт-раб.

А потім що?

Єпіскоп.

Одна отара буде,
Єдиний пастирь.

Неофіт-раб.

А при нім не буде
Помішників, намісників Господніх?
Ніяких тих начальників над нами?
І вже тоді не будуть більше люде
У думці вільні, а в житті раби?

Єпіскоп.

Не знаю, сього слова нам не дано
Від Господа Христа й його посланців.

Неофіт-раб.

Отак?... Про мене-ж, хай воно й ніколи
Те царство боже не приходить!

Старий раб

(з немовним жахом).

Боже!

Рятуй нас від гріха! Що він говорить?

Вся громада християнська гомонить; окремих слів не чутно, але гамір, як хвиля, росте, наповняє крипту і луною розкочується по темних переходах катакомб.

Єпіскоп

(підіймає руку вгору. Дужим голосом).

Мир, браття, вам! (До Неофіта-раба).

Покайся, нечестивий!

Візьми назад слова ті необачні,
Бо гірш тобі на тому світі буде,
А-ніж на сьому. Хто на сьому світі
Не хоче царства божого вбачати,
Той втратить і небесне царство боже
І буде ввергнутий в гегену люту,
Де пломінь невгасимий, плач і скрегіт,
І де робак до віку точить серце.

Неофіт раб

(палко).

Ні, не покаюсь. Ти, старший, даремно
Мене гегеною лякаєш. Маю
Гегену ту що-дня і що-години,
Навколо себе чую плач і скрегіт,
Що-дня мені робак той точить серце.
Тож він мене привів сюди до вас
Шукати правди, волі і надії,
А що я в вас найшов? Слова облудні
І марну мрію про небесне царство
Та про царя єдиного в трьох лицях,
Що над панами нашими панує,
І їм дає над нами панувати

Від першого до другого пришестя,
А може й далі. Може-ж і по смерти
У тім небеснім вашім царстві божім
До віку буде так, як тут до часу,
Безплотні душі ваші будуть вічно
Терпіти і „боротися в покорі“.
Сей рабський дух (на старого раба)
і там служити буде
Не тільки з страху, а й по сумлінню
Душі патриціанській можновладній,
Сей (на крамаря) буде важити добро і зло
І чистоту по часточкам вділяти,
Сей (на диякона) раз в тиждень буде роздавати
Духовну страву отакій голоті,
Як хоч-би й я, а ми вже, злидарі,
Стоятимем тихенько та покірно,
Немов старці перед багатими панами,
Ждучи, який нам знак подасть єпіскоп,
Чи він хоч слово мовити дозволить,
А може нам звелить співати гимни
Єдиному цареві всіх царів
І панові усіх рабів небесних.
Ні, далебі не знаю, чи не краще
Було-б мені в самій гегені вічній,
Ніж у такому рабстві безнадійнім,
З якого й смерть вже визволить не може.

Єпіскоп,

що вже скільки раз намагався перервати ту мову і стукав патерицею об землю, гнівним і грізним голосом покриває слова неофіта-раба.

Геть, відійди від мене, сине тьми!
Лиши сей збір! Чого сюди прийшов
Бентежити святу громаду нашу?
Нащадку злий, єхидний, скрийся в нору,
З якої виліз на погибель душам!

Неофіт-раб.

Ні, ти мене не смієш проганяти,
Бо я сюди прийшов по твому слову,
Повіривши обітниці лукавій,
Немов-би тут знайду любов і спокій
І вічнеє життя. А ви забрали
Останній спокій і любов останню,
На-віки отруїли, і тепер
Душа моя вмірає. Я не знав,
Що значить гріх, я тільки знав нещастя,
А ви мене навчили, щó то гріх
І нечисть перед Богом. Я був певний,
Що смертю покінчаються всі муки,
А ви мені відкрили ціле пекло
В просторі вічности за гріх найменший.
Так мусите-ж ви дати оборону
Від безлічі гріхів отих пекельних.
Учили ви мене любити ближніх,
Так научіть мене їх боронити,
А не дивитись, опустивши руки,
Як в рабстві тяжкім браття погибають.
Все ваше милосердя, наче латка
На ветоші злиденного життя
І тільки гірше злидні виявляє.
Чи молоко чужої жінки дасть
Моїй дитині ніжність материнську?
Чи верне чиста одіж чистоту
Моїй що-дня плямованій дружині?
Чи я забуду серед ваших зборів
Мою сумну, зганьбовану оселю?
Не хліба хочу я, не слова прагну,
Любови чистої без плям бажаю,
Без заздрощів, без сумнівів нечистих,
До ясної надії пориваюсь,

Що я хоч здалека побачу волю;
Що хоч мій син, онук, найдальший правнук
Такого часу дiжде, як і слово,
Ганебне слово „раб“ із світа зникне.
Жадаю віри в ту святую силу,
Що розум просвітить у найтемніших,
І всіх людей збере в громаду вільну
Без пастиря-дозорця і без пана,
А не в отару з пастухом свавільним
Та з лютими собаками, тремтячу
Від голосу вовків, левів, шакалів,
Гієн, лисиць і всякого хижацтва.
Не я один духовну спрагу маю,
Не я один так серцем голодую,
Багато нас таких. Мені казав
Один товариш-раб, що десь над Тибром,
Як перейти отруєну Маремму,
Є табор потайний рабів повстанців.
Утомлені своїм довічним рабством,
Вони гадають розірвати пута
І скинути ярмо з своєї шиї.

Патрицій.

Ти думаєш, вони на-довго скинуть?

Неофіт-раб.

Хоч-би на мить, і то вже варто труду!
Я сподівався на довічну волю
В громаді вашій, але ви й на мить
„Солодкого ярма“ нездатні скинуть,
Так чи не краще залишити мрії
Про вічне і піти на часове,
Замісць агап на оргію крiваву?

Патрицій.

Скажи—на хрест і на ганебну страту

Неофіт-раб.

Ей, християне! З якого часу
У вас ганебною зоветься страта?
Невже се ви жахаєте хрестом?
Адже-ж Мессія ваш не посоромивсь
Укупі з розбишаками конати
На тім хресті.

Єпіскоп.

Він освятив хреста,
А не розбійники. Він врятував їх,
А не вони його.

Неофіт-раб.

Овва! Невже?
А може-б він не царював на небі,
Не панував над душами людськими,
Якби не пролилася тая кров
Розбійників, повстанців, непокірних
На пострах всім рабам і „простим духом",
Бо може терпливість і покора
Давно-б полинули з землі на безвість,
Якби мара прибитих на хрестах
Кровавих розбишак нас не лякала
Погрозою даремного сконання.

Молодий християнин.

Терплячих і покірних не лякає
Смерть на хресті за того, хто прийняв
За всіх нас муки хрестні.

Неофіт раб.

Так на те
Він їх прийняв, щоб ми їх знов приймали?
То де-ж він той рятунок, в чім той викуп

Гріхів усього світа, як і знов
Що-дня кріваві викупи даються?

Єпіскоп.

Той викуп там, на небі. Наше царство
Не сього світа. Хай тіла вмірають,
Аби повік жили блаженні душі.
Христос віддав і плоть, і кров свою
В поживу вірним, а такі ледачі
Раби лукаві, як ось ти, марнують
Святий той дар, і він даремне гине.

Неофіт-раб.

А мало нас погинуло даремне,
Крівавих жертв усім богам неправим,
Та гине й досі за того Царя,
Що, кажеш ти, на рабство осудив нас?
Хто змірив шлях, обставлений хрестами,
Що ми, раби, одвіку перейшли?
Хто зважив кров, що досі ще не впала
На голову катів, а все тяжить
На дітях тих замучених героїв?
По тій крові, немов по багряниці,
Постеленій для кесарських тріумфів,
Пройшла богів фаланга нечисленна
З землі на небо. Доки буде слатись
Під ноги їм, тиранам безтілесним,
Богам безкровним, неживим примарам
Живої крови доро́га порфірна?
Своєї крови я не дам ні краплі
За кров Христову. Як що тільки правда,
Що він є бог, нехай хоч раз проллється
Даремне божа кров і за людей.
Мені дарма, чи бог один на небі,
Чи три, чи триста, хоч і міріади,

За жодного не хочу помірати,
Ні за царя в незнаному едемі,
Ні за тиранів на горі Олімпі,
Нікому з них не буду я рабом,
Доволі з мене рабства на сім світі!
Я честь віддам титану Прометею,
Що не творив своїх людей рабами,
Що просвітив не словом, а вогнем;
Боровся не в покорі, а завзято,
І мучився не три дні, а без ліку,
Та не назвав свого тирана батьком,
А деспотом всесвітнім, і прокляв,
Віщуючи усім богам погибель.
Я в слід його піду. Коли загину,
То не за нього—він не хоче жертви—
Але за те, за що і він страждав.
Нехай нікого хрест мій не лякає,
Бо як почую я в своєму серці
Святий вогонь, і хоч на час, на мить
Здолаю жити не рабом злиденним,
А вільним, непідвладним, богорівним,
То я щасливим і на смерть піду,
І без докору на хресті сконаю.

Анціллодея
раптом заходиться невтримливим риданням.

Неофіт-раб
(лагідно).

Чого ти, сестро? Що тебе вразило?
Чи я тебе образив прикрим словом?
Повір мені, я не хотів того.

Анціллодея.

Ні, брате... не образив... тільки... шкода...
Так жаль мені тебе... загинеш певне...

Єпіскоп.

Не плач. Лукавий раб—не вартий сліз.
Він поклонився духом Прометею,
А той єсть Сатана, одвічний змій,
Що спокусив на гріх і непокірність.
Нема сьому рабові ні рятунку,
Ні прощі! Він занапастив себе.
Покиньмо нечестивця, одсахнімось,
Ходім од зла і сотворімо благо.

Неофіт-раб.

А я піду за волю проти рабства,
Я виступлю за правду проти вас!

Вся громада рушає з свічками в руках. Єпіскоп попереду. Неофіт-раб іде сам, окремо, другим переходом в инший бік.

Л. Українка.

ПО ДОРОЗІ В КАЗКУ

Уривок.

Він. Хто засміявсь?

Дівчина. Ніхто, ніхто... то так тобі почулось!

Він. Ні, ні! Я чув, що хтось сміявсь злорадно.

Дівч. То так тобі, соколе мій, почулось.

Він проводить рукою по голові, зітхає.

Дівч. Ти зітхаєш? Ну, заспокойсь, ну, усміхнись, ну, глянь мені у вічі... А може ти того сумуєш, що загубив свою корону?! Не сумуй... Я знов сплету тобі вінок із маку (Іде, зриває квітки й сідає біля його ніг).

Він. Ти знаєш, що мені здалось? Мені здалось, що ми йдемо вперед і знов вертаємось туди, відкіль і вийшли (тиша). Ні, ні, зовсім не те мені здалося. Мені здалося, що я себе дурманом обпоїв. Ні, знов не те (тиша). Немов усі, що йдуть за мною, не ідуть (тиша). Немов усі сміються тільки з мене...

Дівч. О, мій улюблений! хто сміє насміхатись?!..

Він. Ні, я не те хотів сказати... Мені здалось, немов уся юрба іде за мною, щоб подивитися на мене, як на диво. І це—це так, і це... не так... Ну зрозумій... Мені здалося, що я лежу і сплю. мені-ж якийсь солодкий сниться сон. І ось тепер, і ось тепер мені усе єдиним сном здається.

Дівч. Я й досі не сплела вінка тобі,—ламаються квітки. Пелюстки облітають, а стебла все ламаються.

Він. Це справді сон солодкий. Невже-б то я, слабий, найслабший від усіх, міг повести усю юрбу із лісу?.. Невже-б я зміг, я-б перший зміг іти і розривать терни колючі?! Невже-б я міг, як стрілами, очима ранити і тигра й лева?... Не вірю я. Це сон усе!.. (Тиша) Не знаю, може і не сон, а тільки я слабий, найслабший...

Дівч. Ти плачеш? Плачеш?! (Кидає квітки). У тебе сльози?

Він. Ні, ні. Це так...

Дівч. (гордо). Устань і вислухай мене. Я, може, більш цього ніколи казать не стану... Ти вів юрбу. Ти розривав кущі тернові. Ти зламував дуби столітні, ти з левами поводивсь як із псами. Ти вів нас в ясну казку. Ти нам пророкував і ми в словах твоїх проро-

чих у той-же впевнювались день. Ти був найдужчий із усіх. Ти не боявсь ні грому, ні вітрів, і блискавки безсило падали, б'ючись об сталь грудей твоїх нелюдських. Я більш нічого не скажу. (Чути далекий спів). Я йду назустріч сестрам і братам. Вони вітають ранок. Ранок! Ти засвітив його і сам безсило погасаєш!

Іде назустріч співам.

О. Олесь.

ПРОЗА

СУД.

(З „Чорної Ради").

У першому ряду видно було Петрові Бруховецького з гетьманською булавою. Над ним військові хорунжі держали бунчук і хрещату корогов. Коло його по праву руку стояв військовий суддя з патерицею, а по ліву—військовий писарь, з каламарем за поясом, з пером за ухом і папером в руках; а далі по боках довгоусії діди січовії. Ці вже хоть за старостю жадного й уряду не держали, а на радах їх річ була попереду. Не один із їх і сам бував кошовим на віку, так тепер їх шановано й поважано як батьків... П'ятеро їх стояло, як п'ятеро сивих волохатих голубів, похиливши тяжкії од думок голови. Курінне отамання і всяка старшина докінчали перший óбод віщового колеса. Усі були без шапок: сказано—в судньому місці.

Розпочав суд над Кирилом Туром батько Пугач. Вийшовши з ряду, уклонивсь він на всі чотирі сторони низенько, а потім іще оддав особо один поклон гетьманові, та дідам та отаманам по поклону, і почав говорити голосно й поважно:

„Пане гетьмане і ви, батьки, і ви, панове отамання, і ви, братчики, хоробрії товариші, і ви, православні християне! На чім держиться Україна, як не на Запорожжі? А на чім держиться Запорожжя, як не на давніх предковічних звичаях? Ніхто не скаже, коли почалось козацьке лицарство. Почалось воно ще за

оних славних предків наших Варягів, що морем і полем слави у всього світу добули. Отже ніхто з козацтва не покаляв тії золотої слави—ні козак Байда, що висів у Царіграді на залізному гаку, ні Самійло Кішка, що мучивсь п'ятдесят чотирі годи в турецькій каторзі,—покаляв її тільки один ледащиця, один паливода, а той паливода стоїть перед вами!..“

Та взяв Кирила Тура за плечі, та й повернув на всі боки. „Дивись“, каже, „вражий сину, в вічі добрим людям, щоб була иншим наука!“..

„Що-ж цей паскудник учинив?“—став ізнов глаголати батько Пугач до громади. „Учинив він таке, що тільки тьфу! не хочеться й вимовити. Знюхавсь поганий з бабами і наробив сорома товариству на всі роки. Пане гетьмане, і ви, батьки, і ви, панове отамання, і ви, братчики! подумайте, порадьтесь і скажіте, як нам цього сорома збутись? яку-б кару ледачому пакостникові здекретувати?“

Ніхто не виривавсь із словом; усі ждали, щó гетьман скаже. А діди кажуть: „Говори, батьку гетьмане; твоє слово—закон“

Бруховецький скорчивсь у три погибелі та й каже: „Батьки мої рідні! щó-ж здолаю видумати путнє своїм нікчемним розумом? У ваших-то сивих шановних головах увесь розум сидить! Ви знаєте всі стародавні звичаї і порядки—судіть, як сами знаєте, а моє діло махнуть булавою, та й нехай по тому буде. Не дармо-ж я вас вивів із Запорожжя на Вкраїну: порядкуйте по-стародавньому, як сами знаєте, а я свого розуму супроти вашого не покладаю. Усі ми перед вашими сивими чупринами діти і дýрні.“

„Ну коли так“, кажуть діди, „то чого-ж довго міркувати? До стовба та кіями!“

Гетьман махнув булавою. Віщове колесо заворушилось. Раді кінець.

П. Куліш.

НА КОНЦЕРТІ.

Кінець концерта. Виступив хор і пішли українські народні і веселі, жваві і витяжні, урочисті. Дужі голоси вдарили чумацьку пісню: „Гуляв чумак на риночку“... І знов неначе піднялась завіса. Знов бачу тебе, рідний краю!

Неначе чарами розстеляється передо мною зелений степ. Хтось неначе розгортає пишний перський килим. Весна. Ранок. Сонечко зійшло. Степ зеленіє. Трава припала росою. Червоні та жовті дикі тюльпани лиснять проти сонця, як помальований кришталь. Червоніють плями степового горошку, як картата плахта, синіють смуги матошнику, червоніють цілі ризи польового маку. Степ лиснить, цвіте, живе й дише. Над степом шугають орли. В небі співають жайворонки... Отари овець сунуться по степу, як білі та чорні хмари. Степ пахне, дише, живе, дріжить під маревом сонця, як дріжить молоде людське тіло текучою в жилах кров'ю. Які пишні рідні степи! Ген-ген далеко в степу сунеться довга валка чумаків, і їх пісня ллється по-над степом. А там далеко, край степу, мріє Чорне море; по йому бігають, неначе грають в хрещика, золоті скалки сонця, десь далеко-далеко, в синій імлі; неначе реальний мир крадькома міниться на фантастичний, зміняється на легку мрію і тоне десь в сизій далечі і бачу я, що не згинула давня Україна, не пропала її сила, збереглася, заховалася в степах, в садах, в народі і ніколи не пропаде, не згине. А пісня ллється дужа, мелодична, урочиста, виявляє дужу силу України, розлягається живою силою по тих степах, де колись тирса шуміла, де кров ворога текла-червоніла, де ховалася вольна воля, гуляла, складалася в свої оригінальні форми на вольній волі. Розлита козацька кров за волю України полила степи; з неї виросли червоні степові тюльпани, виросла дужа пісня народня.

Ів. Нечуй-Левицький.

СЕРЕД СТЕПІВ.

Доводилося вам їздити пізньої весни чи раннього літа по Україні? Міряли ви безмірні шляхи її зелених та рівних степів, де ніщо не бороняє вашим очам виміряти їх і вздовш, і вшир, і впоперек; де одні тільки високі могили нагадують вам про давнє життя людське, про бої та чвари, хижацькі заміри та кріваві січі; де синє небо, побратавшись з веселою землею, розгортає над нею своє блакитне, безмірно високе, безоднє глибоке шатро; де тоне ваш погляд у безкрайному просторі, як і ваша душа, у безмежній безодні того світу та сяйва, синьої та сизопрозорої далечизни?..

Ось ранок... Ясний та погожий ранок після короткої ночі, зірки кудись зникли пурнули у синю безодню блакитного неба; край його горить, палає рожевим огнем; червонуваті хвилі ясного світла миготять серед темноти; по-над степом віє її останнє зітхання; положисті балки дрімають серед темної тіни; он високі могили виблискують срібною росою; підіймається сивий туман і легесеньким димком, чепляючись за рослину, стелеться по землі...

Тихо,—ніщо не шерхне, ніщо не писне... Ось зразу шугнуло світлом, наче хто торкнув головешку, що догоряючи тліла,—і сизе полум'я віхтем знялось угору серед червоного жару. Вітрець легенький дихнув; поблизу у траві засюрчав коник; десь далеко ударив перепел, а там над шляхом понеслась-полилася, наче срібний дзвоничок, жайворонкова пісня. Недалеко від неї розкочується друга; перепели в траві почали перегукування; коники один перед другим навперейми засюрчали... Рушився більший вітрець і пішов, похилив по траві, котючи непримітну хвилю, виграючи срібною росою...

Ще наддало світла; ще раз кинуло з-за гори рожевим огнем; край неба, мов кармазином укритий, мигоче, пашить—мов личенько сором'язливої дівчини... Аж ось, здається, наче хто приснув!.. З-за гори скакнула невеличка искорка серед рожевого сяйва і довгою проміністою стрілою перетяла увесь степ; рядом з нею стелеться друга, а третя мчиться навздогінці. Ось цілий пук знявся! цілий оберемок мчиться! І на далекому небосхилі заграв, засвітив край искристого кола...

Зраділа земля; усміхнулись високі могили срібною росою; закурились положисті долини пахучим туманом; жайворонки як не перервуться щебечуть; перепели хававкають та підподьомкують, а неугавні коники завели у траві таке сюрчання, аж у вухах ляскотить...

Сонце! Сонце! це тебе, довічний світе, стріваючи, вітає земля... „Геть собі, все темне та зле, цур тобі лихе та недобре! Прокинулась світова мати, показала нам личенько красне! Слава тобі, пишная величе, молись до неї, живий світе! Мчися їй назустріч, тихесенький вітре, і прогортай, продимай стежки і доріжки щоб наша мати не запорошила дорогої сукні!"

П. Мирний.

ПІД ОБОРОГОМ.

Помалу картина змінилася.

Доси лише над Ділóм хвиля за хвилею мигали червоні блискавки,—немов незримі руки перекидалися там розпеченими залізними штабами. Та тепер раптом потемніло. Небо засунено густими фіранками, а під оборогом засіла майже щільна пітьма. Але в тій-же хвилі якась сердита рука роздерла фіранку від одного краю неба до другого і обсипала всю землю страшним сліпучим світлом. І рівночасно ревнули немов сотки громів, немов тисячі гарматних вистрілів. І затряслася земля. І Миронові бачилося, що оборіг із

сіном і оборожинами з жаху підскочив на сажень від землі і зараз-же знову сів на своє місце... Рев був такий страшенний, що Радичів і Панчужна мов оніміли і не озвалися привичною луною,—може не могли з себе видати такого міцного голосу. Тільки далекі Діли—Попелівський та Бориславський—озвалися і заклекотіли довгим грізним гуркотом.

Але за першим ударом швидко наступив другий, третій. Блискавки бігли з ріжних сторін до середини неба, саме до того місця, під яким стояв оборіг. Вихор клав на землю збіжжя, ламав гілляки дерев, свистів вербовим пруттям біля оборога і, здавалося, спірався дужими плечима о сіно та оборожини, щоб перевернути оборіг або принаймні зірвати з нього нагóловач. У природі скрізь пішов нечуваний заколот, рев, шум, тріск і скрип. Мирон лежав на сіні, не чуючи нічого, не бачучи нічого, і тільки витріщав оченята, затикав долонями вуха: силкувався, силкувався щось пригадати собі.

Він не боявся смерти, і ся думка, що ось перун може вдарити в оборіг і вбити його, якось не постала в його голові. Так само він не боявся а-ні реву бурі, а-ні гуркоту громів,—бо все те було не чуже йому, до всього того він придивлявся не раз. Так само не боявся він самоти серед того шаленого танцю природи,—він любив самоту і йому не першина була пробувати самому під дощем та громами. А проте, щось немов млоїло його в нутрі, щось важке налягало на душу, підступало до горла, душило, мов силоміць стримуваний кашель або здавлювані сльози... Жах чим раз сильніше хапав його за груди, волосся на голові їжилося, холодний піт покривав дитиняче чоло...

Аж нова блискавка, що розпорола черевó пітьмі і велетенським зиґзаком скочила в Радичів і тут-же розсипалася оглушливим брязкотом, мов-би з без-

мірної висоти висипано сто возів усякого заліза на скляний тік,—аж отся блискавка допомогла його уяві. Раптом він зрозумів, чого йому страшно, зрозумів, що значить цей глухий гуркіт у хмарі, грізніший і важчий від тріскоту громів та реву бурі, і що значить той тоненький бренькіт, що ледве-ледве продирався до його слуху крізь загальний гармидер розшалілої природи, бренькіт немов золотої мушки, що сіпається в паутинню: се був голос дзвонів, якими дзвонено на трівогу, на прогнання граду і який тепер, супроти тої гігантської музики в природі, виглядав, мов цінькання дримби супроти могутньої орхестри. Мирон зрозумів усе те відразу. Блискавка показала йому ясно широкі поля, покриті ось-ось уже доспілим житом, колосистою пшеницею, вівсом, конюшиною; сіножаті, покриті травами, і все те аж прилягає до землі під шаленими подувами вітру, хилиться, кланяється, молиться, благає:

Пощади нас! Пощади нас!

І його уява бачить уже, як страшний велетень там у-горі кривиться злобно, морщиться, регочеться тим колосальним реготом, від якого Діли стрясаються в своїх віковічних посадах, і реве своїм страшним голосом:

— Га, га, га! Ось я вас зараз! Ось я вас зараз!

Голос посвячених дзвонів замирає у клекоті тих безмірних куп товченого льоду, що горами насувається в отій темносірій хмарі,—ні, їм не спинити велетня! Мирон чує, що ще хвилина, ще один удар грому, і шлюза відімкнеться, і бухне фатальна градова злива, і застогне земля, і все живе на ній повалиться додолу, і вся краса й радощі на ній упадуть в болото, мов ранені птахи,—і його дитяче серце зупиняється, в голові шумить, в очах бігають огняні искри, і він, сам себе не тямлючи, в якімсь припадку екзальтації, істерії, божевілля простягає обидві руки по-за острішок оборога і що сили кричить:

Не смій! Не смій! Тут тобі не місце!

Замісць сподіваного страшенного грому, що мав бути початком руїни, чути лише глухе воркотання, сердитий гуркіт велетня.

— Не смій! Я тобі кажу, не смій! Тут тобі не місце!—кричить малий Мирон, грозячи кулаками до-гори.

Вітер у берегах ріки свистить, вищить, завиває, немов сердиться.

— Ні, не пущу! Не смій тут розсипатися! Не пущу!— кричить Мирон, мов божевільний.

Над Ділом змагається клекіт. Здається, що нагромаджені засоби руїнної матерії пруться, тиснуть велетня і що він гнеться та стогне під їх вагою.

— Не смій тут! Вертай назад! На Діли́, на дебрі! Сюди я не пущу тебе!—не перестає кричати Мирон.

У хмарі, сим разом уже не над Ділом, але ось тут, майже над головою в Мирона, почувся страшний гуркіт та клекіт. По-над Ділом літали блискавки. Хмара грубшала що-раз більше, нависала над землею, робилася тяжчою; здавалося, що там давить якийсь страшенний тягарь, та щось з нечуваним зусиллям піддержує його знизу і ось-ось пустить, і тягарь упаде на землю і розвалить, розітре все живе на порох. Дивні голоси немов пищали, скиглили та ревли в тій хмарі, але рішучого, фатального удару все ще не було.

— Не пущу! не пущу!—кричав Мирон.—Даремно грозиш, я не боюсь тебе! Мусиш слухати мене!.. Вертай назад!..

Хлопець піднявся на коліна. Його лице горіло, очі горіли, в висках стукала кров як молотами, віддих був прискорений, у грудях хрипіло щось, немов би й сам він двигав якийсь величезний тягарь або боровся з кимсь невидимим з крайнім напруженням усіх своїх сил.

Писк, клекіт, зойк у хмарі зробився ще дужчий. Ось-ось вона трісне, ось-ось сповниться велетнева погроза. Навіть вітер утих на хвилю. Блискавки над Ділом погасли. Була хвилина страшенного трівожного напруження в усій природі; все, що живе у-низу, дерева, збіжжя і трави, звірі й люде стояли, тремтячи і запіраючи в собі дух; голос дзвонів на далекій дзвіниці чувся тепер виразно, але не як сильна переможна сила, а тільки як жалібне голосіння по померлім.

Та малий Мирон і тепер не подався. Він чув, що послабни він тепер, опусти руки, знизи голос, і найближча хвиля принесе спустошення на все село, і велетень зарегочеться всею своєю величезною пащою і засипле, погребе, розтрощить усе життя довкола. Він чув, що його сили слабнуть, що руки й ноги у нього вже похололи як лід, що його груди здавлює щось, що якась холодна рука мов кліщами стискає його за горло, але він безмірним напруженням волі ще раз підняв голову до-гори, наставив обидва кулаки проти хмари і як міг найголосніше кричав:

— На боки! На боки! На Радичів і на Панчужну! А тут не смій! А-ні одного зеренця на ниви! Чуєш!..

І в тій хвилі немов нараз знято таємничу печать з природи, немов відсунено невідомий замок, немов піднято запору! Заторохтіли громи, осліпили очі блискавки, що немов з усіх кінців світа рівночасно вдарили в середину градової хмари, і та хмара розділилася на двоє, і вітер заревів і став гнати одну половину її на Радичів, а одну на Панчужну, два ліси, що обмежали село від півдня і від півночі. Ще хвилина, і над Радичевом стояв величезний, щільно густий, сірий стовп — се валилася на ліс градова туча. Ще хвиля, і з ліса почувся глухий стогін, тріск, хрускіт дерев,

ломіт валених гілок і зеленою курявою поніс вітер по-над сим пеклом зелене листя, пооббиване з дерев. Малий Мирон затрусився. Щось спазматично захлипало в його горлі і зараз попустило. Його сили були вичерпані. Він мов неживий повалився на сіно, з його очей бризнули сльози, а з грудей видобувся непритомний сміх.

— Ха-ха-ха! А видиш! А видиш! Я дужчий від тебе! Ти таки послухав мене! і мусів послухати! мусів піти туди, куди я велів! Ха-ха-ха! Ха-ха-ха!

Під рев вітру, клекіт граду над лісом і шум дощу над оборогом, при частих, але що-раз дальших громових ударах ще чути було якийсь час отой різкий божевільний регіт знесиленого хлопця. Поки ще буря перейшла, він, з головою заритий у сіно, запав у глибокий сон.

Ів. Франко.

НА ПОЛІ.

(З „Intermezzo“).

Мої дні течуть тепер серед степу, серед долини, налитої зеленим хлібом. Безконечні стежки, скриті, інтимні, наче для самих близьких, водять мене по нивах, а ниви котять та й котять зелені хвилі і хлюпають ними аж в края неба. Я тепер маю окремий світ, він наче перлова скойка: стулились краями дві половини— одна зелена, друга блакитна—й замкнули у собі сонце, немов перлину. А я там хожу і шукаю спокою. Йду. Невідступно за мною летить хмарка дрібненьких мушок. Можу подумать, що я планета, яка посувається разом із сателітами. Бачу, як синє небо на двоє розтяли чорні дихаючі крила ворони. І від того— синіше небо, чорніші крила.

На небі сонце—серед нив я. Більш нікого. Йду. Глажу рукою соболину шерсть ячменів, шовк коло-

систої хвилі. Вітер набива мені вуха шматками згуків, покошланим шумом. Такий він гарячий, такий нетерплячий, що аж киплять від нього срібноволосі вівса. Тихо пливе блакитними річками льон. Так тихо, спокійно в зелених берегах, що хочеться сісти на човен і поплисти. А там ячмінь хилиться і тче... тче з тонких вусів зелений серпанок. Йду далі. Все тче. Хвилює серпанок. Стежки зміяться глибоко в житі, їх око не бачить, сама ловить нога. Волошки дивляться в небо. Вони хотіли бути як небо і стали, як небо. Тепер пішла пшениця. Твердий безостий колос б'є по руках, а стебло лізе під ноги. Йду далі—усе пшениця й пшениця. Коли-ж цьому край буде? Біжить за вітром, немов табун лисиць, й блищать на сонці хвилясті хребти. А я все йду, самотний на землі як сонце на небі і так мені добре, що не паде між нами тінь когось третього. Прибій колосистого моря йде через мене кудись у безвість.

Врешті стаю. Мене спиняє біла піна гречок, запашна, легка, ніби збита крилами бджіл. Просто під ноги лягла співуча арфа й гуде на всі струни. Стою і слухаю.

Повні вуха маю того дивного гомону поля, того шелесту шовку, того безупинного, як текуча вода, пересипання зерна. І повні очі сяєва сонця, бо кожна стеблина бере від нього й назад вертає відбитий від себе блиск.

Раптом все гасне, вмірає. Здрігаюсь. Що таке? Звідки? Тінь? Невже хтось третій? Ні, тільки хмарка. Одна хвилинка темного горя—і вмить усміхнулось направо, усміхнулось наліво, і золоте поле махнуло крилами аж до країв синього неба. Наче хотіло злетіти. Тоді тільки передо мною встала його безмежність, тепла, жива, непереможна міць. Вівса, пшениці, ячмені—все це зіллялось в одну могутню хвилю; вона

все топить, все забірає в полон. Молода сила тремтить і пориває з кожної жилки стебла; клекотить в соках надія й те велике жадання, що його звати—плодючість. Я тільки тепер побачив село—нужденну купку солом'яних стріх. Воно ледве помітне. Його обняли й здушили зелені руки, що простяглися під самі хати. Воно заплуталось в ниві, як в павутинні мушка. Що значать для тої сили оті хатки? Нічого. Зіллються над ними зелені хвилі й поглинуть. Що значить для них людина? Нічого. Он вийшла в поле дрібна біленька цятка і потопла у нім. Вона кричить? співає? і робить рух? Німа безвладність просторів все це ковтнула. І знов нічого. Навіть сліди людини затерті й закриті: поле сховало стежки і дороги. Воно лиш котить та й котить зелені хвилі і хлюпає ними аж в края неба. Над всім панує тільки ритмичний, стриманий шум, спокійний, певний у собі, як живчик вічности. Як крила тих вітряків, що чорніють над полем: байдужно і безупинно роблять в повітрі круг, немов говорять: так буде вічно... так буде вічно... in saecula saeculorum... in saecula saeculorum...

М. Коцюбинський.

ОСІНЬ.

(З „Дебюту").

Осінь танула, як воскова свічка, ставала все прозорішою й легшою. Жадна земля випила за літо сонце, і воно стало бліде, анемичне. А земля мусіла вмірати од голоду й спраги, бо чаша сонця стала порожня. Вже блакитний шовк неба покрився мереживом чорних гіллячок, наче ажурною мантіллю. Потому почалися дощі і вітри. Природа довго боролась, шуміла, протестувала і не хотіла скоритись. А таки мусіла. В покорі нижче спустилось сіре та обважніле небо і придушило дахи домів у містечку та вершечки

дерев. В покорі приліпивсь до землі мокрий, зруділий лист або жалко тріпавсь між чорних галузок. Далиня дивилася з-поміж дерев помутнілим оком. В покорі плазували дорогами, немов сірі вужі, блискучі болотяні колії. Ще далі—лице неба стало суворим, його уста дихнули холодом. І побігли по стежках перед лицем вітра скручені листя, наче купа мишей. Потому несподівано зразу труснуло сніжком, і земля здавалась аркушем паперу, на якім дитина прóбувала фарби—зелені, руді і сірі.

М. Коцюбинський.

У ПОЛОНИНІ.

(З „Тіней зубутих предків“).

Яка-ж тота полонинка по весні весела, як овечки у ню ідуть із кожного села!..

Високий вáтаг, наче дух полонини, обходить з вогнем стоїще. Обличчя в нього поважне, як у жерця, ноги ступають твердо й широко, а дим з головешки фурка за ним крилатим змієм. На воротях стоїща, куди мають переходити вівці, вáтаг кида вогонь, а сам наслухає. Він чує хід полонинський не тільки вухом. Він серцем чує, як з глибоких долин, де каплять ріки та рвуть береги, з тихих осель і царинок котиться вгору, на поклик весни, жива хвиля худібки і під ногами її радо зітхає земля. Він чує далеко дихання отари, ричання коров і ледве вловимий голос пісень. А коли врешті показалися люде і підняли угору довгі трембіти, позолочені сонцем, щоб привітать полонину серед синіх верхів, коли заблеяли вівці і шумливим потоком залляли всі загороди, вáтаг впав на коліна і підняв руки до неба. За ним схилились до молитви вівчарі й люде, що пригнали маржину. Вони прохали у Бога, щоб вівця мала гаряче серце, як гарячий вогонь, який переступила, щоб Гос-

подь милосердний заступив християнську худібку на росах, на водах, на всіх переходах од всякого лиха, звіря й припадку. Як допоміг Бог зібрати худібку до купи, щоб так допоміг усю людям віддати...

Ласкаво слухало небо простосердну молитву, добродушно хмурився Бескид, а вітер, пролітаючи далі, старанно вичісував трави на полонині, як мати дитячу головку.

М. Коцюбинський.

В ДОЛАХ.

Стоїть ліс. З дерев: берези, трепети, черемхи, дубини.

В-осени опадає листя, жовкне і шелестить, грає в світлі ріжними барвами, иноді місцями жаріє проти сонця, мов само полум'я.

Між ними одна сосна. Все зеленіє.

Чого зеленієш?—накинулися дерева одного разу на неї. Ми всі осінню жовкнем і скидаємо листя, а ти одна хочеш відзначатись в лісі?

Я сосна,—відповіла вона поважно.

— Що се сосна? Або-ж ти не деревина, як ми? Не ростеш в землі? Коріння твоє де-инде як в землі? Як се!

— Я сосна,—відповідає вона знов поважно.

— Від коли живем, скидаємо рік-річно листя, не зміняємо свойого звичаю, а ти одна бавишся зеленню. Сміх і наруга! Акторка!

Пішов лісом сміх.

Коли пізньою осінню почали сніжини літати і на їх гіллю білим пушком укладатися, а сосна все задержала свою одіж, піднявся ґвалт

Ще не скидаєш свої голки? Вже час-би! Ми вже давно про свою зелень забули...

Я сосна,—знов відповіла деревина.

Тоді вони загуділи.—Проч з тобою. Ти не деревина, ти—зайда. Твоє право не природне, неможливо, щоб о тій порі справедлива деревина ще зеленіла!

Сосна схилила поважно свої віти до землі. Росла тут давно, та зелень усе задержувала. Голочки її стали гострі і неприязні проти неуважних дотиків, а вершиною здіймалася до небес. Самітною почувала себе в лісі. А що була ростом найвища, орел спинявся на її вершині, прилітав і відлітав. І добре було в її густій зелені. З її корони глядів на цілий ліс.

Гордий і різкий птах був, що низин не любив, а відносин з пташнею, що цвірінькала по дубинах і трепетах, уникав. Сказано—царь птахів.

Добачила його раз стара черемха на вершині.

А он на вершині зайди загніздився орел!—закричала. Чи це не сором для нас, не зневага? Схаменіться? А он скільки прекрасних молодих дерев у лісі: берези, трепети, черемхи, бучина, вільшина. Ні, він на зайді загніздився! Чи чули? Яка там з неї деревина? Давай зганяти з неї орла. Царя птахів украла нам!

Украла, украла!—понеслося лісом.

Я сосна—обізвалася деревина.

Що сосна? І що з того? Які в тебе заслуги? Який з тебе на будівлю матеріял? Від сьогодні до завтра? Ціла твоя заслуга, що в-гору пнешся. Гей, товариство, схаменіться, вона орла нам украла!

Украла, украла!

Я власне для орлів,—сказала сосна.

Новий ґвалт.—Для орлів? А то що? В нас нема вже на чім загніздитись? В нас нема трепет? В нас нема грабин? Нема бучин?

Ще раз пояснила деревина, що вона сосна......

Стрілець ішов лісом. До нього звернулися з скаргою.

Проступки?

Так. Ота, що вгору пнеться...

Другий голос:—Орла, царя-птаха нам украла.

Орла украла?

Украла, украла!

Де він?

А он. на вершині зайди.

В стрільця зброя. Він пан і над царем-орлом.

Вбити?

Ні, шкода. Може, дасть ся освоїти.

Освоїти, освоїти!

А де йому зажити?

Знову ґвалт.

— А он-же трепети в нас! А он берізка молода! А он черемха пишна та замашиста. А мені що бракує? Об'ємиста і груба, на сто років матеріял.

— Добре. Треба зігнати орла з вершини.

Гукнув вистріл лісом. Задрожала корона деревини. Орел ні крилом не кивнув.

Розлютився стрілець. Давай підпалити сосну, щоб не вертав до неї більше.

Підпалив деревину.

Гей, який огонь спалахнув із неї! Як загорілася сосна! Мов у мученицю обернулася за короткий час. Полум'я колихалося хоругвами між її широкими вітами, а золоті іскри розприскувались луком над цілою вершиною. Дим садив розпучливим розгоном під небеса, та рятунок ні звідки не наспівав. Кипуча живиця спливала як сльози в долину і горіла сосна, мов пречиста жертва. Згоріла аж до пня.

Спокійно стало в лісі. Спокійно і буденно. Не чути широкого шуму сосни.

Вже не буде більше зімою зеленіти, не буде більше і орлів голубити.

А орел, царь птахів?

Відлетів збивши люто крильми, не повертає більше. Загніздився на високій скелі, не сила освоїти

його. Іскрить очима до наближаючихся з низин і береже свою самотність...

Гордий і неприступний, не зміняється він ніколи. Усе инше забув. Трепети, черемхи, бучину і дубину. Лиш одно не вгасає в його вірній душі—це образ пишної жертви, що в долах упала, і погорда до низин.

О. Кобилянська.

СКІН.

Як глуха осінь настала, як з ліса все листя опало, як чорні ворони поле вкрили, то тогди до старого Леся прийшла смерть.

Умирати-би кождому, смерть не страшна, але довга лежа—ото мука. І Лесь мучився. Серед своєї муки він то западався в якийсь другий світ, то виринав з нього. А той другий світ був болючо-дивний. І нічим Лесь не міг спертися тому світові, лишень одними очима. І тому він ними, блискучими, змученими, так ловився малесенького каганця. В'язався очима, держався його і все мав страх, що повіки запруться, а він стрімголов у невидіний світ звалиться.

Перед ним на землі сини і доньки покотом поснули, не могли стільки ночей не спати. Він держався каганця всею моцею і не давався смерти. Повіки великим тягарем зайшли по-над очі.

Він видить на подвіррю багато малих дівчат, кожда в руці жмінку квіток тримає. Всі глядять ід могилі, смерти виглядають. Потім всі очі повертають на нього. Хмара очей синіх і сивих і чорних. Та хмара пливе до його чола, гладить його і простужує...

Продер очі, ймив жилу на шиї між пальці, бо голову з пліч скидала, і погадав:

„Аді, це ангели перед смертев показуют си." А як він так гадав, то каганець утік з-перед очей.

Поле рівне, далеке, під сонцем спечене. Воно води просить, дрожить і усіляке зілля до себе клонить, аби з нього води напитися. Він оре на ниві і руками чепіг не може вдержати, бо палить його спрагнота у горлі. І волів палить, бо ротами вохку землю риють. Руки від чепіг відпадають, а він падає на ниву, а вона його на вуголь спалює...

Каганець випровадив його з того світа.

„І не раз та й не два я на полі без води погибав, у Бога все записано!"

І знов запався.

По конець стола сидить його небіжка мама та й пісню співає. Потихо та сумно голос по хаті стелеться і до него доходить. То та співанка, що мама йому маленькому співала. І він плаче, болить його серце і долонями сльози ловить. А мама співає просто в його душі і всі муки там з тим співом ридають. Мама йде до дверей, за нею і спів іде, і муки з душі.

Та й знов каганець показався.

„Мама із того світа має прийти та й над своєв дитинов має заплакати. Таке Бог право їм надав."

Ноги пукали від студені; він хотів на них кожушанку накинути та й серед того очі йому згасли.

Горлаті дзвони над ним дзвонять, крисами голови доторкають. Голова йому розскакується, зуби з рота вилітають. Дзвонові серця відриваються від них і падають йому на голову і ранять...

Роззявив очі страшні і безпритомні.

„Я помінив купити дзвін, аби по селу вогонь вістив, але роки були ціпко тісні та й я все не вітєкав. Прости мені, Господи милосердний!"

І наново скотився у пропасть.

З гори, з височенної високості снопи ячмінні карбутом на него падають. Падають і закидають його. Остина лізе в рот, у горло. Палить червоними

іглами і вся коло серця сходиться і пече пекольним вогнем і ріже в саміське серце...

Розвів очі вже мертві і безсвітні.

„Мартинові не давали зароблeного ячменю і той ячмінь мені смерть робит“

Хотів крикнути на діти, аби Мартинові ячмінь віддали, але крик крізь горло не міг продертися, лиш гарячою смолою по тілі розходився. Вивалив чорний язик, запхав пальці в рот, аби голос з тіла вивести. Але зуби клацнули і заціпилися і пальці затисли. Повіки впали з громом.

Вікна в хаті отворяються. До хати всотується біла плахта, всотується без кінця і міри. Ясно від неї, як від сонця. Плахта його уповиває як маленьку дитину. вперед ноги, потім руки, плечі. Туго. Йому легонько, легонько. Потім залізає в голову і скобоче в мозок, всотується в кожний сустав і м'ягонько вистелює. А на конець горло обсотує тугіше, все міцніше. Вітром довкола шиї облітає і обсотує, обсотує.

В. Стефаник.

КАЗКА ПРО ПЕРСТЕНЬ.

Побралося раз двоє молодят.

Одної ночі чують вони стук у вікно, а потім голос:

Що волієте, чи бідувати замолоду чи на старість?

Настрашило це їх, але відповіли, що порадяться, скажуть другої ночі, щó вибірають. Другої ночі вчули знову те питання й сказали, що воліють терпіти замолоду, а на старість жити в щасті.

По якімсь часі зчинився огонь і забрав їм хату і ціле майно.

Та мали вони багатих родичів, і ті поставили другу хату і відновили, щó було треба.

Але прийшов огонь вдруге і знищив знову все.

Родичі помогли і цей раз.

Вкінці повстав огонь втрете і забрав усе дочиста.

Тепер родичі не могли вже помогти, бо сами збідніли, і молоді були приневолені піти в світ за прошеним хлібом.

Ходять вони в злиднях і горю, аж над'їздить якийсь пан. Глянув на них, став і питає, чому вони тиняються такі молоді й здорові.

Вони розповіли все.

Тоді той пан каже:

На це моя рада така: ти, чоловіче, продай мені жінку за капелюх червоних; їй у мене буде добре і тобі буде ліпше.

Хотя-не́-хотя пристали молоді на раду пана.

Як прощалися, вона розламала свій шлюбний перстень, одну половину дала чоловікові, а другу сховала собі.

Сів той чоловік край дороги, дивиться — карета з жінкою зчезає в тумані, дивиться на капелюх з червоними і жаль зламав його.

Нараз вчинився шум. Чоловік отворив очі, а капелюх з червоними вхопив крук і поніс у хмари.

Ходить, блукає той чоловік по світі довгі літа, вже й похилився й посивів.

Аж раз приходить він до одного двора і проситься на службу. Приняли його за чередника. Пана в тому дворі не було, давно помер, була лише пані. От вона раз каже до свого найстаршого слуги: „Ти згадував про якогось чоловіка, що найнявся до череди, заклич його сюди.“

Той закликав.

— Ти що за один? — питає пані.

Той став оповідати про своє життя, пані слухає

уважно кожне слово, а як скінчив, виймає вона половину свого перстня і питає, чи має він свою половину. Він вийняв свою половину і подав їй.

От бачиш, як ми зійшлися,—каже пані.—Ти мій чоловік, я твоя жінка.

І побралися вдруге і жили від-тепер щасливо довгі-довгі літа.

Так стоїть у казці.

М. Яцків.

В СТЕПУ

Я народився в степах. Ви розумієте, добре розумієте, що то значить „в степах"? Там перш за все немає хапливости. Там люде, наприклад, їздять волами. Запряжуть у широкий поважний віз пару волів. покладуть надію на Бога і їдуть. Воли собі ступають, земля ходить круг сонця, планети творять свою путь, а чоловік лежить на возі і їде. Трохи засне, підкусить трохи, пройдеться з батіжком наперед, підожде волів, крикне задумливо „гей!" і знов собі поважно піде уперед.

А навкруги теплий степ та могили, усе степ та могили. А над могилами кругами плавають шуліки; часами як по дроту, в ярок спуститься чорногуз, м'ягко, поважно, не хапаючись. Там нема хапливости. Там кожний знає, що скільки не хапайся, а все тобі буде небо та степ, та могили. І тому чоловік їде, не псуючи собі крови хапливістю, і нарешті приїздить туди, куди йому треба.

Отже я виріс у тих степах з тими волами, шуліками, задуманими могилами. Вечорами я слухав, як співали журавлі біля криниць у ярах, а у-день ширина степів навівала сум безкрайности. В тих теплих степах виробилась кров моя і душа моя.

В. Винниченко.

ЧОРНІ МАКИ.

(Уривок).

Сплять мої товариші, як мерці, стогнуть у сні,— мучать їх мертв'ячі сни.

Встану в темряві і вигляну з своєї могили, помалумалу, крадькома...

Тихо в палаці Чорної Мари, дрімають по темних вітах жахи, притаїлись...

Стиха, як злодій, запалю мій смуток синій, гарячий, оживлю на ньому серце, засвічу мисль.

І буду думать, і буду писать, писать моє дрібне писання і буде горіть в могилі живий огонь, поки заспівають півні.

Такого отруйного нуду ніколи не зазнав я, як тої пам'яткової травневої ночі. Тільки упали на землю ночні тіні, у мені пробудилась якась незвичайна трівога—якесь передчуття...

Казали, що тепер весна, що в саду коло зруйнованої мизи чули солов'я, і я виліз із своєї нори. Було тихо, і було видно, хоч листи читай.

Примостившись під землянкою, почав я викликати свої найяскравіші спогади, рідні обличчя, тихі знакомі села, зелені, смутні, овіяні теплом і негодою. Але чого так нудно стало одразу, так тоскно?—Очі з несвідомою трівогою все тягнуться туди, де між лісовими квітками сумом чорніє якась нова квітка. Здавалось, що там розцвіла вона, незвичайна, жива, гаряча, куриться чорним сумом, здаля коле жахливими голками і труїть світ Моторошно стає і неспокійно на душі, мимоволі схоплююсь й поспішаю до неї.

Ах, це-ж чорні маки; ті сумні й жахливі квітки, що розцвітають коло палаців Чорної Мари, що після огняного дощу виростають тут, як гриби.

На стеблах бур'яну чорніє під місяцем, потьмарена срібним промінням, крівава марля, горить, як червона квітка, спалена на попіл блискавкою, і одсвічує містичним огнем. І полиняли мої яскраві спогади, як давній, залежаний, цвілий крам. Нудьга і сум чорним рядном огортає душу. Дивлюсь навкруги: тоскна сутінь Чорної Мари стоїть в повітрі,—та жахлива тінь, що курявою завжди висить над нами.

Чи робиш що, чи думаєш, навіть коли спиш— все лежить вона, все давить тягарем душу: ось тут десь недалеко невидимкою стежить за тобою страшна сусіда. Кожну мить можуть спинитись на тобі її кам'яні очі, перед якими людина брязне на землю бездиханою грудкою глини; кожну хвилину може над головою несподівано тріснути повітря і в чорному димі заблищать її огняні, смертельні зуби...

І всі дні наші потьмарені, ночі посумлені, кволі надії, в'ялі радощі... і очі посліплені і думки погашені...

Без думок, без бажань пішов никати по-між деревами, як по мертвому царстві. І скрізь нудьга, нудьга, як печія. Тіні од листя й од квітків манячать під ногами, як холодні гади, що виповзли грітись на місячне проміння; мимоволі, гидливо переступаєш їх, щоб не роздавить.

По фронту тихо. Раз-по-раз хрипко хававкають ракетниці; лупотять і шиплять хижі світляки-птиці, перелітають, крадучись, од таємного сусіда і шпигунським оком зажерливо розглядають задвірки. Далі сідають між кущами, тріпотять світячими, холодними крилами і поринають у землю, як у нору.

Немає простору думкам; куди не кинуться, натикаються на мури...

Зазирнув в окопи: сухі, чистенькі, навіть прибрані зів'ялими квітками довгі ями; у бойниці, як у могильні віконця, просвічує небо, зверху по-над окопами стрі-

млять иноді дитячі млинки з очерету. Здається, що оселились тут мерці; повірили, що більш ніколи не бачить їм ясного сонця й почали придивлятись до своїх могильних стін—таких сумних, таких немилих...

Почали придивлятись, почали їх боязко квітчати, почали розважати свою могильну нудьгу тихими, кволими дитячими забавками.

І хвиля гарячого нуду, як парою гонить звідтіль... Не знаю, куди пішов-би, де подів-би ся. Хотілось щось скинути з себе, розірвати якусь намітку, за якою почувались і радість, і краса, але вона міцна, як мури.

І я шепочу в смертельній тузі: мені нічого не треба в цьому широкому світі, хай тільки світять мені, поки не склепились на віки мої очі, хай світять, говорять до мене небесні огні, хай цвітками дише на мене земля, хай голубить мене, хай смутить мене своєю тихою журбою блакитне небо, і більш мені не треба нічого—ні ласки, ні привіту.

С. Васильченко.

НА БУРЯКИ.

Літо. Починає благословитись на світ. Мати рве на городі росисту цибулю, меле пляшкою сіль і кладе з сухою паляницею до торби-рукава...

Ранішній солодкий сон: страшенно хочеться спати, аж пахне, і сниться: біліє полями туман, а росою—молоко, холодне і смашне-смашне, перекликаються півні...

Слухаю: щось легенько гладить голівку, плаче... Прокидаюсь.

Це я, моя дитино! Вставай, пора: Шаповал пробіг недавно до зборні, збіраються...

Розкрила свитку, глянула на порепані ноги сина:

— О, діти, діти! На буряки, пузатим служить, весь

вік поневірятись по наймах... За що? Де-ж тоді Бог? Ні, далі ц ь о г о не буде, люде...

Нічого, сину, я не плачу, сами сльози ллються.

Снилось молоко? Ех, горе наше...

Вмиваюсь холодною водою на ґанку; коло вікна шелестить листя явора, а підняті нерви дратує туман з росою і

Сердито, мовчки, гострю сапу: мати молиться до крівавої соняшної смуги на вікні, журливо поглядає на мою маленьку, жваву постать, кривиться і сльози, як золото, котяться по блідих щоках і падають росою на жовту долівку...

Сьогодня, мамо, треба купить тому рябому „собаці" півпляшки—не дає гонить два рядки, треба підмазать...

Ой, нещастя, де-ж того четвертака взять?

На бур-р-я-ки! Дівчата, молодиці!..

Загавкали собаки і вулицею пробіг, як козак, чорний, загорілий, приказчик і знов кутком покотилось:

— На бур-я-ки!

Хапаю мовчки торбу й сапу—до панської економії!

Оглянувся: шелестить явор; лащиться Лиско, а над ярками зайнялася, горить червоним полум'ям смуга неба...

— Сімнадцять копійок день... маленький брат... мати... Ех!—вітром врізався в росисті стежки, далі тихо, таємниче:

Боже, коли-б гонить сьогодня два рядки! Яке це щастя: два рядки—синя сорочка, хліб...

А як-же пани?

Росистий ранок заплакав дзвониками і шляхом до пристані фаєтон—блись, блись колесами—аж смішно стало!

— Купаються в добрі чужому... Ми робимо. Ну-да, так: п а н н а ш в о р о г!

Засміялись дзвоники шляхом аж на вигоні і тільки чути голосну пісню полотниць та иноді хапливе: „рушай!“

Все змішується — пісок холодний під ногами, пісня. .

Ой, горе нам молодим
З цим приказчиком дурним.
Гей, гей! Ох-хо-хо!
З цим приказчиком дурним!

Весело затягли дівчата, та...

Сердиті, заспані молодиці моргали, приказували і останній акорд пісні покотився сивим степом аж до Гусачівських ланів:

Гей, гей! Ох-хо-хо!
З цим приказчиком дурним!

— З жиру, батькові дочки, казитесь!

— Бач, Серафимка побачила приказчика та як вигукує!

— Високо літа, де-то сяде...

Приказчик ліниво підганяв свою булану, попалював цигарку і жартував з молодицями.

— О! Моргнув оком, думка: треба попросить дядину - він до неї залицяється, щоб... то й... два рядки...—Попросив.

— Хай поле, але коли одстане, прожену з лану!

— Ні, дядечку, їй-Богу...

— Ми будем переполювать, не бійся, Тронька,— сказала та й посміхнулась чорнява!...

— Яка вона добра й гарна... Але-ж: два рядки— тридцять п'ять копійок, синя сорочка!.

Я був щасливий.

Зайняли постать. Працюю не розгинаючись, стараюсь, зверху пече сонце, а в грудях печія і десь глибоко-глибоко думка... жевріє:

Мужицька доля гірка...

Гай, гай! Тронька, не одставай!

Підвожу голову: мої рядки переполоті, а коло рову стоїть чорнява Пріся і кличе обідать.

І знов—хороше і смішно, почервонів і достав цибулю з торби... Обідаємо.

До полудня працюють мляво, а коли попише табельщик, починають, як каже рябий Шаповал, дуріть:

Ой, уже сонце над вечірки,—
Бере пана за печінки!

Лановий лютує, лається—пану ця пісня не подобається!

А хтось на злість знову:

Нехай бере, нехай ріже,
Нехай...

Вечоріє. А долинами на зеленій бутвині, як дівоцтво молода здає з дружками—стелеться: „Ой кінця ми, кінця"...

Повертаються додому змучені, в пилюзі, голодні.

Колосками кланяються жита, шумить од поділок вітер, а загорілі, трохи потріскані ноги одбивають якийсь чудний музичний такт:

Легка втома... дома...

Передній ряд заколихався, сміються, а сміх гарний, простий ..

Ох-і-на заводі, на фабриці...
Тра-та—телень,
Тра-та—телень!

Виграють на сапах голодні хлопці, а пісня котиться степом, в золотій пшениці косники смиче, волошки цілує і жартами пестливими берізку обгортає...

Тра-та-телень...

Село в ярку. Я дома; нашвидку ковтаю картоплю з лушпайками, розказую матері, як пив коло криниці

„собака“ півпляшки, і що гарна у Прохоренка дівчина,—переполює мої рядки.

Розказую щиро, інтимно...

Мати посміхається, журливо хитає головою:

— Оддишеш, завтра неділя...

Сьогодня рябенька знесла перше яйце: збіраю тобі на штани... Заробляй, синку, треба... Ми бідні, недостатки...

Подала води, поклала старий кожух на лаві і ще раз перепитала сина, хто переполював рядки...

Прохоренкова... Гарна дівчина...

Зажмурив око, почервонів, а мати помітила і запитала:

В повітці будеш спать?

Тихо. На ставу скрекотять жаби, в просі хававкає перепелка і хтось чорний з золотими зірками на кереї вкриває голову рукавом старого кожуха...

Ай, садками!...

О, танцюють зорі, блищать сапи, співають дівчата,—а попереду уквітчана любистком Пріся йде... Чорні коси з пшенишними колосками... Сміється, жартує, лізе через перелаз...

Цілую холодний рукав кожуха, спросоння посміхаюсь і сплю дитячим сном.

Ніч.

Г Косинка.

ЗМІСТ

I.

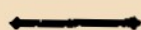
IV. Лірика.

V Сатира й гротеск.

VI. Байки і притчі.

VII. Сцени і монологи.

VIII. Проза

II.

